

TARTALOM

Tanulmány

GÁRDOS PÉTER:

Új és megújult szerződéstípusok az új Ptk.-ban 117

POKOL BÉLA:

A jog szövegrétegének határai a jogértelmezésben 128

GÖDÖLLE ISTVÁN:

A fogyasztók megtévesztése a védjegyjogban 142

Szemle

FÁZSI LÁSZLÓ–FEDOR ANETT–STÁL JÓZSEF:

A jog erejének biztonsága

Megjegyzések Elek Balázs monográfiájához 154

Jogirodalom, jogélet

NYAKAS LEVENTE:

Koltay András: Freedom of Speech – The Unreachable Mirage című monográfiájáról 160

MOHAY ÁGOSTON:

Az Európai Unió joga a gyakorlatban 163

DEÁK ZOLTÁN:

Könyvbemutató Kecskeméten – Híres magyar perbeszéddek 166

JOG TUDOMÁNYI KÖZLÖNY

Contents

Studies

PÉTER GÁRDOS:

New and Renewed Rules on Specific Contracts
in the New Hungarian Civil Code

BÉLA POKOL:

The Role of the Legal Text in the Interpretation

ISTVÁN GÖDÖLLE:

Deception of Consumers In Trademark Law

Review

LÁSZLÓ FÁZSI–ANETT FEDOR–

–JÓZSEF STÁL:

The Security of the Force of Law – Remarks on

Balázs Elek's Monograph

Legal Life–Legal Literature

LEVENTE NYAKAS:

On the Monograph of András Koltay: „Freedom
of Speech – The Unreachable Mirage”

ÁGOSTON MOHAY:

European Union Law In Practice

ZOLTÁN DEÁK:

Book Presentation in Kecskemét – Famous
Hungarian Pleading

Inhalt

Abhandlungen

PÉTER GÁRDOS:

Neue und erneuerte Vertragstypen im neuen
ungarischen Bürgerlichen Gesetzbuch

BÉLA POKOL:

Die Rolle der Rechtstexte in der Rechtsauslegung

ISTVÁN GÖDÖLLE:

Täuschung des Publikums im Markenrecht

Rundschau

LÁSZLÓ FÁZSI–ANETT FEDOR–

–JÓZSEF STÁL:

Sicherheit der Kraft des Rechts – Bemerkungen

zur Monographie von Balázs Elek

Rechtsliteratur–Rechtsleben

LEVENTE NYAKAS:

Über die Monographie „Freedom of Speech – The
Unreachable Mirage” von András Koltay

ÁGOSTON MOHAY:

Das Recht der Europäischen Union in der Praxis

ZOLTÁN DEÁK:

Buchpremiere in Kecskemét – Berühmte
ungarische Schlussvorträge

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT AZ MTA
KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÓ BIZOTTSÁGA TÁMOGATTA

Jogtudományi Közlöny * A MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata.

A Szerkesztő Bizottság vezetője: **Dr. Korinek László**

A Szerkesztő Bizottság tagjai: Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Szalma József

Felelős szerkesztő: **Dr. Vörös Imre** • Szerkesztő: **Dr. Szalai Éva**

A szerkesztőség címe: 1015 Budapest, I. Donáti u. 35–45.

Kiadja a LOGOD Bt. 1012 Budapest, Logodi u. 49. Telefonszám: 214-2453, fax: 225-7764.

e-mail: logod@logod.hu, web: www.logod.hu

Előfizethető a LOGOD Bt. számlaszámán; 10900011-00000007-34760128

Felelős kiadó: Buday Miklós ügyvezető igazgató.

Nyomdai előkészítés: LOGOD Bt. • Terjeszti a LOGOD Bt. Megrendelhető a kiadó címén,

Előfizetési díj belföldön egy évre: 18 500 Ft, külföldön 120 EUR

Egyes lapszámok külön is megvásárolhatók, 1800 Ft/szám áron, melyet a postaköltség felszámolásával kézbesítünk.

Nyomdai munkálatok: F&F Print Line Kft. • HU ISSN 0021-7166

TANULMÁNY

Új és megújult szerződéstípusok az új Ptk.-ban*

✎ Gárdos Péter PhD, ügyvéd (Budapest)

Az új Ptk. egyes szerződésekre vonatkozó szabályait két törekvés határozta meg. Egyrészt – ahogyan a kódex egészében – a Ptk. a szerződéstípusok között is törekedett a korábbi magánjogi fogalomrendszer helyreállítására, annak érdekében, hogy koherens, szofisztikált és a felek számára kiszámítható polgári jogi szabályozást teremtsen meg. Másrészt, a Ptk. a piaci gyakorlatban elterjedt azon szerződéstípusok esetén, amelyek önálló, más szerződéstípusoktól világosan megkülönböztethető, kellően kikristályosodott gazdasági tartalommal bírnak, meg kívánta teremteni a jogszabályi háttérrel, amely az érintettek számára kellő biztonságot nyújt, de a további fejlődés előtt sem zárja el az utat.

I.
Bevezetés

A Ptk. előkészítése során számtalanszor elhangzott, hogy az új Ptk. tervezete konzervatív.¹ E konzervativitás fokmérőjeként gyakran szolgál egy egyszerű matematikai művelet: *hány új szerződéstípust szabályoz az új Ptk.* Ez a megközelítés azonban leegyszerűsítő és félrevezető. A magánjogi kódexnek nem feladata önmagában az, hogy modern legyen, ahogy értelemszerűen nem lehet célja az sem, hogy konzervatív módon, a piaci gyakorlat és a jogalkalmazási tapasztalatok ellenében is ragaszkodjon a régi megoldásokhoz. A Ptk. szerződési joga nem attól lesz jó vagy rossz, hogy hány új szerződéstípust szabályoz, hanem attól, hogy a felmerülő kérdésekre ad-e a kódex kiszámítható választ, és ha igen, ez a válasz megfelelő-e.

Az alábbiakban néhány példával arra kívánunk rámutatni, hogy a Ptk. változtatásaira ezen elv mentén került sor: a régi szabályok módosításával a klasszikus jogintézmények működése kiszámíthatóbbá vált, az új szerződéstípusok szabályai pedig hozzájárulhatnak a szabályozatlanságból eddig fakadt problémák kezeléséhez, anélkül, hogy a szabályozás a felek szerződési szabadságát csorbítaná vagy az innováció gátját képezne.

II.
Dogmatikai tisztázás

A Ptk. határozott célkitűzése volt az elszegényedett – Vékás Lajos megfogalmazásával: „primitívvé vált”² – magánjogi dogmatika eredeti fényében történő helyreállítása. Ez a törekvés a *Hatodik Könyv Harmadik Részének* számos változásában szembetűnő. Az alábbiakban ennek néhány példáját mutatjuk be.

1. Az egyes szerződések szerkezeti átalakítása

A Ptk. *Hatodik Könyv Harmadik Része*, a régi Ptk. terjedelmét jelentősen meghaladó mértékben, több mint 300 szakaszban határozza meg az egyes szerződések szabályait. A szabályozás terjedelmének növekedését különösen szembeötlővé teszi, hogy a Ptk. az egyes szerződések szabályai közül azokat a szabályokat, amelyek általánosíthatóak voltak, a szerződés általános szabályai közé emelte ki. Jól tükrözi ezt pl. a jogszavatosság szabályának a változása, amelyet a Ptk. az adásvétel szabálya közül a hibás teljesítés szabályai közé emelt át.³ Az általánosítás az egyes szerződéseken belül is megfigyelhető: a régi Ptk. által az egyes altípusok körében

* Az új Polgári törvénykönyvről szóló szorozat tizedik tanulmánya (Szerk.)

1 Lásd pl. Sárközy Tamás előadását a szegedi jogásznapon (2012. január 27.). Ugyancsak sokat mondó a Magyar Lízingszövetség által szervezett konferencia témája is: Modern vagy konzervatív-e az új Ptk. Kötelmi Könyve? (Herceghalom, 2013. november 7.) Lásd: Wellmann Györgynek a konferencián e címmel tartott előadását: www.lizingszovetseg.hu (2014.01.30.).

2 Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései. Budapest, HVGORAC, 2011. 199.

3 6:175–6:176. §.

szabályozott, de általánosítható tartalommal bíró normákat a Ptk. törekedett magasabb szinten szabályozni. Így került pl. a többletmunkára és a pótmunkára vonatkozó szabály az építési (a Ptk. új fogalma szerint: kivitelezési) szerződésből a vállalkozási szerződés általános szabályai közé.⁴

A szerződéstípusok Ptk.-n belüli sorrendjére és szerkezetére a Konceptió pragmatikus választ adott, amikor úgy foglalt állást, hogy „[a] szerződéstípusok sorrendjének meghatározásánál a Konceptió a szerződéstípusok gazdasági jelentőségéből indul ki, és e fő rendezőelv mellett veszi figyelembe a *dare, facere, praestare* szolgáltatások szerinti diszciplináris csoportosítást.”⁵

A szabályozás áttekinthetősége, valamint az egyes szerződéstípusok kapcsolatának egyértelművé tétele érdekében a Ptk. a hasonló típusú szerződéseket (pl. tulajdonátruházó szerződések, vállalkozási típusú szerződések, megbízási típusú szerződések) egy Cím-ben szabályozza. *Ez a szabályozási módszer – a szerződések szabályainak egymásra épülésére tekintettel – lehetővé teszi, hogy az egyes altípusok szabályai rövidek legyenek.*

Jó példa erre a közvetítői szerződés, amely esetén a Ptk. – a szerződés fogalmán túl – csupán három kérdést szabályozott.⁶ Egyebekben azonban a jogviszonyra a megbízási szabályai irányadóak, így a Ptk.-nak e körben csak a megbízástól eltérő, a közvetítői jogviszonyból fakadó különös szabályokat kellett meghatároznia. *Nincsenek ezért tekintettel a Ptk. szabályozási szerkezetére azok a bírálatok, amelyek a Ptk. által szabályozott új szerződéstípusokat arra alapozva kritizálják, hogy azok új szerződéstípusokat lebutítva, csupán néhány paragrafusban szabályoznak.*⁷

2. Az elővásárlási jog útján létrejövő szerződés szabályainak pontosítása

Kisfaludi András kritikája alapján⁸ a Ptk. lényeges pontokon változtat azon, hogy *elővásárlási jog esetén hogyan jön létre a szerződés*, melyik fél által tett jognyilatkozat minek minősül a szerződéskötés klasszikus folyamatában. A szabályozás tekintettel van arra, hogy ahhoz, hogy az elővásárlási jog jogosultjának a nyilatkozatával létrejöhessen a szerződés, az szükséges, hogy a Ptk. világosan meghatározza, hogy melyik mozzanat hogyan minősül a vételi ajánlatot tevő vevő és az eladó, valamint az eladó és az elővásárlási jog jogosultja között. A Ptk. új szabályai alapján elsőként a

„vevőjelölt” tesz vételi ajánlatot. Mivel azonban az elővásárlási jogra tekintettel azt az eladó nem fogadhatja el, azt köteles közölni az elővásárlási jog jogosultjával. A közlés eladási ajánlatnak minősül. Mivel az elővásárlási jog jogosultja csak arra jogosult, hogy változatlan feltételek mellett vásárolja meg a dolgot, az eladó a vételi ajánlatot teljes terjedelmében köteles közölni az elővásárlási jog jogosultjával. Ha az elővásárlásra jogosult az ajánlatot elfogadja, a szerződés közöttük az elfogadó nyilatkozat hatályosulásával jön létre.

Új megoldást alkalmaz a Ptk. arra az esetre, amikor több jogosultja van az elővásárlási jognak és többen tesznek elfogadó nyilatkozatot. Ebben az esetben kézenfekvő megoldás lenne, hogy az eladó választhasson, hogy kivel jön létre a szerződés. Ez a megoldás azonban önkényes lenne, és könnyen eredményezhetné az elővásárlási joggal védeni kívánt érdekegyensúly felborulását. Társasági részesedés esetén az elővásárlási jog biztosíthatja, hogy a tagok közötti egyensúly ne borulhasson fel. Ha azonban elismerjük az eladó választási lehetőségét, akkor az 1/3-1/3-1/3 arányú társaság viszonyai radikálisan átalakulnának, hiszen az eddigi arányok 2/3-1/3 arányban tolódnának el. A Ptk. ezért úgy rendelkezik, hogy ha ugyanazon dologra nézve több személyt azonos rangsorban illet meg elővásárlási jog, és közülük többen tesznek elfogadó nyilatkozatot, közös tulajdon jön létre érdekeltségük arányában. Természetesen a közös tulajdon számos esetben nem kívánt eredményre vezethet (pl. társasházi lakásra kötött elővásárlási jog), ezért a Ptk. előírja, hogy az eladó késedelem nélkül köteles a jogosultakat tájékoztatni arról, hogy többen tettek elfogadó nyilatkozatot, akik a tájékoztatás hatályossá válásától számított nyolc napon belül elfogadó nyilatkozatukat visszavonhatják.⁹

3. A bizományos tulajdonszerzése és a bizományos belépése a szerződésbe

A régi Ptk. bizományi szerződésre vonatkozó szabályait több ponton is módosította a Ptk. Ezek közül az alábbiakban két kérdést vizsgálunk.

3.1 Tulajdonjog és kárveszélyviselés

A régi Ptk. nem határozza meg, hogy a bizományos megszerzi-e az eladni vagy megvenni kívánt dolog tulajdonjog-

⁴ 6:244. §.

⁵ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája. Magyar Közlöny különszám, 15.

⁶ 6:288–6:292. §.

⁷ Lásd pl. a Magyar Faktoring Szövetség bírálatát, amely a Ptk. faktoring szerződésre vonatkozó fejezetét, annak terjedelmére tekintettel, „néhány paragrafusból álló szösszenet”-nek minősíti. http://www.portfolio.hu/vallalatok/penzugy/tragikus_es_oromtel_folyamatok_a_stagnalo_faktoringpiacon.182629.html (2014.01.30.)

⁸ Kisfaludi András: Az elővásárlási jog egyes dogmatikai kérdései. In: Studia A. Harmathy dedicata. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék. 161-185.

⁹ 6:222. § (5) bek.

gát. Ahogyan Harmathy Attila rámutatott, a kódex szabályának hiányában nem egyértelmű, hogy a Ptk. azért mondja ki, hogy a bizományos hitelezői nem támaszthatnak igényt a bizományosnál lévő vagyoni, hogy ezzel is egyértelművé tegye, hogy azon a bizományos nem szerzett tulajdonjogot, vagy épp azért szükséges a rendelkezés, mert a bizományos a bizomány teljesítése során hozzá kerülő vagyontárgyakon tulajdonjogot szerez.¹⁰

A Ptk. álláspontja szerint a bizományos tulajdonszerzését szabályozni szükséges, és e szabályozás során a tulajdonszerzésre vonatkozó szabályokból kell kiindulni. A Ptk. a dologi jogi szabályokkal összhangban úgy foglal állást, hogy *vételi bizomány esetén a bizományos a szerződés teljesítése során megszerzett ingó dolog tulajdonjogát az elszámolás során ruházza át a megbízóra, míg eladási bizomány esetén a bizományos jogosult a megbízó tulajdonjogában álló ingó dolog tulajdonjogának az átruházására.*¹¹

Harmathy nagyon találóan mutat rá arra, hogy a szabályozás során nem pusztán a tulajdonszerzés kérdése vizsgálendő, hanem az is, hogy *ki viseli a tulajdonosi kockázatot addig, amíg a dolog a bizományosnál van.*¹² Erre a kérdésre a régi Ptk.-hoz hasonlóan az új szabályozás sem ad választ. A veszélyviselés szabályának¹³ automatikus alkalmazásából az következne, hogy vételi bizomány esetén a kárvesztélt a bizományos, míg eladási bizomány esetén ugyanezt a kockázatot a megbízó viseli. Ez a megkülönböztetés nyilvánvalóan indokolatlan. A bizomány megbízási típusú, közvetítői jogviszony, amelynek teljesítése során a bizományos a megbízó érdekében jár el. A bizományos tulajdonszerzése is csupán a tulajdonátruházás szabályaiból fakadó szükségszerűség, amelyre a megbízó érdekében kerül sor. Minderre tekintettel kifejezett szabály hiányában is nyomós érvek szólnak a mellett, hogy a gyakorlat a kárvesztélt a megbízóra telepítse.

3.2 Belépési jog

A bizomány körében ugyancsak problematikus volt a bizományos belépési jogának szabályozása. Egyrészt a szabály hatálya túlzottan széles körre terjedt ki, másrészt pedig a Ptk. nem adott választ arra a kérdésre, hogy önszerződés esetén mennyiben alakulnak át a klasszikus bizományi jogviszonyok.

A régi Ptk. 508. § (1) bekezdése a bizományos belépési jogát abban az esetben tette lehetővé, ha a dologra jogszabály vagy hatóság rögzített árat állapít meg, vagy a szerződő felek gazdálkodó szervezetek. Az Alkotmánybíróság az alanyok szerinti megkülönböztetést a 73/1992. (XII. 28.) AB határozatában alkotmányosan meg nem engedhető diszkriminációnak minősítette, ezért a rendelkezést megsemmisítette. Az AB határozat következtében az a helyzet állt elő, hogy a bizományos az adásvételi szerződést a megbízóval bármilyen esetben megkötetheti. Ez a megoldás azonban hibás.

A bizományos és a megbízó között szükségszerűen érdekkonfliktus áll fenn, hiszen a megbízó célja a lehető legkedvezőbb ár elérése, de az ügylet sikeressége érdekében tipikusan kiköt egy limitárat, amelyen már kész arra, hogy a dolgot eladja vagy megvegye. Ha a bizományos bármilyen esetben jogosult belépni a szerződésbe, hogy maga megvegye a megbízótól vagy eladja a megbízónak a dolgot, akkor a bizományos nem lesz érdekelt abban, hogy a limitárnál a megbízó számára kedvezőbb szerződést kössön. Ennek következtében a bizományos belépését lehetővé tevő szabályok szigorúan korlátozzák, hogy milyen dolgok esetén jogosult a bizományos megkötni a szerződést a megbízóval. Ez a lehetőség jellemzően akkor illeti meg a bizományost, ha a megvenni vagy eladni kívánt dolog ára egyértelműen meghatározható, hiszen ilyen esetben az előbb vázolt érdekkonfliktus nem áll fenn, egy adott tőzsdei részvényt meghatározott időpontban egy áron lehet megszerezni, így nincs jelentősége annak, hogy harmadik személy vagy a bizományos köti-e meg a megbízási szerződést.¹⁴ Minderre tekintettel *a Ptk. a bizományos belépési jogát abban az esetben teszi lehetővé, ha a dolog forgalmi értéke nyilvános információ alapján egyértelműen megállapítható.*¹⁵

A Ptk. rendezi továbbá a felek jogviszonyát önszerződés esetén. A régi Ptk. erre az esetre csupán annyit állapít meg, hogy a bizományos ilyen esetekben is jogosult a bizományi díjra.¹⁶ A Ptk. ezt a szabályt megőrzi, és azt két lényeges ponton kiegészíti. Egyrészt egyértelművé teszi, hogy ilyen esetben *a megbízó és a bizományos közötti jogviszony átalakul adásvétellé.*¹⁷ Ha ugyanis a bizományos köti meg az adásvételi szerződést a megbízóval, akkor a Ptk.-nak az eladó és a vevő jogait és kötelezettségeit meghatározó rendelkezései az ő jogviszonyukban értelmezhetőek, a bizomány

10 Harmathy Attila: A bizomány. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázata (szerk. Gellért György). Budapest, Complex, 2007. 1849–1850.

11 6:283. §. Kiss Mária szerint „[n]incs formáljogi akadálya újabb adásvételi szerződés megkötésének, de e szabályozás a bizományos számára megnyitja annak is a lehetőségét, hogy bizományi közvetítés jogcímén ruházza át a tulajdonjogot a megbízóra.” (Kiss Mária: A megbízási típusú szerződések VI/VII. In: Az új Ptk. magyarázata (szerk. Wellmann György). Budapest, HVGORAC, 2013. 136.) Álláspontom szerint e magyarázat nincs tekintettel arra, hogy a Ptk. itt vizsgált szabálya alapján a bizomány tulajdonszerzési jogcím, azaz nincs lehetőség arra, hogy a bizomány mellett adásvételi szerződés is létrejöjjön.

12 Harmathy: i. m. 1850.

13 5:22. §.

14 Lásd pl. a Kt. 381. §-át vagy a HGB 400. §-át.

15 6:285. § (1) bek.

16 510. § (2) bek.

17 6:285. § (4) bek.

szabályai viszont – a legkedvezőbb feltételekkel való szerződéskötés követelményén és a bizományost megillető díjon túl – ezt követően értelmezhetetlenek. Másrészt, annak érdekében, hogy a megbízó tisztában legyen a létrejövő jogviszonyokkal, a Ptk. előírja, hogy a bizományos köteles tájékoztatni a megbízót, ha az adásvételi szerződést maga kötötte meg a megbízóval.¹⁸

4. A kezesség járulékosága

A Ptk. átfogóan újraszabályozza a személyi biztosítékokat. A kezesség és a garancia új szabályai terjedelmükben jelentősen megnöttek: a kezességet a Ptk. a korábbi öt helyett tizenöt, a garanciát egy helyett nyolc paragrafusban szabályozza. A kibővült terjedelmű szabályozást új helyen, a szerződés általános szabályai helyett az egyes szerződések között szabályozza a Ptk. A megújult szabályok közül az alábbiakban a kezesség járulékoságának két speciális aspektusát vizsgáljuk.

A Legfelsőbb Bíróság az 1/2007. PJE határozatában, majd az 1/2010. PJE határozatában is vizsgálta, hogy a kezesség mögöttes, járulékos jellege mit jelent a kezessel szembeni követelés esedékessége és elévülése vonatkozásában. A Kúria kimondta, hogy a kezes helytállási kötelezettsége a főkötelezettséggel egyidejűleg válik esedékessé és kezd elévülni, azonban sortartó kezesség esetén az elévülés nyugszik mindaddig, amíg a kezes a sortartás kifogására hivatkozhat. A főkötelezettség elévülésének megszakadása a kezes kötelezettségét nem érinti.

E jogegységi határozatokat Gárdos István bírálta,¹⁹ és a kritika alapján a Ptk. változtat a szabályozáson. Az új szabályozás kiindulópontja, hogy a kezesség mögöttes, szubszidiárius jellegéből adódóan téves a jogegységi határozat azon álláspontja, amely szerint a kötelezett és a kezessel szemben ugyanazon követelésről lenne szó. Míg a kötelezett tartozásának jogcímét a kötelezett és a jogosult közötti szerződés határozza meg (vállalkozás, adásvétel, kölcsön stb.), addig a kezes kötelezettségének a jogcímét a kezességvállalás jogcímén történő biztosítéknyújtás. A jogcímek különbsége is világosan jelzi, hogy nem ugyanarról a jogviszonyról van szó a kötelezett és a jogosult, valamint a kezes és a jogosult között.

A jogegységi határozat érvelését elfogadva a kezes automatikusan késedelembe esne a kötelezett késedelmével,

hiszen, ha a kötelezett és a kezes kötelezettsége valójában ugyanaz a követelés lenne, akkor a követelés is a kötelezett és a kezes tekintetében azonos időpontban válna esedékessé. Ez azonban ellentmond annak az elvnek, hogy *senki nem eshet olyan tartozás tekintetében késedelembe, amelynek esedékessé válásáról nem szerzett tudomást, és amelynek esedékességkor történő teljesítésére így nem volt lehetősége*. A Ptk. ezért előírja, hogy a kezes kötelezettsége nem válik esedékessé mindaddig, amíg a kezest a jogosult fel nem hívja teljesítésre.²⁰

Mindebből szükségszerűen következik, hogy *elválík a kötelezett és a kezes kötelezettségének az elévülése*. Míg a kötelezett szemben az elévülés az alapjogviszonyban rögzítettek szerint évül el, addig a kezessel szemben az elévülés akkor kezdődik, amikor a jogosult *felhívja* a kezest teljesítésre. A kezes tehát egyaránt hivatkozhat az alapkövetelés és – azt követően, hogy őt a jogosult teljesítésre felszólította – a saját kötelezettsége elévülésére.

A Legfelsőbb Bíróság 1/2007. és 1/2010. PJE határozataiból az következik, hogy – a járulékoság elvéből fakadóan – *a kötelezettel szembeni fizetési moratórium alatt a készfizető kezessel szemben nem léphet fel a hitelező*. Ennek indoka, hogy a moratórium kizárja a kötelezettel szembeni igényérvényesítést, így nem lehet helye a kezessel szemben sem igényérvényesítésnek. A járulékoság elvéből vezethető le az a következtetés is, hogy ha a kötelezettel szemben folyó csőd- vagy felszámolási eljárásban egyezség születik, *az egyezség kihat a kezes kötelezettségére*.²¹

A fenti okfejtés kétségtől elvonja a járulékoság elvével, ha azt úgy értelmezzük, hogy a kötelezett kötelezettségének a változása automatikusan kihat a kezes kötelezettségére. *Ez az értelmezés azonban látványosan nincs tekintettel a kezesség gazdasági funkciójára*. A jogosult azért kér biztosítékot, hogy ha a kötelezett helyzetében kedvezőtlen változás állna be, amely a követelés teljesítését veszélyeztetné, akkor a jogosult más személytől követelje a kötelezett kötelezettségének teljesítését. Kétségtelen, hogy a kötelezett szemben indult felszámolási vagy csődeljárás ilyen, a követelés teljesítését veszélyeztető helyzetnek minősül. *Ha a Ptk. nem ismeri el a jogosult azon jogát, hogy a kötelezett fizetési képtelensége esetén a kezessel szembe forduljon, akkor a szabályozás a kezességet éppen ettől az alapvető funkciójától fosztja meg*.

Erre tekintettel a Ptk. úgy rendelkezik, hogy a kötelezett ellen indult csődeljárásban biztosított fizetési hala-

18 6:285. § (3) bek.

19 Gárdos István: A kezesség esedékessége és elévülése. Gazdaság és Jog. 2012. 7–8. 20–27.

20 6:422. § (1) bek.

21 „Ha a főkötelezett csődeljárása csődegyezséggel befejeződött, a csődegyezésben a felek a kötelezettségek (részleges) elengedésében állapodtak meg, és a bíróság jogerősen jóváhagyta az egyezséget, akkor a jogosult követelése csökkent a főkötelezettel szemben és ebből következően az esedékességet követően a jogosult a készfizető kezessel szemben is csak ekkora összeg kifizetése érdekében léphet fel. (A Ptk. 273. § (1) bekezdése szerint a kezes kötelezettsége ahhoz a kötelezettséghez igazodik, amelyért kezességet vállalt. A Ptk. Kommentár szerint a kötelezettség csökkenésével megfelelően csökken a kezes helytállási kötelezettsége is.)” Csőke Andrea: A kezesség aktuális problémái. Advocat. 2010. 3–4. 6.

dék, valamint a felszámolás vagy csődeljárásban kötött egyezség a kezes kötelezettségét nem érinti. Önmagában ez a szabály azonban visszaélésre adna alapot, hiszen e szabály ismeretében a jogosult nem érdekelt abban, hogy az egyezségi tárgyalásokon csak a legszükségesebb mértékben váljon könnyebbé a kötelezett helyzete, hiszen az ő pozíciója a kezes helytállási kötelezettsége miatt továbbra is biztosított. A kezes helyzetét azonban a jogosult túlzott „nagyvonalúsága” hátrányosan érinti. Ezért a Ptk. csődeljárásban és felszámolási eljárásban kötött egyezség esetén egyaránt úgy rendelkezik, hogy az egyezség csak akkor nem érinti a kezes kötelezettségét, ha a jogosult a kezest az egyezség megkötését megelőzően annak feltételeiről tájékoztatta. A Ptk. megteremti továbbá annak a lehetőségét, hogy a tájékoztatást követően a kezes teljesítse a kötelezett tartozását, és így a felszámolási vagy a csődeljárásban a jogosult helyébe léphet, ezáltal szerevezve lehetőséget az egyezség befolyásolására. A tájékoztatás elmaradása a kezest megfosztja ettől a lehetőségétől. Mivel utóbb a kezes már nincs abban a helyzetben, hogy a kötelezett helyetti teljesítésről döntsön, és a felszámolási, illetve csődeljárásban sem tudna a jogosult helyébe lépni, ezért a Ptk. a jogosulti tájékoztatási kötelezettség megsértését úgy szankcionálja, hogy a kezes kötelezettsége lecsökken az egyezségben meghatározott mértékre.²²

III.

Új szerződések a Ptk.-ban

1. Bevezetés

Ahogy arra a bevezetőben utaltunk, az új szerződéstípusok száma nem mond el sokat az új Ptk.-ról. A rend kedvéért rögzítjük, hogy a Ptk. új szerződésként a közvetítői szerződést, a bizalmi vagyongazdálkodási szerződést, a forgalmazási szerződést, a jogbérleti (franchise) szerződést, a fizetési megbízási szerződést, a faktoring szerződést és a pénzügyi lízingszerződést szabályozza. A területi korlátok nem teszik lehetővé valamennyi új szerződéstípus részletes vizsgálatát, ezért az alábbiakban a legtöbb vitát kiváltó újdonságok szabályozási koncepcióját vizsgáljuk.

2. Faktoring szerződés²³

A faktoring szabályozását alapvetően meghatározza, hogy a kódex hogyan szabályozza a követelések átruházásának módját. A régi Ptk. a kérdést nem rendezi világosan, a 328. § (1) bekezdése csupán annyit mond ki, hogy „A jogosult követelését szerződéssel másra átruházhatja (engedményezés).” E rendelkezés alapján azonban nem adható válasz arra a kérdésre, hogy a követelések átruházására a dolgok átruházásával azonos módon kerül-e sor, azaz meg kell különböztetni a követelés átruházásának a jogcímét és a követelést az engedményes vagyonaiba átvivő rendelkező ügyletet, vagy a Ptk. idézett rendelkezését úgy kell értelmezni, hogy a követelések egy mozzanattal, önmagában az engedménnyel átszállnak az engedményesre. Bár a magyar jogban létezik olyan álláspont, amely szerint követelések átruházása esetén a tradíciós modell alkalmazása kizárt,²⁴ a Ptk. új szabálya – a dolgok tulajdonjogának az átruházásához hasonlóan – követelések esetén is különválasztja a kötelező és a rendelkező ügyletet. Ez a megoldás nem egyedülálló, hasonló megoldást alkalmaz például az osztrák és a német jog is.²⁵

A Ptk. tehát úgy rendelkezik, hogy a követelés átruházással való megszerzéséhez az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím, és a követelés engedményezése szükséges.²⁶ A rendelkezés megfogalmazásában azonos a tulajdonátruházás körében használt definícióval.²⁷ Ahhoz tehát, hogy egy követelés átszálljon az engedményesre, szükséges egy jogcím, valamint rendelkező ügyletként az engedményezés, amely nem más, mint az engedményező és az engedményes szerződése, amellyel az engedményes az engedményező helyébe lép.²⁸

Mindebből az következik, hogy amikor a Ptk. a faktoringot szabályozza, akkor a faktoring egy alapvető mozzanatát képező engedményezés jogcímét határozza meg. Erre pedig akkor van lehetőség, ha a faktoring esetén létezik olyan gazdasági tartalom, amely a jogviszonyt minden más szerződéstípustól elhatárolhatóvá teszi.

Mielőtt a Ptk. megoldását megvizsgáljuk, célszerű megnézni a 2009. évi CXX. törvény megoldását. Az elfogadott, de hatályba nem lépett Ptk. a faktoringot engedményezésként definiálta, amelynek a specialitását – többek között – az adja, hogy az engedményes, azaz a faktor, díjazás ellenében többlétszolgáltatást is vállal az engedményezővel szemben.²⁹ Ez a megközelítés

²² 6:417. § (4) bek.

²³ A faktoring áttekintéséhez lásd Nagy Zoltán: A faktoring. Budapest, HVGORAC, 2009. A faktoring szabályozási koncepciójához lásd Gárdos Péter: Szempontok a faktoring szerződés új Polgári Törvénykönyvben történő szabályozásához. Gazdaság és Jog. 2010. 10. 16–23.

²⁴ Menyhárd szerint követelések esetén a tradíciós átruházási modell alkalmazásához szükséges dologi mozzanat nem konstruálható meg. Menyhárd Attila: Dologi jog. Budapest, Osiris, 2007. 291.

²⁵ Lásd részletesen: Gárdos Péter: Az engedményezés. Budapest, Eötvös, 2009.

²⁶ 6:193. § (2) bek. első mondat.

²⁷ 5:38. §, ugyanezt a megfogalmazást használja a Ptk. a jogátruházás [6:202. § (2) bek.] és az értékpapírok átruházása [6:577. § (1) bek.] körében is.

²⁸ 6:193. § (2) bek. második mondat.

²⁹ 2009. évi CXX. törvény 5:367. §. A jogcím vizsgálata kapcsán téves ezért az az álláspont, amely az engedményezést tartja a jogviszony lényegi ismérvének. (Lásd pl. Papp Tekla: A faktoring szerződés jövője az új Ptk. tükrében III. Céghírnök. 2013. 12. 11–14.)

azonban téves, mert összekeveri a jogcímet és a rendelkező ügyletet. Ahogy egy tulajdonátruházásra irányuló jogcímet nem határozhatunk meg oly módon, hogy az nem más, mint olyan birtokátruházás, amely meghatározott jellemzőkkel bír, a faktoring sem definiálható az engedményezésen keresztül.³⁰

A 2009. évi CXX. törvény megközelítésének hibája – az előzőekben tárgyalt elméleti tisztázatlanságon túl – abból fakadt, hogy a jogalkotó egységes meghatározást kívánt adni minden olyan, a gazdasági életben faktoringnak nevezett ügyletre, amelyben követelések jellemzően üzletszerű átruházására kerül sor. Ez azonban nem lehetséges, mert a visszkertes és a visszkertes nélküli faktoring, azon túl, hogy mindkettő esetén követelés átruházására kerül sor, semmilyen közös jellemzővel nem bír.

Ellentmondani látszik ennek a megállapításnak az a tény, hogy az UNIDROIT faktoring egyezménye³¹ a visszkertes és a nem visszkertes faktoringra egyaránt kiterjed. Ez a megközelítés azonban semmit nem árul el a jogviszony valódi tartalmáról, mivel faktoringnak minősül az is, ha – az egyezmény szóhasználatával – a faktor megelőlegezi kölcsön nyújtásával vagy előleg folyósításával a szállítót, és az is, ha erre nem kerül sor, és az sem fogalmi eleme a faktoringnak, hogy a faktor védelmet nyújtson az adós fizetési késedelmére vagy mulasztása esetére, továbbá ezzel összefüggésben, azt sem határozza meg az egyezmény, hogy a követeléseket ki tartja nyilván és ki szedi be.³² Vélhetően épp ennek az egységes megközelítésnek a következménye, hogy az egyezmény túlnyomó részben nem a faktoring mint jogcím, hanem az engedményezés mint rendelkező ügylet szabályait tartalmazza (az átruházni kívánt követelések meghatározásának módja, az engedményezést kizáró kikötések joghatása, a faktor és más hitelezők közötti prioritás, az adóst megillető kifogások köre, utólagos engedményezés stb.). A Ptk. nem a faktoring üzletágat szabályozza, hanem egy polgári jogilag világosan elhatárolható szerződéstípust. Ez a szabályozás természetesen semmiben nem korlátozza a piaci szereplőket abban, hogy a faktoring üzletág keretében, a faktoringhoz kapcsolódóan milyen további szolgáltatásokat nyújtanak.

A Ptk. ezért különválasztja a faktoring két alaptípusát. Visszkertes nélküli faktoring esetén az engedményezés jogcíme valójában adásvétel, hiszen a felek a követelés ellenérték fejében történő végleges átruházásában állapodnak meg, úgy, hogy a kötelezett teljesítésének a kockázatát a vevő (engedményes) viseli. Ebben a jogviszonyban a jogalkotó nem látott az adásvételi szerződés körében szabályozott kérdéseken túl szabályozandó problémát, így a Ptk. csupán annyit tett, hogy az adásvételi szerződés tárgyát dolgok mellett követelésekre is kiterjesztette, azaz megteremtette a követelés-adásvételi szerződést.³³

E megoldás következménye, hogy így csupán annak a vizsgálata volt szükséges, hogy a visszkertes faktoring önálló szerződéstípusként szabályozható-e, azaz e szerződéseknek van-e valamennyi más szerződéstípustól elkülöníthető jellegadó sajátossága. Erre a jogalkotó igenlő választ adott, amikor a faktoring jellegadó sajátosságát a követelés átruházása ellenében történő kölcsönnyújtásban ragadta meg.

A nemzetközi jogirodalomban többnyire egységes az az álláspont, hogy a faktoring gazdasági funkciójában kölcsönnyújtásnak minősül. Goode szerint „gazdasági értelemben a követelések visszkeresettel történő eladása lényegében megkülönböztethetetlen attól az esettől, ha az adós követelések biztosítéki célból történő átruházása fejében jut hitelhez, hiszen mindkét esetben a kereskedő hitelhez jut most, amelyet később vagy maga köteles visszafizetni vagy köteles biztosítani a kötelezett általi visszafizetést.”³⁴ Goode ezt követően rámutat arra, hogy az angol jog mégis eltérően kezeli a két megoldást, így pl. követelésen alapított zálogjog esetén megköveteli a zálogjog nyilvántartásba vételét. Ezzel kapcsolatban azonban tanulságos a Law Commission javaslata, amely úgy foglalt állást, hogy – tekintettel arra, hogy a két megoldás lényegét tekintve azonos – a nyilvántartásba vételi kötelezettséget ki kell terjeszteni a követelésvásárlásra is.³⁵ A visszkertes faktoring megítélése Németországban is hasonló: a faktor által fizetett összeg jogilag kölcsönnek minősül, amelyek biztosítékként az átruházott követelések szolgálnak.³⁶

A Ptk. tehát ennek megfelelően kölcsönként szabályozza a faktoringot.³⁷ E kölcsönjogviszony specialitá-

30 A 2009. évi CXX. törvény faktoring fogalmának bírálatához lásd Salamonné dr. Solymosi Ibolya: Két új szerződéstípus – a lízing és a faktoring – a pénz- és hiteljogviszonyok körében. Magyar Jog. 2011. 1. 1–11.

31 A nemzetközi követelés-vételről szóló ottawai egyezményt Magyarországon az 1997. évi LXXXV. törvény hirdette ki.

32 Lásd az egyezmény 1. cikk 2. pontját.

33 6:215. § (3) bek. Ugyanerre a változtatásra került sor az ajándékozási szerződés kapcsán is [6:235. § (3) bek.]. Helytállóan mutat rá Miskolci Bodnár Péter, hogy a gyakorlatban széles körben alkalmazott a visszkertes kizárása mellett történő követelésátruházás. A fent kifejtettek szerint azonban az ilyen jogviszonyok nem faktoringnak, hanem követelés-adásvételnek minősülnek, ezért erre a lehetőségre a faktoring szabályai között nem volt a jogalkotónak lehetősége utalni (Miskolci Bodnár Péter: Kereskedelmi jogi elemek a Ptk.-ban, különös tekintettel az újonnan szabályozott szerződésekre. Gazdaság és Jog. 2013. 1. 7–11.

34 Roy Goode: Commercial Law. London, Penguin, 2004, 3. kiadás. 744. („In economic terms, a sale of receivables with recourse is virtually indistinguishable from a loan on the security of the receivables, for in both cases the trader receives money now and has to repay it himself, or ensure payment by debtors, later.”)

35 Law Commission, Company Security Interests 2005, Summary 14. pont. http://lawcommission.justice.gov.uk/docs/lc296_Company_Security_Interests.pdf (2014.01.30.)

36 Christian Grüneberg/Palandt: Bürgerliches Gesetzbuch. München, Beck, 2006. 588. 37. msz.

37 Ez a gondolat a magyar jogtól sem idegen. Lásd pl. Pintér Attila: A faktoring szabályozás új korszaka. Magyar Jog. 2011. 2. 107–114. Pintér – noha a jogcímet és a rendelkező ügyletet nem választja el – rámutat, hogy a visszkertes és a visszkertes nélküli faktoring két teljesen különböző jogviszonyt takar, és a visszkertes faktoring nem más, mint kölcsönnyújtás.

sa a követelés átruházása. Mindaddig, amíg a faktorált követelések kötelezettjei szerződésszerűen teljesítenek, a hitelező által nyújtott kölcsönt nem az adós, hanem a kötelezett törleszti. A kötelezett nemteljesítése esetén azonban a kölcsön egy összegben esedékessé válik és annak visszafizetése értelemszerűen az adóst terheli. Ha az adós a kölcsönt visszafizette, akkor a faktorált követeléseket a hitelező visszaengedményezi rá.

3. Pénzügyi lízingszerződés

Hasonló szempontok határozták meg a lízing szabályozását is. Míg a 2006-os vitatervezet úgy foglalt állást, hogy a lízing önálló szabályozása nem szükséges, e helyett elegendő a bérleti szerződés szabályainak kiegészítése a lízing körében releváns kérdésekkel,³⁸ addig a 2009. évi CXX. törvény önálló fejezetben szabályozta a lízinget.

Ha megvizsgáljuk a 2009. évi CXX. törvény lízingszerződésre vonatkozó definícióját, ugyanazzal a problémával találjuk szemben magunkat, mint a faktoring esetén. Az 5:359. § (1) bekezdése szerint „Lízingszerződés alapján a lízingbeadó köteles a lízingbevevő által kiválasztott, vagy a lízingbevevő által meghatározott feltételeknek megfelelő vagyontárgy tulajdonjogát megszerezni, illetve vagyontárgyat előállítani, és azt meghatározott időtartamra a lízingbevevő használatába adni. A lízingbeadó a korábban lízingbeadás céljára beszerzett vagy előállított vagyontárgyat lízingszerződéssel – a korábbi vagy más lízingbevevő számára – ismételten is használatba adhatja. A lízingbevevő köteles a vagyontárgyat átvenni, és a lízingszerződés szerinti díjat megfizetni.”

A definíció egy ponton tér csupán el bérleti szerződés szabályától: a lízingbeadó nem bármilyen lízingtárgy használatba adására köteles. A szerződés olyan lízingtárgyra vonatkozik, amelynek tulajdonjogát a lízingbeadó a lízingbevevő kérésére szerzi meg. Ez a tulajdonság kétségtől rendszerint jellemzője a lízingszerződéseknek. A lízingbeadó finanszírozó, így ő a megszerezni kívánt lízingtárgy tulajdonjogával jellemzően nem rendelkezik a szerződés megkötését megelőzően, hiszen a lízingbeadó kizárólag a lízingszerződés teljesítése érdekében szerzi meg a lízingtárgyat.³⁹

Az, hogy a Ptk. a tulajdonszerzést ennek ellenére nem teszi a lízing fogalmi elemévé, több szempontból is helyes. Egyrészt, ha a lízingszerződés a futamidő végét megelőzően megszűnik, akkor a lízingbeadó nem lenne jogosult újra lízingbe adni a lízingtárgyat, hiszen ebben az esetben a lízing eme fogalmi eleme már nem állna fenn. Ezt felismerte a jogalkotó is, ezért a 2009. évi CXX. törvény kifejezetten kimondta, hogy a lízingbeadó a korábban lízingbeadás céljára beszerzett vagy előállított vagyontárgyat lízingszerződéssel ismételten is használatba adhatja.

Másrészt, ez a körülmény nem mindenféle lízing, hanem tipikusan a pénzügyi lízing jellemzője. Operatív lízing esetén épp az a tipikus, hogy a lízingbeadó annak érdekében szerzi meg egy lízingtárgy tulajdonjogát, hogy azt több alkalommal is lízingbe adhassa.

Harmadrészt, a tulajdonszerzést tenni a bérlet és a lízing elhatároló ismérvévé, annak tükrében sem tűnik helyesnek, hogy semmi nem zárja ki azt, hogy a lízingbeadó a bérlő által meghatározott dolog tulajdonjogát szerezzze meg a bérleti szerződés teljesítése érdekében.

E körülményekből több következtetés is adódik. Látszik, hogy a 2009. évi CXX. törvény fogalom-meghatározása hibás, hiszen – arra tekintettel, hogy a tulajdonszerzést nem teszi szükségszerű fogalmi elemmé – a lízinget és a bérletet azonos módon definiálja, amely elhatárolhatatlanná teszi a két ügyletet. Egy felmerülő jogvita esetén a 2009. évi CXX. törvény semmilyen támpontot nem adott volna, hogy a jogvitára a bérlet vagy a lízing szabályait kell-e alkalmazni.

A szabályozási nehézség abból fakad, hogy a pénzügyi és az operatív lízing nem szabályozható egy szerződéstípusként, mivel a két szerződés, azon túl, hogy idegen dolog időleges használatának a jogát biztosítja, semmilyen közös jellemzővel nem bír.

Ez jól látszik, ha csupán néhány alapvető eltérést vizsgálunk.⁴⁰

Pénzügyi lízing esetén a lízingbevevő célja, hogy a lízingtárgynak gazdasági értelemben tulajdonosává váljon, azaz vagy arra szerezzen jogot, hogy a lízingtárgyat annak teljes gazdasági élettartama alatt használhassa, vagy arra, hogy a lízingtárgy tulajdonjogát a jogviszony lejártakor maradványértéken megszerezhesse. Operatív lízing esetén a lízingbevevő nem kíván ilyen pozícióba kerülni, csupán a lízingtárgy gazdasági élettartamánál rövidebb időre kívánja a lízingtárgy használatának jogát

38 „A Javaslat nem kívánja mesterségesen egységes típusba gyúrni ezeket a különböző elemeket, nem alkot új szerződéstípust a változatos tartalmú lízingügyletekből, mivel abból indul ki, hogy a gyakorlat igényei tökéletesen kielégíthetők azokkal a diszpozitív szabályokkal, amelyek a lízingben vegyülő hagyományos szerződéstípusoknál adóttak. A jogalkalmazási gyakorlatban gondot okozó problémák kezeléséhez ezért a Javaslat az adott szerződéstípus (mindenkelőtt a bérlet) rendezésénél ad szabályokat. Ilyen problémának tekinthető mindenekelőtt a lízingbe adó hibás teljesítésért való kellékszavatossági felelősségének kizárása, illetve korlátozása – elsősorban pénzügyi – lízingszerződés esetében.” (Ötödik Könyv 11.)

39 Helytállóan mutat rá erre pl. Presser Andrea, Bartal Tamás és Varga Nelli (Presser Andrea: Alapvetés a lízing kodifikációjához. Gazdaság és Jog. 2008. 1. sz. 3–7., Bartal Tamás: Az új Ptk. megalkotására tett Javaslat lízingszerződésre vonatkozó rendelkezéseinek kritikai jellegű áttekintése. Gazdaság és Jog. 2012. 5. 23–26., Varga Nelli: A pénzügyi lízingszerződés az új Ptk.-ban. Gazdaság és Jog. 2013. 10. 21–26.).

40 A szabályozás során a visszlízing vizsgálata azért nem szükséges, mert az csupán arra a kérdésre ad választ, hogy a lízingbeadó kitől (a lízingbevevőtől vagy harmadik személytől) szerzi-e meg a lízingtárgy tulajdonjogát. Ez egyes kérdésekben (lásd pl. a lízingbeadót terhelő szavatosságot) releváns lehet, de a szabályozás logikáját nem érinti.

megszerezni. Ebből következően operatív lízing esetén a lízingbevevőt a tulajdonszerzés lehetősége sem illeti meg.

Abból, hogy pénzügyi lízing és operatív esetén a lízingbevevők igénye eltér, a lízingbeadók oldalán is jelentősen *eltérő* a két ügylet megközelítése. Míg *pénzügyi* lízing esetén a lízingdíjat úgy határozza meg a lízingbeadó, hogy a szerződés futamideje alatt megtérüljön a beruházása (és jellemzően amortizálódjon a lízingtárgy), addig *operatív* lízing esetén a lízingbeadó beruházása csak többszöri lízingbeadás, vagy a lízingbeadást követő értékesítés esetén térül meg.⁴¹

Ezen lényeges eltérésekre tekintettel az operatív és a pénzügyi lízing egységes szabályozása nem tűnik lehetségesnek. A Szerkesztőbizottság ezért a két lízingfajta *eltérő* szabályozása mellett döntött. Az operatív lízing szabályozására a jogalkotó *elegendőnek tartotta a bérleti szerződés – néhány ponton kiegészített – szabályait*.⁴²

Pénzügyi lízing esetén ugyanakkor van egy olyan világosan megragadható *gazdasági tartalom*, amely a pénzügyi lízinget elhatárolhatóvá teszi minden más jogviszonytól, ezért a Szerkesztőbizottság úgy határozott, hogy a pénzügyi lízinget önálló szerződéstípusként szabályozza. A szabályozás alapjául a pénzügyi és az operatív lízing elhatárolásaként fent hivatkozott szempontok szolgáltak: *a lízing futamideje, a maradványértéken történő tulajdonszerzés lehetősége, valamint az a körülmény, hogy a lízingbeadó beruházása a szerződés futamideje alatt megtérül-e*.

A Ptk. lízingfogalmával kapcsolatos valamennyi kritika rámutat arra, hogy a Ptk. e körben *nem polgári jogi, ráadásul nem definiált fogalmakat használ*.⁴³ A kritika részben jogos: a gazdasági élettartam és a szerződéskötés kori piaci értéknél jelentősen alacsonyabb ár fogalma *számvetési* jellegű, és azok pontos tartalmát a Ptk. nem is határozza meg. *Nem tűnik azonban találónak a kritika arra tekintettel, hogy várható-e, hogy e fogalmak esetleges értelmezési problémái okoznak-e elhatárolási problémákat*.

A Ptk. a pénzügyi lízinget a *bérlettől kívánja elhatárolni*. A két szerződés közös fogalmi eleme, hogy a bérlő és a lízingbeadó egyaránt a tulajdonában álló dolog vagy jog határozott időre történő használatba adására, míg a bérlő, illetve a lízingbevevő a annak átvételére és díj fizetésére köteles. Elhatárolásként a Ptk. az alábbi ismérveket fogalmazza meg: (a) a lízingbevevő a lízingtárgy gazdasági élettartamát elérő vagy azt

meghaladó ideig való használatára jogosult, (b) a lízingbevevő a szerződés megszűnéskor a lízingtárgy ellenérték nélkül vagy a szerződéskötés kori piaci értéknél jelentősen alacsonyabb áron történő megszerzésére jogosult, vagy (c) a fizetendő lízingdíjak összege eléri vagy meghaladja a lízingtárgy szerződéskötés kori piaci értékét.⁴⁴

Azt szükséges megvizsgálni tehát, hogy (a) létezik-e olyan bérleti szerződés, amelynek az időtartama olyan hosszú, hogy felmerülne, hogy az eléri a bérelt dolog gazdasági élettartamát, (b) létezik-e olyan bérleti szerződés, amelyben a bérlő jogosult maradványértéken megszerezni a bérelt dolog tulajdonjogát, végül pedig, hogy (c) létezik-e olyan bérleti szerződés, amelyben a bérleti díjak összege elérné a bérelt dolog szerződéskötés kori piaci értékét. Ahogyan arra fent rámutattunk, ezen feltételek operatív lízing esetén sem állnak fenn, és a bérleti szerződések esetén sem fordulnak elő. Vitatható lehet például, hogy egy gépkocsi gazdasági élettartama pontosan hány év, de elhatárolási probléma vélhetően nem fog felmerülni, hiszen egy gépkocsi-bérleti szerződés – a jogviszony jellegétől függően – néhány órától maximum néhány hónapig terjed, amely meg sem közelíti a gépkocsi hasznos élettartamát. Minderre tekintettel *nem tűnik reálisnak, hogy a nem tisztán polgári jogi szabályozás valódi elhatárolási problémákhoz vezetne*.

A tulajdonszerzésre való utalás elhagyásával kapcsolatban felmerül kritikaként, hogy így a Ptk. *nem teszi egyértelművé, hogy a lízingjogviszony valójában háromszereplős jogviszony a lízingbeadó, a lízingbevevő és az eladó között*.⁴⁵ A Ptk. azonban valamennyi többszereplős jogviszony esetén eltérő megoldást választott. Ezt legvilágosabban a fuvarozás szabályai tükrözik. A 2009. évi CXX. törvény a fuvarozást nem tisztán kétoldali jogviszonyként szabályozta, hanem a jogviszonyban megjelenítette a címzettet és – újdonságként – a fuvaroztatót is. A 2009. évi CXX. törvény helyesen ismerte fel, hogy a fuvarozóval jogviszonyba kerülő feladó mögött gyakran egy harmadik személy, a fuvaroztató található, akinek az érdekében a fuvarozási szerződés megkötésére sor kerül. A Ptk. ennek ellenére épp ellenkező irányban változtatott a fuvarozási szerződés szabályain, amikor a fuvarozási szerződésben szerződő félként részt nem vevő címzettre vonatkozó szabályokat pontosította. Míg a régi Ptk. tartalmazott a címzettre vonatkozó kötelezettséget is (pl.

41 Az operatív és a pénzügyi lízing elhatárolásához lásd pl. Varga Nelli: A fogyasztói pénzügyi lízing. Ph.D értekezés. http://193.6.1.94:/___. (2014.01.30.)

42 Nem megalapozott ezért álláspontunk szerint Miskolci Bodnár Péter kritikája, amely szerint a Ptk.-nak a gyakorlatban kialakult sokféle lízingfajta közül minél többet kellett volna szabályoznia (Miskolci Bodnár Péter: i. m.).

43 Lásd pl. a Lízingszövetség álláspontját (<http://www.piacprofit.hu/hasznos-ptk-ban/> [2014.01.30.], valamint Varga Nelli: A pénzügyi lízingszerződés az új Ptk.-ban. Gazdaság és Jog. 2013. 10. 21–26.

44 6:409. §.

45 Varga Nelli például azt kifogásolja, hogy „megfontolandó lett volna, ha a jogalkotó elismeri a tágabb értelemben vett pénzügyi lízingügyletet és azon belül pedig a konkrét pénzügyi lízingszerződést.” (Varga Nelli: A pénzügyi lízingszerződés az új Ptk.-ban. Gazdaság és Jog. 2013. 10. 21–26.)

a küldemény kirakása a címzettet terheli⁴⁶), addig a Ptk. tekintettel van arra, hogy *a fuvarozási szerződés – a szerződések relatív szerkezetéből adódóan – csak a szerződő felekre, a feladóra és a fuvarozóra tud kötelezettséget telepíteni, ezért a címzett kötelezettségeit elhagyja*. Ezzel összhangban a Ptk. a szerződésben részt nem vevő fuvaroztatót sem jeleníti meg a fuvarozási szerződés szabályai körében. Ugyanezen indok magyarázza, hogy miért nem jelenik meg a lízingszerződés körében a lízingtárgy eladója.

4. Közvetítői jogviszonyok

4.1. A bizomány meghatározó szerepének visszaszorulása

A régi Ptk. kizárólag a bizományi szerződést szabályozta olyan szerződésként, amelynek célja áru eljuttatása annak előállítójától a fogyasztóig. A bizomány jelentősége azonban az elmúlt években jelentősen megváltozott. Míg a bizományi áruházak tevékenysége továbbra is jelentős, valamint a bizomány továbbra is fontos az értékpapírok megszerzése és értékesítése körében, *egyéb jogviszonyokban a bizományi szerződés helyét más típusú közvetítői jogviszonyok vették át*.

A gyártó megtehetné, hogy az értékesítést közvetítők helyett leányvállalatok láncolatán keresztül oldja meg. Ez azzal a nyilvánvaló előnnyel jár, hogy a gyártó teljes kontrollt gyakorol az értékesítés folyamata felett. A megoldás hátránya ugyanakkor – a felmerülő költségeken túl –, hogy az értékesítéssel járó valamennyi kockázatot a gyártó viseli. A közvetítői szerződések alkalmasak a kockázatok részbeni vagy teljes áthárítására. Részben épp e kockázatokat megkülönböztetve szabályozza a Ptk. a közvetítői szerződést, a jogbérleti szerződést és a forgalmazási szerződést.

4.2. Az eseti és a tartós közvetítői szerződés

A közvetítő szerződés szabályai nem jelentenek újdonságot a magyar jogban, hiszen az önálló kereskedelmi ügynöki irányelv⁴⁷ már az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000. CXVII. törvénnyel implementálta Magyarország. Már a Konceptió egyértelművé tette, hogy e szabályokat a Ptk.-ba kell átemelni.⁴⁸ Az átemelés módja azonban – tekintettel arra, hogy az irányelv több olyan kérdést is szabályozott, amelyek nem voltak a Ptk.-ba illeszthetőek – vitatott volt. A Szakértői Javaslat normaszövege az irányelv által megköveteltekén túl is további, nem a

közvetítői jogviszony polgári jogi aspektusait érintő kérdéseket kívánt szabályozni.⁴⁹ A Ptk. ezért jelentősen változtatott a szabályozási koncepción. Az irányelv csupán a tartós közvetítői jogviszonyra vonatkozik, a Ptk. azonban elsőként a *nem tartós közvetítői jogviszony* néhány alapszabályát rögzítette (képviselés, tájékoztatás, díjazás). E körben részletes szabályok megalkotása nem látszott indokoltnak, mivel *a megbízás szabályai a közvetítői jogviszonyok körében felmerülő kérdések rendezésére alkalmasnak látszottak*.

A tartós közvetítői jogviszony körében – az irányelvi szabályokra tekintettel – a Ptk. mozgástere meglehetősen szűkös volt. A jogalkotó ezért itt csupán arra tudott törekedni, hogy *a szabályok megfogalmazása lehetőség szerint a Ptk. terminológiájával, rendszerével összhangban álljon*. Ez indokolja például, hogy a Ptk. nem implementálja az irányelv 3–5. cikkében foglalt, a felek együttműködésére és tájékoztatására vonatkozó szabályokat, mivel ezek külön átültetés *nélkül* is érvényesülnek a Ptk. szabályai alapján, valamint nem implementálja a díjazás mértékét szabályozó 6. cikk (1) bekezdését, mivel az az új Ptk.-nak a szerződés létrejöttére vonatkozó szabályaiból levezethető.

Ugyancsak nem implementálta a Ptk. az irányelvnek a jutalékra vonatkozó 7–12. cikkeit. A Ptk. csupán annyit mond ki, hogy a díj a közvetített szerződés megkötésének időpontjában válik esedékessé, valamint a díj a közvetítőt abban az esetben is megilleti, ha a közvetített szerződést a felek a közvetítői szerződés megszűnését követően kötik meg.⁵⁰ Ennek indoka, hogy az irányelv hatálya számos közvetítői jogviszonyra nem terjed ki, ezzel szemben a Ptk. valamennyi típusú közvetítői szerződésre alkalmazandó, ezért *jogpolitikai döntés szükséges abban a kérdésben, hogy az irányelv jutalékra vonatkozó szabályai az irányelv hatálya alá nem tartozó közvetítőkre is alkalmazandóak-e*.

4.3. A forgalmazási és a jogbérleti szerződés szabályozási koncepciója

Egyes álláspontok szerint a forgalmazási és a jogbérleti szerződések „idegen testek” a Ptk.-ban. „Egyrészt mind a forgalmazási szerződések, mind a franchise szerződések a gyakorlatban rendkívüli sokszínűséggel rendelkeznek, valamint eltérő gazdasági és jogi tartalommal bírnak, amihez képest a szabályozás indokolatlan szűkítést tartalmaz. Másrészt az egyébként diszpozitív szabályok jogpolitikailag és a jogviszonyok tartalmát illetően helytelenül ragadják meg az adott jogviszonyok jellegét és lényegét. Harmad-

46 492. § (2) bek.

47 A tagállamok önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynökökre vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról szóló 1986. december 18-i 86/653/EGK tanácsi irányelv.

48 Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája. Magyar Közlöny különszám, 102.

49 Lásd pl. az ügynök iratmegőrzési kötelezettségét (Szakértői Javaslat 5:310. § (2) bek.). Lásd ehhez részletesen: *Pajor-Bytomski Magdalena: A kereskedelmi ügynöki szerződés*. Budapest, KJK-Kerszöv, 2003.

50 6:291. §

részt fájó, hogy a kiemelkedően magas színvonalú megoldásokat nyújtó és kiváló Kódexben e két szerződéstípus szinte csak kritikus megjegyzéseket indikál, és gyakorlatidegen.”⁵¹

A jogalkotónak a forgalmazási és franchise szerződés szabályozása során ugyanazokra a kérdésekre kellett választ adnia, mint a faktoring és a lízing esetén: *mi a vizsgált ügyletek esetén az a gazdasági tartalom, amely az ügyletet más szerződésektől, esetleg különböző szerződéstípusokat kombináló szerződésektől elhatárolhatóvá teszi.*

Forgalmazás esetén a Ptk. ezt az önálló gazdasági tartalmat abban ragadta meg, hogy *a forgalmazó és a szállító között nem egyszerűen adásvételi szerződés jön létre*, bár a forgalmazott dolgot tulajdonjogának átruházása szükségszerű eleme a jogviszonynak, hanem a felek között a forgalmazás időtartamára tartós jogviszony jön létre. E jogviszony jellemzői, a forgalmazó utasítási és ellenőrzési joga különbözteti meg e jogviszonyt az adásvételtől.⁵²

A franchise szabályozása kapcsán a Tematika még úgy foglalt állást, hogy „[a] franchise-szerződések olyan komplex tartalmúak, hogy tipizálásuk még a lízingnél vagy a követelésvételnél alkalmazott módszerrel sem lehetséges. Jellegzetesen vegyes típusú szerződés, amelyben adásvételi és/vagy vállalkozási elemekhez szellemi termékekre vonatkozó felhasználási jogok, know-how-jogok társulnak, és amelyben tanácsadási és a személyzet betanítására vonatkozó kötelezettségek is gyakran szerepelnek. Ezért szabályaiknak az új Ptk.-ba történő szabályozásáról valószínűleg le kell mondani.”⁵³ A Tematikában foglaltak felülvizsgálatát indokolhatta, hogy az európai szerződési jog legújabb jogegységesítő javaslata, a *Principles of European Law* is a franchise és a forgalmazás szabályozása mellett döntött.⁵⁴ A Ptk. szabályozása túlnyomó részt e mintán alapul.

A franchise-t (a Ptk. szóhasználatában: *jogbérletet*) a Ptk. olyan értékesítési rendszernek tekinti, amelyben a jogbérletbe vevő díjfizetés ellenében megszerzi azt a jogot, hogy saját nevében és saját javára végezze szolgáltatások nyújtását, áruk termelését, illetve értékesítését oly módon, hogy az ehhez szükséges szerzői és iparjogvédelmi jogokat, és a know-how-t a jogbérletbe adó bocsátja a rendelkezésére. Ennek megfelelően a jogbérletet a Ptk. olyan szerző-

désként definiálja, amelynek alapján a jogbérletbe adó szerzői- és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyakhoz, illetve védett ismerethez kapcsolódó felhasználási, hasznosítási vagy használati jogok engedélyezésére, a jogbérletbe vevő termékeknek, illetve szolgáltatásoknak a szerzői- és iparjogvédelmi jogok által védett oltalmi tárgyaknak, illetve védett ismeretnek a felhasználásával, hasznosításával vagy használatával történő előállítására, illetve értékesítésére és díj fizetésére köteles.

A megoldással szembeni kritikák azt hangsúlyozták, hogy a franchise nem egyszerűen egy szerződéses jogviszony, hanem „egy folyamat, amelynek a végére egy (korábban individuális érdekek alapján motivált) piaci szereplő olyan helyzetbe kerül, hogy érdekei elrugaszkodnak a konkrét jogügyletektől, és komplex érdekei feloldódnak a franchise rendszer építésében, amelybe becsatornázza a vele franchise kapcsolatba lépők érdekeit is.”⁵⁵ A kritikák helyesen mutatnak rá a franchise jogviszony összetett természetére, de önmagában ez a körülmény nem jelenti, hogy e komplex jogviszony szerződéses elemei ne lennének szabályozhatóak a Ptk.-ban.

5. Bizalmi vagyonkezelés

A Ptk. lényeges újdonsága a bizalmi vagyonkezelési szerződés szabályozása. Időről időre felmerült az igény olyan megoldás iránt, amely lehetővé tenné, hogy „*egy jogalany megkapja a tulajdonosi döntések meghozatalához szükséges jogosultságokat, miközben a vagyon hasznosításával, illetve az azzal való rendelkezéssel kapcsolatos a döntéseit úgy kell meghoznia, hogy a vagyon egyes elemei által előállított haszon egy másik jogalany (az „eredeti” tulajdonos vagy az általa meghatározott harmadik személy) vagyonát gyarapítsa.*”⁵⁶ Mivel a bizalmi vagyonkezelés nem pusztán szerződés, hanem az dologi jogi kérdéseket is alapvetően meghatároz, így mindenekelőtt azt a kérdést, hogy a vagyonrendelő, a vagyonkezelő és a kedvezményezett hitelezői a vagyonkezelőnél lévő vagyonra mennyiben tarthatnak igényt, a régi Ptk. alapján nem volt lehetséges, hogy a felek pusztán a szerződési szabadság elvéből fakadóan ilyen, harmadik személyekre is kiható jogviszonyt hozzanak létre.

51 Darázs Lénárd: A forgalmazási és a jogbérleti (franchise) szerződés. In: Az új Ptk. magyarázata VI/VI. (szerk. Wellmann György). Budapest, HVGORAC, 2013. 237.

52 Lásd Miskolczi Bodnár Péter: Kereskedelmi jogi elemek a Ptk.-ban, különös tekintettel az újonnan szabályozott szerződésekre. Gazdaság és Jog. 2013. 1. 7–11.

53 Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája. Magyar Közlöny különszám, 167. A franchise szerződés tartalmához, szabályozhatóságához lásd pl. Csécsy György: Adalékok a franchise fogalmának meghatározásához és a franchise szerződésekhez. Jogtudományi Közlöny. 1995. 5. 228–235., Csécsy György: A franchise-szerződésekről. Gazdaság és Jog. 1996. 5. 14–17., Miskolczi Bodnár Péter: A franchise szerződésekről. Gazdaság és Jog. 1995. 7–8. 19–23., Mandel Katalin–Darázs Lénárd: Franchise vállalkozás. Budapest, MFSZ, 2011.

54 Principles of European Law. Commercial Agency, Franchise and Distribution Contracts. München, Sellier, 2006.

55 Darázs Lénárd: i. m. 242.

56 Vékás Lajos: Bizalmi vagyonkezelés (trust, fiducia). Problematika egy törvényjavaslatához. Kézirat. 4. Lásd továbbá Illés István: Mire jó a bizalmi vagyonkezelés? Jogtudományi Közlöny. 2011. 11. 550–556. és Illés István: Bizalmi vagyonkezelés a Kodifikációs Főbizottság Ptk.-javaslatában – összehasonlító jogi szemszögből. Európai Jog. 2012. 5. 12–17.

A Ptk. ennek megfelelően a bizalmi vagyonkezelést olyan *megbízási típusú* szerződésként szabályozza, amelyben a vagyonkezelő díjazás ellenében arra vállal kötelezettséget, hogy a tulajdonába adott dolgokat, ráruházott jogokat és követeléseket saját nevében a kedvezményezett javára kezeli.⁵⁷

A Ptk. maximális védelmet nyújt a *kezelt vagyon* számára. A kezelt vagyonra – feltéve, hogy azt a vagyonkezelő a Ptk. által előírt módon elkülönítette⁵⁸ – a vagyonkezelő hitelezői nem támaszthatnak igényt.⁵⁹ A vagyonra azonban a vagyonrendelő és a kedvezményezett hitelezői sem tarthatnak igényt.⁶⁰ Épp ez teszi a bizalmi vagyonkezelést vonzó jogintézménnyé. Ha ugyanis a vagyonrendelő nem lehetne biztos abban, hogy a rendelt vagyonra kizárólag a kedvezményezett, illetve a kedvezményezett hitelezői lesznek jogosultak, akkor számos jogviszonyban nem szólna valódi érv a vagyonrendelés mellett.

E szabályozási koncepcióból az következik hogy

„[h]a a vagyonrendelő visszaélésszerűen alkalmazza a bizalmi vagyonkezelés intézményét, és annak segítségével kívánja elvonni vagyonát hitelezői igényérvényesítése elől, emiatt *a fedezetelvonó szerződés relatív hatálytalansága alapján lehet orvoslást találni, vagy adott esetben jogintézménnyel történő visszaélés jogcímén lehet jogilag támadni a bizalmi vagyonrendelést.*”⁶¹

Sajnálatos módon a jogalkotó a bizalmi vagyonkezelőről és tevékenységük szabályairól szóló törvény javaslatában⁶² a jogviszony ezen alapvető elemét kívánja felülírni, amikor a bírósági végrehajtásról szóló törvény módosításával megteremti annak a lehetőségét, hogy a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyt a vagyonrendelővel szemben végrehajtást indító *hitelező a vagyonrendelő egyéb vagyonára vezetett végrehajtás eredménytelensége esetén felmondhassa*. Ez a rendelkezés alapjaiban ássa alá a Ptk. új jogintézményét, így kétséges, hogy a bizalmi vagyonkezelés iránt keletkezett nagy érdeklődés a törvény hatályba lépése után fennmarad-e.

57 6:310. § (1) bek.

58 6:312. § (1) bek.

59 6:313. § (1) bek.

60 6:314. § (2) bek.

61 *Vékás Lajos–Menyhárd Attila: A bizalmi vagyonkezelési szerződés. In: A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal (szerk. Vékás Lajos). Budapest, Complex, 2013. 795.*

62 T/13218. számú törvényjavaslat.

TANULMÁNY

A jog szövegrétegének határai a jogértelmezésben

✎ Pokol Béla az MTA doktora (Budapest–Szeged)

A különböző jogértelmezési tanokban nagy eltérések találhatók a jogi szöveg nyelvtani értelmezésének súlyát illetően, és abban, hogy a nyelvtani szabályok szerinti értelmezésen túl mikor léphetnek be az értelmezésbe a jogdogmatikai szempontok, a felsőbb bírósági precedens jog alapján való értelmezés, illetve az alkotmányos alapjogok szerinti értelmezés. Antonin Scalia – az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának bírájának – textualista jogfelfogásából tizenkilenc jogértelmezési kánon elemzése segíthet annak megválaszolásában, hogy meddig tarthat az esetet eldöntő bíró értelmezési munkájában a jogi rendelkezés szövege szerinti értelmezés, és mikor léphetnek be ezek módosítására a további jogértelmezési kánonok.

Az írott jog korszakában, a nyugati jogfejlődés elmúlt kétszáz évében a jogi szabályok papírra vetett szövegének értelme minden jogász számára kiindulópont az adott ország jogának egyes esetekre szabott értelmének feltárásánál, és az esetre az ítélet stb. meghozatalánál. Annak *terjedelme* azonban, ahogyan ez a szöveg meghatározó az eset jogi eldöntésében, nagy eltéréseket mutat az írott jogszabályt az esetre alkalmazó jogász jogfelfogásának függvényében.¹ Az absztrakt jogszabályi szöveg ugyanis csak a fontosabb tényeket emeli be a szabályozásba, és az esetek mindig ezer és ezer részlettel együtt jelennek meg a jogalkalmazó jogász előtt, és attól függően, hogy milyen súlyt helyez ezekre a részletekre – illetve ezek némelyikével együtt szemléli-e az adott jogszabálynak megfelelő tényeket –, más és más értelmet adhat azoknak, és akár más jogszabályi rendelkezések alá is átvihet az egyes eset megítélését. Ugyanígy, ha egy átfogó jogelvet, vagy egy jogdogmatikai kategóriát odavon a tények megítéléséhez, és azok fényében nézi meg a jogszabály iránymutatását, akkor ismét más irányokba viheti el az eset megítélését. Hasonlóképpen, amennyiben az esetekre vonatkozó korábbi felsőbb bírósági ítéletekkel együtt nézi az alapul fekvő jogszabályi szöveg értelmét, akkor is esetleg más értelmet adhat a szövegnek, mintha csak magában venné azt szemügyre. Lezárásként csak említeni lehet azt a további lehetőséget, ha alkotmányos

alapjogokat von be az eset megítélésébe a jogalkalmazó, és a vonatkozó jogszabályi rendelkezés szövegének értelmét ezek fényében igyekszik megtalálni. A felmerülő kérdés tehát az, hogy a jog szövegrétegének elsőrendű fontossága mellett milyen fokig kell a jogeset eldöntéséhez ezt meghatározónak tekinteni, és mikor lehet már áttérni – a szövegen túllépve – a jog többi rétegének meghatározó erejére, és bevonni a jogi döntés meghozatalába a *jogelvek*, a *jogdogmatikai kategóriák összefüggéseit*, ugyanígy az esetre vonatkozó korábbi konkretizáló felsőbb bírósági *joggyakorlatot* és az *alkotmányos alapjogok* iránymutatásait? Saját korábbi munkáimban elsősorban a jog különböző rétegeinek lehetséges hatásait elemeztem a jogértelmezésben, és azt igyekeztem felmutatni, hogy az egyes európai, illetve észak-amerikai országokban az egyes jogrétegeknek milyen szerepet ad az ott domináns jogfelfogás a jogértelmezésben, de a szövegréteg elsőbbségének jelzése mellett a pontosabb terjedelmet nem elemeztem.² A jog *textualista* felfogásának talán legfontosabb mai képviselője, az amerikai szövetségi legfelsőbb bíró, Antonin Scalia egy új könyvet jelentetett meg „Reading Law. The Interpretation of Legal Texts” címmel (Thomson and West 2012), és ez lehetőséget ad arra, hogy közelebbről is elemezni lehessen a jog egyes rétegei között a jog szövegrétegének jogértelmezésben játszott szerepét.³

1 Az elmúlt évtizedekre érvényes empirikus felmérést erre lásd: MacCormick/Summers(ed.): Interpreting Statutes. A Comparative Study. Dartmouth. 1991

2 Saját korábbi, jogértelmezésre vonatkozó elemzéseimet lásd Pokol Béla: A jogértelmezés alapjai. Magyar Jog 1999. 11. 643–655.; illetve A felsőbb bírósági jogértelmezés Magyarországon. Jogtudományi Közlöny 1999. 11. 23–32.

3 Scalia szerzőtársa e könyvének – ahogy már egy korábbi 2008-as könyvének is – fiatal kollégája, a nyelvész és jogi nyelvvel foglalkozó Bryan A. Garner. (Lásd korábbi közös munkájukat: Making Your Case: The Art of Persuading Judges. Thomson and West Edition. 2008.) Mi-

Az értelmezési dilemmák jelzésére abból lehet kiindulni, hogy az egyes esetre vonatkozó jogszabály szövegének nyilvánvaló értelme *kötelező* a jogalkalmazó számára, és ezzel szembenállóan dönteni törvénysértést, jogsértést jelent. Ilyen döntés meghozatalánál nem lehet azzal érvelni, hogy a jogalkalmazó jogosult értelmezni a vonatkozó jogszabályi rendelkezést, és ő egyszerűen csak így értelmezte azt. Dilemmaként merül azonban fel, hogy mikor lehet, és mikor kell *értelmezni* az esetek eldöntésénél a jogalkalmazónak a jogi (vagy tágabban: az alkotmányi) rendelkezést. Csak akkor merül-e fel a jogértelmezés (és így esetleg a vonatkozó jogi szöveg értelmétől való eltérés) lehetősége, ha az nyitottságot, esetleg homályosságot tartalmaz, vagy már akkor is lehetőség nyílik a szöveg mellett más normatív támpontok bevonására a jogértelmezésbe, ha az eset eldöntése szempontjából nincs ugyan semmilyen nyitottság vagy homályosság a szövegben, ám a bevont normatíva (jogelv, alapjog, jogdogmatikai támpont, felsőbb bírósági konkretizáló gyakorlat) által adott iránymutatás nem áll szemben a jogi rendelkezés szövegéből eredő norma nyilvánvaló értelmével, hanem azt pusztán módosítja. (Ám az így meghozott konkrét ítélet, jogi döntés esetleg polárisan szemben áll azzal, mintha csak pusztán a jogi rendelkezés szövege alapján hozták volna meg ítéletet!) E dilemmában való döntésnél már nem kell, hogy egyet értsen a modern írott jog korszakában az összes jogász, és csak a szöveghűség magasabb fokához ragaszkodó fogja azt válaszolni, hogy jogot értelmezni csak akkor lehetséges, amikor az esetre vonatkozó jogi rendelkezés szövegében homályosság és az iránymutatás nyitottsága bukkan fel, és e nélkül nincs lehetősége a bírónak további normatíva után keresgélni, és a szöveget azzal bővítve meghozni az ítéletet. Ezzel szemben a szövegrétegtől könnyen elszakadó jogász úgy válaszol, hogy addig a mértékig, amíg a szöveg nyilvánvaló értelmében nem jön létre ellentmondás, szabadon be lehet vonni szövegen túli normatív támpontokat is az ítélet kialakításába. Scalia érve az előbbi álláspontra az, hogy a modern jogrendszer alapja a demokrácia, és a mindenkor sok-sok millió állampolgár által megválasztott demokratikus törvényhozási többség, és a bíró a törvények szövegéhez kötöttséggel csak a demokrácia alá vetettségüket ismerik el.⁴ A textualizmusnak a jogi szöveg minél nagyobb terjedelmű meghatározottsága melletti hitvallása – és a bírónak az ilyen terjedelemben meghatározó erejű törvényszöveghez kötése – megítélése szerint egyszerűen azon alapul, hogy ez a demokrácia parancsa, és a törvényhozói illetve a bírói hatalom közötti hatalommegosztás, valamint a bírák függetlenségének az a formulája,

hogy a bíró csak a törvénynek alávetett (de ennek igen!) az egész demokratikus jogállami krédót a textualista jogfelfogás mögé állítja támasztékként. Most még ne foglaljunk állást ebben a dilemmában – például a jog dogmatikai rendszerszerűségének védelme a szöveg értelme mellé más iránymutatás behozatalánál már igazolhatja eltérésünket a szigorú textualista állásponttól –, mert még további megvilágítás is szükséges a textualista jogfelfogás jogértelmezési kánonjainak elemzéséhez.

Nem evidens ugyanis az, hogy *mikor és meddig létezik a jogi szöveg nyilvánvaló értelme*, és mikor érkezünk el már nyitottsághoz vagy homályossághoz a jogi rendelkezés értelmének meghatározásánál? A szöveg nyilvánvaló értelme ugyan köt, de a nyilvánvalóság terjedelme első látásra más lehet, mint amit egy szöveghűséget felmutató elemző még meg tud találni azzal a jogással szemben, aki alig várja, hogy felszabaduljon a törvény szövegének kötelező ereje alól, és végre az általa vágyott más normatíva iránymutatása után nyúljon. Antonin Scalia könyvének nagy része azokat az textualista értelmezési formulákat elemzi, melyek az alkalmazott jogi rendelkezés szövegének nyilvánvaló értelmét alaposan túlviszik az első látásra rekonstruálható értelmén. Ezek mellett elemzi azokat a normatív támpontokat, melyek más szerzőknél alapvetően szövegen túliak, és így igyekeznek a szöveggel szemben tágítani a bírák döntési kompetenciáját, de Scalia mindezeknek szöveghűséggel lehetséges felhasználását vázolja fel.

I.

Scalia textualista értelmezési kánonjai

1. Az egyik első ilyen elemzése a textualizmussal szembenálló szándékkutató, célkutató jogfelfogás (*purposivism*) alapgondolatát igyekszik felhasználhatóvá tenni a textualizmus számára. Ennél első lépésben leszűkíti ezt a jogfelfogást az adott jogi rendelkezés céljára a azzal az axiómával, hogy a *jogalkotó szándéka a jogi rendelkezés értelmének megalkotása volt, és abból kell kiindulni, hogy rendelkezett azzal a nyelvi képességgel, mellyel az akaratának és szándékának megfelelő jogi szöveget hozta létre, és ez a szándékának megfelelő rendelkezést alakította ki.* (Illetve az ehhez ragaszkodó bíró rákényszeríti az esetleg előzőleg még slamposan fogalmazó törvényhozót a precíz fogalmazásra!) A jogi rendelkezés célja értelmében vett szándék az, amire oda kell figyelnie a szöveghűség mellett lecövekelte bírónak, ám ennek is négy korlátját rögzíti Scalia. Első

vel ez a könyv alapvetően csak továbbviszi a Scalia által a korábban sok év alatt kifejlesztett textualista jogfelfogást, vele azonosítom a könyvben kifejtett álláspontokat, és az egyszerűség kedvéért mint az ő gondolatait interpretálom a következőkben a könyvet. Korábbi elemzésemet Scalia jogfelfogásáról lásd: *Pokol Béla: A amerikai textualista jogfelfogás felemelkedése. Jogelméleti Szemle* 2002. 3.

4 Lásd *Antonin Scalia/Bryan A. Garner: Reading Law. The Interpretation of Legal Texts*. Eagan, Thomson and West, 2012. XXVI.

korlát, hogy a jogi rendelkezés céljának az adott jogszabály szövegében benne kell lennie, és azt nem keresheti a bíró ezen kívüli parlamenti viták anyagában. (Azokban csak egy-egy képviselő, pártfrakció elképzelései vannak benne, és ami tényleg többségi konszenzusra talál, az bekerül a jogi szövegbe.) Második korlát, hogy ez csak akkor számíthat, ha tisztán célként megfogalmazva található a jogszabályban, és nem a bíró az, aki egy jogi rendelkezésbe beleolvashatja, hogy mi lehetett ezzel a jogalkotó célja. Harmadik korlát, hogy a bíró mindig csak a kérdéses jogi rendelkezéshez tapadó, konkrét célok fényében értelmezhet, mivel ezekből általánosítással olyan generális normatív szempontokat teremthetne a bíró, – és ezekkel a hasonló esetek sokaságát tudná majd eldönteni –, mely hallgatólagosan törvényhozóvá tenné a bírót. Például, ha egy jogi rendelkezés egy külön kifogást, panaszt, vagy más jogorvoslati utat biztosít egy árucikk vásárlóinak, akkor azt nem lehet úgy kiáltalánosítani, hogy e jogi rendelkezés célja a „fogyasztók védelme”, és ezzel aztán – más hasonló kiáltalánosításokkal – fokozatosan egy önálló normatív szempontrendszer jönne létre a terület eseteinek eldöntésére.⁵ Végül negyedik korlát, hogy még az ilyen szűken megfogalmazott célokra tekintettel sem lehet olyan ítéletet hozni a bírónak, mely már szemben állna az alkalmazott jogi rendelkezés szövegének nyilvánvaló értelmével. A szöveg uralkodik, a jogi rendelkezés célja csak ezen belül segíthet az értelmezésben.

2. Egy következő értelmezési kánon szintén az alkalmazott jogi rendelkezés céljával függ össze, és úgy szól, hogy *a szöveg által lehetővé tett értelmezések közül azt kell alapul venni, amely nem oltja ki annak célját, nem semmisíti meg annak hatékonyságát*. Egy amerikai jogesetben egy tagállami törvényi rendelkezést, miszerint „semmilyen ivó szalon nem működhet iskolához közel egy mérföldön belül” úgy döntött el helytelenül az ivó szalon javára egy bíróság, hogy kötelezte az iskolát a bezárásra, és távolabbra költözésre.⁶ Ez szemben áll ezzel a kánonnal, mert a szöveg ezt az értelmezést lehetővé tette ugyan, de a jogi rendelkezés nyilvánvaló célja épp ellenkező döntést követelte volna meg, és ez szintén benne volt a szöveg lehetséges értelmében.

3. Egy további értelmezési kánon arra utasítja a bírót, hogy *a jogi rendelkezés szövegét mindig úgy kell értelmeznie, ahogy az utca emberei az általános nyelvi képesség birtokában a mindennapokban azt érteni szokták*. Példának álljon itt egy 1961-es eset Louisiana büntető tör-

vénkönyvének alkalmazása kapcsán, mely előírta, hogy az a 17 éven felüli, aki egy 17 alatti gyerekkel nemi kapcsolatot létesít bűncselekményt követ el, és a felnőtt Ernest Gonzalest elítélte első fokon egy bíróság, mert egy 16 éves lánnyal nemi kapcsolatot létesített. A lány előtte már kétszer férjnél volt, és a hétköznapi szóhasználat illetve felfogás egyáltalán nem tartotta már gyereknek, így az ügyvédje fellebbezésére a Louisiana Legfelsőbb Bírósága felmentette a vádlottat erre az értelmezési kánonra alapozva. A mindennapi életben bevett nyelvi értelemben az a 16 éves, aki már kétszer házasságot kötött, nem tekinthető gyereknek.⁷ De egy másik jogi vita is példázhatja ezt az értelmezési kánont, amikor egy vámtarifa ügyében kellett döntenie az 1890-es években az USA Legfelsőbb Bíróságának. A vonatkozó szabály a zöldségekre magasabb tarifát írt elő, a gyümölcsökre alacsonyabbat, és a kérdéses ügyben egy paradicsomimportáló esetét kellett eldönteni. A botanikusok a paradicsomot gyümölcsként osztályozták, ám a mindennapi életben ezt zöldségnek minősítik, és a legfőbb bírák ragaszkodva a mindennapi életben bevett értelmezéshez szintén ennek minősítve a magasabb vámtarifát hagyták helyben.⁸

4. A következő értelmezési kánon arra a dilemmára ad választ, hogy a hosszabb ideje létező törvények esetében a szavak értelmének történeti megváltozásakor melyik időpontban levő értelmet kell tulajdonítani a szónak: a törvény alkotása idején meglévőt, vagy a történetileg megváltozottat az eset megítélése idején? *Mindig a megalkotáskor meglévő értelmet kell alapul venni – szól ez az értelmezési kánon (originalizmus)*. A szavakat és kifejezéseket mindig úgy kell a bírónak érteni, ahogy azt a jogalkotó érthette. Ha ezzel az értelemmel már nem lenne megfelelő a régi szabály a megváltozott körülmények között, akkor a törvényalkotónak kell új jogszabályt alkotni, és nem a bírónak átértelmezni a régit. Az ezzel szembenálló felfogás a 'dinamikus törvényértelmezés', vagy ennek az alkotmányértelmezésre átvitt változata az 'élő alkotmány' felfogása, amely a „holtak fogságából” akarja kiszabadítani a márt, és a bírót (alkotmánybírót) felruházná a megváltozott jelentések bevitelére a jogi rendelkezésekbe, illetve az alkotmány esetében ennél tágabban a megváltozott körülményekre hivatkozva az alkotmánybírák maguk írhatnák át az alkotmányt.⁹ Scalia erről szóló elítélő véleményéhez korábbi kollégáját, Rehnquist főbíró idézi: „This version of living Constitution is genuinely corrosive of the fundamental values of our democratic society.”¹⁰ Scalia példái közül az első erre egy ezt meg-

5 Scalia–Garner: i. m. 57.

6 Scalia–Garner: i. m. 63.

7 Scalia–Garner: i. m. 73–74.

8 Scalia–Garner: i. m. 77.

9 Lásd William N. Eskridge: Dynamic Statutory Interpretation. Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1996.

10 Antonin Scalia–Bryan A. Garner: Reading Law. The Interpretation of Legal Texts. Eagan, Thomson and West, 2012. 83.

sértő jogértelmezés és ítélet, melyben az amerikai szövetségi Legfelsőbb Bíróság 1976-ban (amikor még nem volt ennek tagja Scalia) úgy döntött, hogy egy bűncselekményre a túlzott mértékű szabadságvesztés is az kegyetlenség alkotmányi tilalmába ütközik, noha ez eredeti értelme szerint a fizikai kegyetlenséget jelentő büntetéseket tilalmazta. Az originalista értelmezési kánon alapján utasította el a Scalia azt az 1989-es New York államban hozott ítéletet is, amely egy lakásbérleteket szabályozó törvénynek egy passzusát – miszerint az elhalt bérlő házastársát és vele élő családtagjait a bérbeadó nem teheti ki a lakásból, és azok jogosultak a bérleti viszony folytatására – úgy értelmezte, hogy az élettárs is családtagnak minősül, és a törvény erejénél fogva az elhalt bérlő helyére léphet.¹¹ A család fogalmába nem tartozott a törvény meghozatala idején az élettárs, és ha az időközbeni társadalmi elterjedtsége miatt ez újabban már indokolt lenne, akkor módosítsa a törvényt a törvényhozó, expliciten átfogalmazva a család fogalmát, és foglalja be ebbe az élettársi viszonyt is, vagy egy kiegészítő passzusban úgy módosítsa a törvényt, hogy a bérleti jogviszony folytatása szempontjából a családtagokkal egy tekintet alá esik az elhalt élettársa is. Ám az esetileg döntő bíróság nem teheti meg, hogy a fogalmak megváltozott értelmére utalva maga bővítsé ki a család fogalmát. Scalia utal még arra, hogy a jogirodalmi vitákban az originalizmusnak két eltérő értelme is van, és elterjedt a *törvényhozó eredeti szándéka értelmében* az originalizmusról beszélni. Ez a szándékkutató jogfelfogás (*purposivism*), amely a bírót a törvény szövege helyett a törvényelőkészítési anyagok felé irányítja. Ezzel szemben Scalia csak az originalizmus másik értelmét fogadja el, amely nem a törvényhozó eredeti szándékát, hanem a törvénysszöveg *eredeti jelentését* érti originalizmus alatt.

5. *A szöveg rendelkezésében adott jog gyakorlásához szükséges cselekvéshez való jog akkor is beleértendő a rendelkezésbe, ha az szövetszerűen nincs benne* – szól a következő értelmezési kánon. Például, ha egy rendelkezés szövegében az áll, hogy valaki jogosult learatni a búzát valahol, akkor az a joga, hogy belépjen a földre akkor is fennáll, ha azt a szöveg nem is említi. Minden olyan cselekvés, ami szükséges egy jog gyakorlásához, implikálja az ezekhez való jogot kifejezett említés nélkül is. (Átfogóbban ez a többről a kevesebbre következtetés joglogikai érve, de Scalia kerüli a joglogikai értelmezési formulákat, és – mint majd látni fogjuk – néhány esetben ezeknek nyelvi értelmezési szabállyá szűkítését hajtja végre.) Ez a szövegből-implikáló-értelmezési formula azonban nem mehet el addig, hogy egyszerű joghézag esetében a bíró erre hi-

vatkozva maga alkossa meg a hézagra a vonatkozó normatívát: „It is a part of the skill, and honesty, of the good judge to distinguish between filling gaps in the text and determining what the text implies”.¹² Az utóbbi esetre Scalia példája egy friss ítélet 2011-ből, melynél New York állam büntetőtörvénykönyvének biztosítási csalás tényállása merült fel. Ezt tartalmazta a törvénykönyv, de az utóbbi években egy másik törvény bevezette az egészségügyi biztosítási csalás fogalmát anélkül, hogy a büntetőtörvénykönyvben a biztosítási csalás tényállását úgy módosították volna, hogy beleférjen az egészségügy terén elkövetett biztosítási csalás is. Egy egészségügyi szolgáltatást szervező intézmény vezetőjét ezzel vádolták meg, és az első fokon eljáró bíróság a joghézagot betöltve úgy értelmezte a helyzetet, hogy itt csak egy új alesetről van szó, melyet a korábbi általánosabb jellegű tényállás alá lehet foglalni. A new yorki fellebbezési bíróság azonban megváltoztatta az ítéletet, kijelentve, hogy itt joghézagról van szó, amit bíróság nem tölthet be, csak a törvényhozás egy kifejezett módosítással.

Ezt az értelmezési kánont Scalia később a kontextuális értelmezési szabályok között is megismétli olyan oldalról tárgítva ezt, hogy ami egy jogi rendelkezés szövegében megadott jog gyakorlásából elkerülhetetlenül következik, azt nem lehet tilalomként értelmezni, és ezzel megakadályozni az adott jog gyakorlását. Ám ez jogtágítás csak akkor elfogadható, ha tényleg nem lehetne e nélkül elvégezni a feljogosított cselekvést, és az nem lehet érv, hogy e nélkül csak nehezebben lehetne azt megvalósítani – ahogy az Illinois állam Legfelsőbb Bírósága indokolta egy 1839-es ítéletét.¹³ Scalia jelzi, hogy ez az értelmezési szabály bizonyíthatóan már az 1700-es évek közepén megvolt az angol jogban, és talán még korábban is, így Shakespeare Velencei kalmár c. darabjában a jogász abszurditás példázatára adott híres érvelés, miszerint Shylock ugyan fel lehet jogosítva egy font hús kimetszésére adósa testéből, de közben egy csepp vért sem hullathat, jogászilag már akkor tarthatatlan volt, és Shakespeare gúnyolódása („O upright judge... O learned Judge!”) csak az átfogó szellemi élet jogászellenességének terméke volt.

6. *Általános szavak használatát a jogi rendelkezések szövegében nem lehet a jogalkotó szándékára hivatkozva szűkíteni* – hangzik a következő értelmezési iránymutatás. A törvényhozó legtöbbször konkrét probléma felmerülésekor alkotja meg a rendelkezéseit, és annak fényében szabályoz, ám ezt csak apropónak tekintve nagyon sokszor szélesebb szóhasználattal fogalmaz. Ennek több oka lehet, például a szabályozást átgondolva felmerült, hogy az igazságosság zsinórmérték-

11 Scalia–Garner: i. m. 90.

12 Scalia–Garner: i. m. 97.

13 Scalia–Garner: i. m. 193.

szerű mércéje nem engedi meg, hogy csak a felmerült probléma vonatkozásában mondjanak ki valamit stb. A bírói gyakorlat azonban sokszor szűkíteni igyekszik az általános megfogalmazást, kihagyva egyes esetköröket az alkalmazásból, és ezt legtöbbször a jogalkotáskor felmerült konkrét problémára vagy szóhasználatra utalással teszik. Így például a XIV. alkotmánymódosítást – mely a rabszolgaság megszüntetése után főként a feketék védelmét szem előtt tartva született, de az egyenlőség követelményét „all persons” (minden személy) vonatkozásában rögzítette –, sokszor úgy próbálták értelmezni a bírói döntésekben, hogy az csak a feketékre vonatkozik, más egyenlőtlenségre az nem jelelt alkotmányi tilalmat, vagy legalábbis nem olyan mértékűt, illetve némileg tágítva csak a kisebbségi helyzetben levők egyenlőségét védi ez.¹⁴ Vagy ugyanígy felvetődött, hogy a nők választójogának egyenlősége esetében nem lehet a XIV. alkotmánymódosítás egyenlőség védelmét alkalmazni, mert ennek elfogadása idején a nőknek még nem volt választójoga, így azt nem akarhatta védeni az alkotmányozó az „all persons” szóhasználat ellenére. Scalia azok pártján áll ebben az értelmezési vitában, akik szerint mindig a nyelvi kifejezés általános értelme dönt, és a történeti szándék nem állhat szemben ezzel.

7. *Valami említése egy jogi rendelkezés szövegében kizárja abból a nem említett másokat* – fogalmazza meg Scalia nyelvi leszűkítéssel az ismert joglogikai érvet (*argumentum a contrario*) Ezzel az érveléssel döntött az 1800-as évek közepén egy amerikai tagállami Legfelsőbb Bíróság egy bíróválasztásra vonatkozó ügyben. A tagállami alkotmány úgy rendelkezett, hogy felsőbbbíró-sági bírót mindig csak a kormányzó és a tagállami törvényhozó testület együtt választhatja meg a hivatalába, de egy későbbi törvényben lehetővé tették, hogy ideiglenes jelleggel a kormányzó egyedül is kinevezzen a tagállamban *ideiglenes felsőbbbíró-sági bírót*. A Legfelsőbb Bíróság a most említett érveléssel úgy döntött, hogy ha választást írt elő a tagállami alkotmány, akkor ezzel kizárta a más hivatalba emelési módokat, és így alkotmányellenes ez a törvényi rendelkezés.¹⁵ De hogy ezt az értelmezési kánont nem minden amerikai bíróság használja, azt Scalia helytelenítve említi egy 1994-es eset kapcsán is. Mississippi tagállamban egy törvényi rendelkezés lehetővé teszi, hogy az adott tagállamban a helyettes kerületi ügyészt a megfelelően megválasztott (*duly elected*) vezető ügyész saját mérlegelésében felmentse. Néhány esetben azonban a vezető ügyészt, ha választási ciklus közepén volt üre-sedés a poszton, a tagállami kormányzó nevezte ki, és egy ily módon kinevezett ügyész tette ki a hivatalából

a helyettesét a vitás ügyben. Mississippi Legfelsőbb Bírósága azonban úgy döntött, hogy analógiával élve odavonta a kinevezettet is „*duly elected*” hivatalba kerülés mellé, és jogosnak ítélte meg az ő esetében is a helyettes eltávolítását. Scalia jelzi persze a bizonytalanságot is ezzel az értelmezési kánonnal kapcsolatban. Például sokszor csak a helyben szokásos legnyilvánvalóbb tilalmat írják ki egy bolt, vendéglő ajtajára – „kutyát behozni tilos!” –, de természetesen más állatok ezzel nem kapnak engedélyt a behozatalra. Ha perre kerül azonban ilyen esetekben a dolog, akkor a bírónak több értelmezési kánont is mérlegelni kell.

8. *A konjunktív kontra diszjunktív értelmezési kánon iránymutatásai* jelentik Scalia következő elemzését, és itt jelenik meg különösen, hogy a szöveg nyilvánvaló értelmének kötelező erejének terjedelme mennyivel nagyobb lehet annál, mint amit első látásra egy átlag jogász gondolná. Az „és” illetve a „vagy” kötőszóval összekötöttek eltérése jön itt számba, de ha ezek negációval, esetleg többes számmal együtt szerepelnek, vagy más specifikus összekötő szó színezheti értelmüket, és akkor különböző esetek jönnek létre, ám ezek általános nyelvi értelme így is biztos iránymutatást ad, és így a nyilvánvaló értelem ezzel együtt köti az jogalkalmazót.

Alapeset, ha tisztán felsorolás szerű (konjunktív) vagy vagylagos (diszjunktív) a rendelkezés szövege, ilyenkor, ha valami megítéléséhez kettő vagy több jellemző „és” kötőszóval összekötötten áll, akkor csak abban az esetben lehet ezt megítélni, ha ezek mindegyike létezett az adott esetben, míg a vagylagosnál elég az egyik megléte is. Az egyszerűség ellenére ezzel is a legnagyobb értelmezési zavar létezik az amerikai joggyakorlatban, például a jól ismert alkotmányi tilalom a „kegyetlen és szokatlan büntetések tilalmáról” (*cruel and unusual punishment*) nyilvánvalóan csak azokat a büntetéseket tilalmazza, melyek kegyetlenségük mellett szokatlanok is az adott esetben, de sokszor eltekintenek a kettős alkotmányi követelménytől a bírák. Így például Scalia bíró párhuzamos véleményében fejtette ki 1991-ben a legfőbb bírói fórum egy ítéletéhez, hogy az aránytalan büntetési tétel talán lehet kegyetlen az adott esetben, de „*unusual*” (szokatlan, különös, furcsa) semmiképpen nem, így erre alapozva nem lehetne alkotmányellenességet kimondani.¹⁶ Ugyanígy az USA alkotmányának I. cikke 8.§-nak rendelkezése olyan fogalmazásban adja meg a szövetségi szintnek a jogot a hatáskörében törvények megalkotására, hogy azok „szükségesek és megfelelőek” (*necessary and proper*) legyenek, és a vita esetén az a legfőbb bírák mindkét követelmény érvényesülését

14 Scalia–Garner: i. m. 101.

15 Scalia–Garner: i. m. 109.

16 Scalia–Garner: i. m. 116.

vizsgálniuk kell. De néha vita lehet egy törvényben két megkövetelt feltétel együttes követelményéről, mint egy 2005-ös bírósági ügyből kitűnt. Egy 1965-ös adójogi szabályról volt szó, amely a távolsági telefonhívások bevétele utáni adót szabályozta, és mivel ekkor a gyakorlatban egyetlen nagyvállalat, az ATT bonyolította le ez az USA-ban, amely a tarifánál a távolságot és a telefonálási időt együttesen vette figyelembe, a törvényi szabályozás erre szabva úgy szólt, hogy a két mérési dimenzió alapján beszédett bevételek után kell adót fizetni. Ezután más cégek is beléptek erre a piacra, amelyek már csak a telefonálási időt vették alapul a telefonálási tarifáknál, és a távolságot nem, és erre állt át 1997-ben az ATT is. Ez alapján felmerült, hogy nincs egyetlen cég sem, melynek adót kellene fizetnie ebben a szektorban, mert nincs olyan, amelyik a két feltétel együttes mérése alapján szedné a telefonálási díjakat, és így – állították jogászaik – kiestek az adófizetési kötelezettség alól. A szövetségi kerületi bíróság azonban nagy értelmező szótárokat alaposan igénybe véve a rendelkezés konkrét szövegezése alapján úgy döntött, hogy az „és” kötőszó ellenére bármelyik mérési dimenzió alapján beszédett telefonálási díjból származó bevétel az adójogi rendelkezés alá tartozik: „(...) there is a toll charge which varies in amount with the distance and elapsed transmission time of each individual communication”.¹⁷

Az előbbi aleset a követelmények összekötését jelentette, de lehetséges, ha tiltás esetén van a konjunktív vagy diszjunktív összekötés. Felsorolásszerű, konjunktív összekötésben („Aki x, y) és z) cselekvéseket kifejt, azt meg kell bírságotlani.”) egyszerű a rendelkezés értelme, csak a cselekvések együttes kifejtése tiltott, míg ha diszjunktív összekötés áll („Aki x) vagy y) vagy z) cselekvéseket kifejt, azt meg kell bírságotlani.”), akkor nyilvánvalóan a felsoroltak közül bármely egyedi cselekvés kifejtése is tiltott, és bírságotlás alá esik. Bonyolultabb szövegezésű összekötéseknél azonban ez az egyszerűnek tűnő értelmezési szabály is dilemmákat vet fel, mint azt a USA Wyoming tagállamának Legfelsőbb Bíróságán eldöntött egyik esete mutatta 1976-ban. A gyerekek örökbefogadásáról szóló tagállami törvény úgy rendelkezett, hogy négy esetben a gyerek örökbe adását annak ellenére elrendelhetik, ha a szülei ehhez nem járulnak hozzá, felsorolva: ha gyerekekkel való kegyetlen bánásmód miatt a bíróság elítélte az örökbeadást ellenző szülőt, ha szülői jogaitól a bíróság jogerősen megfosztotta, ha a szülő önkéntes elhatározásából elhagyta ezt a gyermekét, ha a bíróság előtt bizonyítást nyert, hogy a szülő az örökbefogadást kérő indítványt megelőző egy évben nem járult hozzá gyereke ellátásához. A szövegezésben ezek az esetek diszjunktívan, „vagy” kötőszóval álltak egy-

más után, de a negyedik esetében ezt elhagyták, és a vitás ügyben az örökbeadást ellenző apára állt a negyedik eset, ám ő ahhoz az értelmezéshez ragaszkodott, hogy mivel itt nincs vagylagosság a harmadik esethez képest, azt konjunktív feltételnek kell értelmezni, és ez alapján csak akkor adhatnák örökbe gyermekét engedélye nélkül, ha az a feltétel is állna (önkéntesen elhagyta volna gyermekét). Az örökbefogadó szülők ezzel szemben úgy értelmezték a négyes felsorolást, hogy ha az első három esetben „vagy” kötőszóval lettek ezek összekötve, akkor annak ellenére, hogy itt se „és” se „vagy” kötőszó nem állt, nyilvánvalóan úgy kell értelmezni a negyediket is, mintha itt is a „vagy” kötőszó állna. (Így értelmezve pedig elesett volna az apa beleegyezési joga, és elhárult volna a gyerek örökbefogadása elől ez az akadály.) A legfőbb bíróság úgy foglaltak állást, hogy ha két feltétel között nincs kötőszóval összekötés, csak felsorolásszerűen állnak egymás után, azt együttes, konjunktív feltételnek kell tekinteni, és ezzel az apa javára döntöttek.¹⁸ Scalia elégedetten konstataulta a szigorúan textualista ítéletet.

9. *A rendelkezés értelmének abszurditása annak félretolását eredményezi a bírói döntésben* – szól a következő értelmezési kánon (*unintelligibility canon*). Scalia egy régi írói törvényi rendelkezéseit hozza ennek példázatára, melyek szerint az új börtönt a régi anyagából kell építeni, és következő rendelkezésben előírta, hogy az elítélteket az új átadásáig a régi börtönben kell tartani. A törvény ezzel az abszurditással önmaga semmisítette meg értelmét, és mint abszurd előírást, a bírónak félre kell tolnia, ha ilyen törvény alapján kellene ítélnie. Mikor jön létre ez az abszurditás, lehet persze feltenni a kérdést, hisz az előbbi esetben is lehetne kikerülően úgy értelmezni a rendelkezést, hogy a rabok a régi börtönük anyagából készülő új börtön létrejöttéig szabad ég alatt, bódékban valahogy őrizhetők, és így nem is abszurd a rendelkezés. Scalia példája egy 1980-as szövetségi legfelsőbb bírósági esettel az abszurdnak minősítés bemutatására a textualista bíró meglepő szabadságát mutatja a törvényhozóval szemben. A foglalkoztatás biztonságáról és egészségvédeleméről szóló törvény felhatalmazta az erre felállított szövetségi hatóságot, hogy előírásokat adjon ki az egyes szektorokra, és ezen belül a mérgező anyagok kezelésre olyan mércéket, melyek a lehetséges mértékig (*to the extent feasible*) biztosítják, hogy egyetlen alkalmazott se szenvedjen egészségkárosodást. A nagy amerikai szakszervezeti szövetség, az AFC-CIO bíróság előtt megtámadta az American Petroleum Institute-ot, hogy nem tett eleget ezeknek az előírásoknak, és a szövetségi legfőbb bírói fórumig eljutva

¹⁷ Scalia–Garner: i. m. 117.

¹⁸ Scalia–Garner: i. m. 123-124.

kellett dönteni ebben az ügyben. A bíróság igazat adott a szakszervezetnek, úgy értékelve a törvényi felhatalmazás alapján kiadott szektorális előírásokat, hogy azok nem voltak megfelelően alátámasztva adatokkal. Párhuzamos véleményében Renquist főbíró azonban úgy érvelt, hogy a törvénynek az a felhatalmazása, amely a „megfelelő mértékű” védelem mércéinek kialakítására hatalmazta fel a szabályozó hatóságot, tulajdonképpen egy üres formulára alapozást jelentett, mely semmilyen iránymutatást nem tartalmaz. Mihez kell „megfelelő mértékűnek” lenni ezeknek a mércéknek? Hogy ne tegyék tönkre az iparág versenyképességét, vagy hogy a költségek ne múlják felül az elért jótékony hatásokat, vagy inkább hogy a technológiai szintig lehetségest jelzi ez a mércé? Nincs valódi normatív tartalma ennek az üres formulának, mondta Renquist főbíró, így ez tulajdonképpen a törvényhozási jogkört delegálta ezzel a felhatalmazással a szabályozó hatóságnak, és ez így alkotmányellenes.¹⁹ Scalia elfogadja Renquist érvelésének első felét, de ebből az abszurdítás értelmezési kánonjával inkább úgy ítélne (1980-ban ő még nem volt tagja az USA legfőbb bírói fórumának), hogy mivel a felhatalmazásnak alapul fekvő „megfelelő mértékű” védelem mércéjének nem volt semmilyen tényleges értelme, így ennek mint abszurd rendelkezésnek félretételére kell kerülnie: „If it was clear in this case that there was no meaning intended by a majority of Congress, then the product would be not an unconstitutional delegation but a meaningless and hence inoperative provision.”²⁰

10. A következő két értelmezési kánon talán inkább csak az angol nyelvi használatra vonatkoztatható, de példát adhat más nyelveknél is a nyilvánvaló értelem terjedelmének meghatározásához, és itt is értelmező formulák kialakításához segíthet.

a) *A névmások és a jelzők mindig az előttük levő utolsó szóra vonatkoznak* – szól az angol nyelv általános értelmezési szabálya, és Scalia példája ennek bemutatásánál az USA elnöke és alelnöke közötti hivatalátszálásra vonatkozik. Ha az elnök meghal, lemond vagy alkalmatlanná válik hivatala ellátására, akkor az alkotmány II. cikke értelmében az alelnök válik elnökké. Ez azonban a szövegezés miatt sok alkotmányjogászt arra indított, hogy tagadja ezt, és azt állítsa, hogy az alelnök nem válik elnökké, csak alelnökként látja el a ciklus végéig az elnök jogait, elnöki jogokkal felruházott alelnök marad. Dilemmaként vetették fel ugyanis, hogy a hivatal száll-e át az alelnökre – és akkor elnöké válik – vagy csak az elnöki hivatal jogai és kötelezettségei, és ennek gyakorlása közben is megmarad akkor alelnöknek. A vitás alkotmánysszöveg így

szól: „Death, Resignation, or Inability to discharge the Powers and Duties of the said Office, the Same shall devolve on the Vice President.” A „Same” a hivatal, vagy csak ennek jogai és kötelezettségei vonatkozásában jelenti-e az átszállás előírását? Az alkotmányjogi vitatás ellenére a bevett gyakorlatban az ilyen esetekben az elmúlt kétszáz évben a teljes hivatal átszállását értelmezték, és az alelnök elnökké válását, és Scalia ezt az értelmezést a most jelzett nyelvtani szabállyal tartja helyesnek. Itt nincs szerinte alkotmányjogi dilemma, az angol nyelv általános szabálya a nyilvánvaló értelem alapján csak ezt az értelmezést támasztja alá. (Persze hatalmas politikai erők és érdekek nyomása esetén ez *vitássá tehető*, és itt mutatkozik meg a nyelvtani értelmezés és a jogértelmezés eltérő terepének sajátossága – tegyük hozzá!)

b) *Igék vagy főnevek névelő nélküli felsorolásszerű szövegezésében az első tagnál levő jelző vagy határozó mind-egyikre vonatkozik, ám ha névelővel állnak, akkor nem, és ha egy határozó az egyik után vessző elválasztása nélkül áll, akkor az csak arra vonatkozik* – szól a következő angol nyelvi általános értelmező kánon. „Jótékony célú intézmények és társaságok” – szól a szöveg, és ekkor mind az esetben előforduló intézménynek, mind a társaságnak jótékony célúnak kell lenni ahhoz, hogy alkalmazható legyen a rendelkezés mindkettőre. Névelővel ennek épp a fordítottja igaz: „a jótékony célú intézmények és a társaságok” szövegezés esetén a társaságoknak már nem kell jótékonynak lenni ahhoz, hogy a rendelkezés alkalmazható legyen. Ez az értelmezési szabály az előbbi kombinációja esetén is áll: „Delaware-i vállalatok és a partner-vállalataik mentesek a bejelentkezési kötelezettség alól” szövegezés úgy érthető, hogy a partnervállalatoknak már nem kell Delaware államban regisztráltaknak lenni ahhoz, hogy vonatkozzon rájuk az előírás.

Bonyolultabb felsorolásnál és határozók beiktatása esetén azonban sokszor a legfőbb bírói fórumig elmegy a szövegezésből eredő jogi dilemma megoldása. Ezt történt egy 1972-es jogesetnél, amikor egy börtönigazgató-helyettes tiltott fegyverviselés miatt helyezték vád alá az USA egyik tagállamában. A törvényi rendelkezés úgy szólt, hogy elrejtendő pisztolyt vagy veszélyes fegyvert viselni tilos, „(...) kivéve börtönigazgatóknak, helyetteseiknek, rendőröknek, a hadsereg tagjainak, a tengerészet tagjainak vagy a Nemzeti Gárda tagjainak és tartalékosaiknak szolgálat közben”. A vádlott helyettes börtönigazgató volt, fegyvert találtak nála, amikor nem volt szolgálatban, így vádat emeltek ellene. Az első fokon elítélték, de a fellebbezési bíróság megváltoztatta az ítéletet, és felmentette a vádlottat, a nyelvtani szabályok szerint értelmezve a jogi rendelkezés szövegét. Értelmezése sze-

19 Scalia–Garner: i. m. 136-137.

20 Scalia–Garner: i. m. 137.

rint, mivel a törvényszövegben nem volt vesszővel elválasztva a „szolgálat közben” korlátozás a fegyverviselésre a közvetlenül előtte álló „nemzeti gárda tartalékosai”-tól, ezt a nyelvtani szabályok szerint úgy kellett értelmezni, hogy ez csak erre vonatkozik, és a többi esetében az általános fegyverviselés engedélyezése következett ebből. Ám ha elválasztotta volna vesszővel ezt a határozót a felsorolásban levő utolsó tagtól, akkor ez mindegyikre vonatkozott volna.²¹

A következő kilenc értelmezési kánon többségét Scalia elkülönítve a kontextuális értelmezés csoportjaként írja le, noha a korábbiak többsége is a kontextusba ágyazta be valamiképpen a nyelvtani értelmezést, és érdemes megemlíteni, hogy ezzel a szétbontással a jogértelmezési tanok között általában csak „a” kontextuális értelmezésnek nevezett egyetlen kánon helyett egy sokkal cizelláltabb támpontrendszert kaphatnak a bírák a jogi rendelkezések szövegének értelmezéséhez. Másik oldalról persze ez azt is jelenti, hogy ezzel a bírák sokkal inkább a törvényszöveghez kötöttekké válnak, és a kontextuson belül sokkal feszebben csak rögzített irányokba értelmezhetik e kánonok alapján a szöveget. Aktivista bírák, akik alig várják, hogy „vége legyen” a szövegnek, és ezután már szabadon, maguk határozzák meg az ítéletüket, nem fogják szeretni a szöveghez kötésnek ezt a megnevezését.

11. A konzisztens szóhasználat feltevésének kánonja úgy szól, hogy *egy jogszabályon belüli a használt szavaknak mindig ugyanaz az értelme, és ez másik oldalról azt tartalmazza, hogy ha egy fogalmi körben valamire már más kifejezést használnak ugyanabban a jogszabályban, akkor abból az értelem megváltozására kell következtetni.* Angol nyelvi példát hozva jelzi Scalia, hogy ha a föld jelzésére a szövegben „land” áll, ezzel szemben más helyen „real estate” (földingatlan), akkor az utóbbi feltehetően a nyers föld mellett ezek feljavítására, kultiválására vonatkozó tartozékokat is magában foglalja.²² Persze ez a kánon legalább annyira a jogszabályszerkesztőknek is szól, mint az eseteket eldöntő bírának, és ezt szem előtt kell mindig a szóhasználat választásánál eljárniuk, de a legtöbb esetben ez így is történik. Mindenesetre, ha ehhez az értelmezési kánonhoz a bírák szigorúan tartják magukat, akkor a jogszabályszerkesztők is feszebben betartják az állandó szóhasználat parancsát a tervezetek készítésénél, és mindez a bírák erősebb törvényhez kötöttségét hozza létre. A másik irányú probléma az állandó szóválasztásánál az, hogy ha mást akar kifejezni a törvény egy kifejezés választásánál, akkor pedig nem használhatják ugyanazt a szót, még ha az általános, minden-

napi nyelvhasználaton belül néha azt azzal is ki szokták fejezni. A törvényszerkesztőknek épp ezért a különbség jelzésére más szót kel választani, és amellet kell kitaratania ennek jelzésékor mindvégig. Vagyis ez a kánon kétoldalú: ugyanarra mindig ugyanazt a szót, eltérő jelentésre mindig mást kell alkalmazni. Ezt a kánont még úgy is konkretizálni lehet, hogy különösen a nagyobb jogszabályokon, kódexeken belül a szűkebb fejezeteken, címeken belül kell törekedni az állandó szóhasználatra – és a bírának az e szerinti értelmezésre –, mert a szavak sokértelműsége miatt lehet, hogy egy teljes jogszabályon belül nem lehet kitaratani a fenti szóválasztási szabálynál. (Például az angol nyelv „state” kifejezésének értelmei közül csak az amerikai alkotmány négy eltérő jelentésben használja ezt.)

12. *A jogi rendelkezés szövegében lehetőleg levő minden kifejezésnek értelmet kell adni az adott rendelkezés értelmezésénél, és egyet sem lehet ignorálni ennél, így olyan értelmezést kell mindig választani, mely e követelményt teljesíti, és háttérbe kell tolni az ezzel szembenálló értelmezést (surplusage canon).* Példa lehet ennek megsértésére egy 1983-as jogeset, amikor New York államának lakbér-limitálási törvénye került alkalmazásra, mely egyik rendelkezésében kimondja, hogy ebből ki vannak zárva – és így magasabb lakbér fizetésére kötelezhetőek – azok a foglalkozásúszásra, kereskedelemre és más nem lakáscélra szolgáló lakások, melyeket kizárólag nem lakáscélra használnak. Ezután 52 orvos nyújtott be keresetet a magasabb lakbér kiszabása ellen, mivel a tulajdonos e rendelkezés alapján megemelte lakbérüket, és azzal érveltek, hogy az orvosi rendelő használat mellett ők egyben lakásként is használják azokat. A tagállami fellebbezési bíróság azonban úgy érvelve, hogy a lakbér-limitálási törvény célja nem az volt, hogy a tehetősek érdekében beavatkozzon a lakáspiaci viszonyokba, és csak a tipikus lakáshasználók védelmét szolgálja, helybenhagyta a magasabb lakbérüket. Ezzel az értelmezéssel lényegében a „kizárólag” (*exclusively*) kifejezést eltüntette a törvényszövegből, és úgy értette a rendelkezést, mintha azt bele sem írták volna.²³ Egyet lehet talán érteni jogpolitikailag egy ilyen értelmezéssel – ismeri el Scalia –, de a bíró törvényhez kötöttsége nem engedi meg, hogy eltüntessen egy fontos értelmet hordozó kifejezést az alkalmazott törvényszövegből.

13. A harmónia értelmezési kánonjának parancsa úgy szól, hogy *nem lehet úgy értelmezni egy jogszabály egyik rendelkezését, hogy az ellentmondásba kerüljön egy másik rendelkezésével, és mindig azt az értelmezést kell vá-*

21 Scalia–Garner: i. m. 150-151.

22 Scalia–Garner: i. m. 170.

23 Scalia–Garner: i. m. 175.

lasztani, mely harmóniába hozza a rendelkezéseket. Ha nem lehet a harmóniába hozást semmiképpen végrehajtani a szöveg nyilvánvaló értelmének sérelme nélkül, akkor vagy a „speciális lerontja az általánost”- értelmezési szabállyal kell a kiutat megtalálni, ha azonban ez sem megy, akkor mint értelmetlen és alkalmazhatatlan jogszabályt félre kell tolni. (Lásd e két esetet a következőkben.) Scalia példája erre egy 2010-es jogeset Arizona legfőbb bírói fórumának döntései közül, melyben a tagállami büntetőeljárás törvénynek a próbára bocsátási rendelkezése volt vitás. Az elítélt fellebbezett, és azt kifogásolta, hogy az elsőfokú bíróság két kisebb bűncselekményért elítélve és mindkettőt felfüggesztett szabadságvesztéssel sújtva úgy határozta meg a kétszer négyéves próbaidőt, hogy azok egymásután kezdődnek. A törvény úgy rendelkezik, hogy próbaidő attól a naptól kezdődik, amikor az ítéletet kiszabták, vagy ahogy a bíróság meghatározta, de egy következő rendelkezése előírja, hogy „késlekedés nélkül” kell kezdődnie a próbaidőnek. A fellebbező szerint a kifogásolt ítélet szerint azonban a második négyéves próbaidő nem kezdődik azonnal, „késlekedés nélkül”, és így törvénytörő a bíróság ítélete. A fellebbezteli bíróság a harmonikus értelmezési parancsra hivatkozva úgy érvelt, hogy a két szembenálló rendelkezésnek úgy lehet harmonikus értelmezést adni, ha a „késlekedés nélkül” kifejezést úgy értjük, hogy az első próbaidő letelte után kell „késlekedés nélkül” kezdődnie a második próbaidőnek.²⁴

14. *Ha ellentmondó jogi rendelkezések merülnek fel egy jogeset eldöntésére, akkor mindig a speciálisan az esetre konkrétan illő rendelkezést kell előnyben részesíteni, az általánosabban szabályozó rendelkezést félretolva* – szól széles körben ismert jogértelmezési szabály („a speciális lerontja az általánost”). Ám ezt keresztezheti az ütköző rendelkezések feloldásának a másik ismert értelmezési szabálya, miszerint a „későbbi lerontja a korábbi”. Ekkor a kettő kombinálásából eredő értelmezési szabály az, hogy a későbbi csak akkor rontja le a korábbi rendelkezést, ha azzal azonos általánossági szinten áll, és ha egy későbbi csak általánosan mond ki egy ellentétes normát, ami alá vonható ugyan egy korábbi speciálisabb szabályozás, de ezt az nem rontja le. Egy konkrét speciális rendelkezést csak egy későbbi, ellenkező értelmű konkrét, speciális rendelkezés ronthat le. Erre példa lehet Nebraska államának legfőbb bírói fóruma elé került eset, amikor egy 1986-os nyugdíjra vonatkozó törvényi rendelkezést támadtak meg egy nyugdíjas nevében – mely alapján az nyugdíjba került – azzal az indokkal, hogy ez a törvényi rendelkezés szemben áll a diszkrimináció tilalmá-

ra vonatkozó 1963-as tagállami diszkriminációellenes törvény életkor szerinti megkülönböztetés tiltásának szabályával. A nyugdíjtörvény – ösztönözve a kormányzati alkalmazottak hamarabbi nyugdíjba vonulását – úgy szabályozott, hogy el lehet már menni 55 év alatt is nyugdíjba, és aki 55 éves korhatár felett megy el, az bizonyos juttatásoktól elesik az 55 év alattiakhoz képest. A Nebraskai Egyenlő Bánásmód Hivatal egy 55 év feletti nyugdíjas nevében perelve azt állította, hogy az életkor szerinti megkülönböztetés szembeáll az 1963-as diszkrimináció-ellenes törvény rendelkezésével. Nebraska legfőbb bírói fóruma úgy érvelt, hogy a speciálisan nyugdíjra vonatkozó későbbi törvénnyel szemben nem lehet hivatkozni egy korábbi, általános jellegű megkülönböztetést tiltó törvényre, és ezt úgy kell érteni, mint egy későbbi hozzáfűzött speciális kivétel beiktatására.²⁵

Ebben az esetben a speciális egyben későbbi is volt, így a későbbi már önmagban lerontotta a korábbi, de egy másik 1974-es eset pontosabban példázza a korábbi speciális törvényi rendelkezés dominálását a bírói döntésben egy későbbi általánosabb jellegű törvényi szabályozással szemben. Egy 1934-es szövetségi törvény az őslakos indiánokat segítve előírta, hogy az Indián Ügyek Hivatalában az alkalmazottak felvételénél előnyben kell részesíteni az indián őslakosokat, míg az 1972-es egyenlő foglalkoztatásról szóló szövetségi törvény megtiltotta a származás szerinti megkülönböztetést a szövetségi hivatalok foglalkoztatási politikájában. Ez utóbbi alapján egy fel nem vett nem őslakos perre ment, de a szövetségi Legfelsőbb Bíróság a „későbbi általános a korábbi speciális törvényi rendelkezést nem rontja le!” értelmezési szabályra hivatkozva elutasította kérelmét: „The Indian preference statute is a specific provision applying to a very specific situation. The 1972 Act, on the other hand, is of general application. Where there is no clear intention otherwise, a specific statute will not be controlled or nullified by a general one, regardless of the priority of enactment.”²⁶

15. *Ha két ellentmondó rendelkezést egy törvényben nem lehet harmóniába hozni, akkor mindkét rendelkezést félre kell tolni, és úgy kell tekinteni, hogy kioltották egymás értelmét* – szól a harmonikus értelmezés parancsa. Ez tulajdonképpen az abszurd értelem tilalmának a 9. pontban megfogalmazott parancsából fakad, de a bírák sokszor ezt igyekeznek elkerülni, és a jogalkotó egész törvényben megmutatkozó szándékának feltárásával azt igyekeznek érvényesíteni, amelyik jobban megfelel ennek, és csak másikat tolják félre. Ezzel a megoldással szemben Scalia elutasító – a törvény tiszt-

24 Scalia–Garner: i. m. 180.

25 Scalia–Garner: i. m. 185.

26 Idézi Scalia–Garner: i. m. 186.

ta szövegét nem lehet a jogalkotó szándékára hivatkozva megmásítani –, de büntető ügyekben ilyenkor más jogértelmezési kánon bevonásával esetleg lehet kiutat találni. Például, ha az egyik rendelkezés kedvezőbb a vádlottra mint az azzal ellentmondásban levő másik, akkor a „mindig vádlottra kedvezőbbet!” értelmezési szabály parancsával ennek javára mégis fel lehet oldani az ellentmondást.

16. *Egy felsorolásban levő szavak értelmét mindig az egymás általi szűkítésben kell érteni* – szól a következő kontextuális értelmezési kánon (*noscitur a sociis*). A szavak rendszerinti sokértelműségét és az ebből létrejövő jogi döntési dilemmákat ezzel a szabállyal biztos kézzel lehet leszűkíteni, és ezzel a megoldással a felsorolás kontextusából lehet sokszor egyértelmű értelmezést találni a bírának. Így segített ez az értelmezési kánon 1999-ben Minnesota tagállamban egy büntető törvényi rendelkezésének értelmezésében, mely azt írta elő, hogy autóban pisztolyt viselni csak úgy lehet vezetés közben, ha az egy zárt és rögzített dobozban (*case*), vagy pisztolytáskában, vagy biztosan lezárt csomagban van, és az ezt megszegő szabálysértést követ el. Amikor egy rendőr ellenőrzésre megállított egy hölgyet vezetés közben, annak retiküljében a kocsí ülése alatti padlóra dobva egy pisztolyt talált, és e rendelkezés alapján megbírságotlák. Ezzel szemben a hölgy ügyvédje úgy érvelt, hogy a retikül tulajdonképpen egy lezárt doboznak tekinthető, így egyszerűen nem állnak fenn a bírságolás feltételei, a védencc semmilyen szabálysértést nem követett el. A hatóság képviselője ezzel szemben a *noscitur a sociis* értelmezési kánonra hivatkozva kizárta a „case” köréből a retikült azzal, hogy a felsorolásban utána levő „gunbox” (pisztolytáska) és a két másik tag jelzői („closed and fastened case” illetve „securely tied package”) csak azt az értelmezést teszik nyilvánvalóvá, hogy egy női retikülben levő pisztoly ennek a biztonságos elzárásnak nem felelt meg.²⁷ És még a „rule of lenity”, az „enyhébb értelmezés szabálya” sem jöhetett szóba – nyugtázza Scalia elégedetten –, mert itt nem volt semmilyen kétértelműség, és az csak ennek felmerülésekor számítható be a megbírságotl javára.

17. *Ha általános kifejezések követnek egy felsorolásban levőket, akkor ezekkel az általános kifejezésekkel csak olyan további tárgyat lehet bevonni a rendelkezés alá, melyek a felsorolásban levő konkrét kifejezésekkel egy osztályba tartozhatnak* – szól a következő kontextuális értelmezési parancs (*ejusdem generis*). Az angol és az amerikai jog mellett ezt az értelmezési kánont az Európai Bíróság is – legalábbis egy 2003-as ítéletében²⁸ – használja, és a német illetve a francia jogértelmezési

monográfiák is elemzik, ám magyar előfordulást nemcsak saját tapasztalataim nem mutatnak fel erre, de az interneten keresőbe beütve az „*ejusdem generis*” kifejezést magyar szavak kíséretében sem dob ki erre a gép előfordulást. Pedig ez a legalapvetőbb lenne az olyan felsorolások után, amikor a törvényszerkesztő annak biztosítására, hogy még véletlenül se maradjon ki valami fontos dolog, és a bírák el tudjanak járni a felsorolásból kimaradtak esetén is, odateszi a felsorolás végére, hogy *bárki más is* (személyi körök felsorolása után) vagy *egyéb helyzetekben is* (egy sor felmerülő helyzet felsorolása után). Ha nincs az *ejusdem generis* értelmezési kánon szűkítése, akkor tulajdonképpen a felsorolás után a teljes jogrendszer bejöhethet ilyenkor a rendelkezés hatálya alá, ám ez meg értelmetlenné teszi, hogy akkor miért sorolt fel a törvényi rendelkezés egy konkrét cselekvési sort, vagy alanyi kört? Ezt nagyon jól lehetett látni a diszkrimináció tilalmának hazai alkotmányi szabályozásánál, ahol régi alkotmány 70/A. §-a tette a felsorolás végére – a faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyon, születési megkülönböztetés tilalma után –, hogy az „egyéb helyzet szerinti megkülönböztetés” is tilos, és lényegében ezt teszi a mai Alaptörvény XV. cikke is. Az *ejusdem generis* értelmezési szabályban levő ráció jól adja vissza, hogy az *egyéb helyzet szerinti megkülönböztetés tilalma* itt az ember alapvető minőségére utal, és csak ilyen jellegű további megkülönböztetéseket lehetne alá vonni alkotmányi tilalomként, hisz a felsorolás az ebbe az osztályba esőket foglalja magába. Az Alkotmánybíróság az elmúlt húsz évben azonban, az „egyéb helyzetek” szövegezés alapján magát felhatalmazva érezve, a diszkrimináció tilalma címén ellenőrizni kezdte például az ingatlanok megkülönböztetett adóztatását az önkormányzati rendeletekben (lakás céljára vagy üzleti célra), és fokozatosan szinte a teljes jogrendszert az ellenőrzése alá vonta a megkülönböztetések vizsgálata szempontjából. De nyilván lehetne még találni példát arra, hogy az *ejusdem generis* értelmezési kánonjának használatával, hogyan lehetne a hazai bírák jogszabályhoz kötöttségét jobban biztosítani.

18. *Az egyes jogszabályok rendelkezéseit mindig úgy kell értelmezni, hogy az lehetőleg ne álljon szemben más jogszabályok érintkező rendelkezéseivel* – szól az átfogó joghoz konform értelmezés parancsa, melyet Scalia különválasztva tárgyal az alkotmánykonform értelmezés parancsától. Példái között szerepel erre az az eset, amikor a diszkriminációellenes törvény megsértése miatt pereltek be egy hölgyet, aki nem adta ki a bérlésre meghirdetett lakását egy élettársi kapcsolatban élő párnak, hivatkozva vallási meggyőződésére. Minne-

27 Scalia–Garner: i. m. 197.

28 Lásd C-101/01. sz. ügy Határozatok Tára, 2003. I-12971.

sota tagállam diszkrimináció ellenes törvénye úgy fogalmaz, hogy az a tulajdonos, aki visszautasítja eladásra, bérletre felajánlott lakását valakivel szemben annak színe, faja, hite, vallása, nemzeti hovatartozása, neme, házassági státusa (*marital status*) vagy családi státusa miatt, az diszkriminációs gyakorlatot folytat, és ez jogellenes. A hölgy azzal védekezett, hogy a jelen esetben kérdéses „*marital status*”-t ugyan kétféleképpen lehet érteni, az egyik szerint a házasságban élőket lehet alatta érteni, a másik szerint az élettársi kapcsolatban élőket is, de Minnesota joga egy más törvényben jogellenesnek minősíti a paráználkodást (*fornication*), amely a házasságon kívüli együttélést is magában foglalja. Az ügyész ezzel szemben úgy érvelt, hogy a paráználkodási törvényi rendelkezést az utóbbi évtizedekben már nem érvényesítik a jogalkalmazó szervek az államban, így az nem számít, ám a tagállam legfőbb bírói fóruma a jogkonform értelmezési szabályt alapul véve a hölgy javára döntött, és úgy értelmezte a „*marital status*”-t, hogy az csak a házassági kapcsolatot jelenti.²⁹ Jelezni kell, hogy Scalia ezzel a kontextus-bővítéssel, és így az értelmezés odakötésével, bizonyos szempontból a dogmatikai értelmezésbe ágyazott értelmezéshez közeledik, ám mivel ő szisztematikusan eltekint a nyelvtani értelmezés dogmatikai értelmezéssel kibővítésétől, az utóbbi egyes aspektusait a kontextus kibővítésével vonja be.

19. *A szuverenitásról lemondást egy rendelkezés értelmezése kapcsán csak akkor lehet feltenni, ha az a rendelkezésből nyilvánvaló értelemmel megfogalmazva következik* – rögzíti Scalia a már az angol jogban Blackstone-nál fellelhető értelmezési parancsot. Ez az értelmezési szabály elsősorban az állami szuverenitás hordozójának a belső magánjogi viszonyokban való perelhetősége vonatkozásában alakult ki, az angoloknál a korona, a király a királynő a jogi rendelkezések általi érinthetősége vonatkozásában, az Egyesült Államokban pedig a kongresszus és a kormányzat érinthetősége a főként magánviszonyokra szabott jogi rendelkezések vonatkozásában. Itt az értelmezési szabály az lett, hogy ez az érinthetőség csak a vonatkozó szabály explicit rendelkezése esetén jön létre, és a szuverén immunitásának fennmaradását kell vélelmezni ennek hiányában.³⁰ A hazai vonatkozásban ez az értelmezési szabály az Alaptörvény egy nagy vitát kiváltó rendelkezésének értelmezésében adhat segítséget. A Q) cikk (3) bekezdésének azt a rendelkezését, hogy Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait, az alkotmánybírák egy része úgy kívánja

értelmezni, hogy ezzel a magyar állam az alkotmányozó hatalmát a nemzetközi jog általános szabályai alá rendelte, és ez alapján az Alkotmánybíróság ellenőrizheti az Alaptörvényt vagy annak egyes módosítását, és megsemmisítheti azt. Ez ellen lehet úgy érvelni, hogy ez az alkotmánybíráskodás eszméjével szemben áll, hisz azt az alkotmány védelmére hozták létre, és nem az alkotmányozó hatalom ellenőrzésére, de ezzel az értelmezési elvvel egy pótlólagos érvet is kaphatunk. Feltéve, de meg nem engedve, hogy az alkotmánybírák ellenőrzés alá vonhatják tartalmilag az egyes alkotmányi rendelkezéseket, ez csak akkor lenne lehetséges, ha az erre felhatalmazó rendelkezés expliciten ezt írná elő, ám implikálva, következtetésekkel ezt a jogot nem lehet létrehozni.

II.

A szövegréteg és a jog többi rétege a kontinentális jogban

Ténylegesen, az empirikus felmérések szerint a kontinentális európai jogban a német jogterületen tendenciaszerűen a szövegréteg felett a jog dogmatikai rétegének adnak nagy szerepet a jogértelmezésben, illetve emellett még a jogi szöveget konkretizáló felsőbbbírósági joggyakorlatnak; a franciáknál a jogi szöveg uralkodó a jogértelmezésben, noha az itteni bírói ítélkezési folyamatot vizsgáló empirikus felmérések azt mutatták, hogy ez a szöveghűség bizonyos fókig csak mímelés, és ez az ítéletek nyilvános indoklására vonatkozik, ám a tényleges bírói döntési folyamatok anyagai azt mutatják, hogy döntés meghozatala során nagyon is hatnak a dogmatikai értelmezési szempontok, illetve a korábbi felsőbbbírósági precedensek a későbbi bírói ítéletek kialakításában itt is.³¹ Az alkotmányos alapjogok mint a jog külön rétege különböző erősséggel hatnak a jogértelmezésben az egyes kontinentális országokban, például erősebben a németeknél, kevésbé erősen az osztrákoknál, és a legkevésbé a franciáknál, ahol nincs is igazi alkotmánybírárság, és általában az észak-európai országokban is, ahol szintén nincs ilyen szerv, kisebb szerepe van az alkotmányos alapjogoknak az ítélkezésben és a jogértelmezésben.³²

1. *A törvényi szöveg alárendelt kibővítése a hivatalos indoklás szövegével.* A jogalkotó szándékát illetően egy szempontból mindenképpen el kell vetni Scalia elem-

29 Antonin Scalia–Bryan A. Garner: Reading Law. The Interpretation of Legal Texts. Eagan, Thomson and West, 2012. 253.

30 Scalia–Garner: i. m. 281–287.

31 Lásd Lasser de S.-O-I'E, Mitchell: Judicial (Self-)Portraits: Judicial Discourse in the French Legal System. The Yale Law Journal (Vol. 104.) 1995/ 6. 1325–1411. illetve Lasser de S.-O-I'E, Mitchell: „Lit. Theory” put to the Test: A Comparative Literary Analysis of American Judicial tests and French Judicial Discourse. Harvard Law Review (Vol. 111.) 1998/3. 690–770.

32 Összefoglaló bemutatáshoz lásd: MacCormick/Summers (ed.) Interpreting Precedents. A Comparative Study. Aldershot, Dartmouth, 1997.

zését. Vele szemben állítani lehet, hogy ha egy ország jogrendszerében elterjedt a törvények esetében a hivatalos indokolás intézménye, melyben az adott törvény illetve egyes rendelkezései kialakításánál a jogalkotó szándékát és akaratát is rögzítik, akkor annak normatív értelmezési erőt kell tulajdonítani.³³ Ő úgy fogalmaz, hogy csak a törvény szövegébe bele foglalt jogalkotói cél esetében lehet figyelembe venni az esetleges jogalkotói szándékot, de máskülönben rögtön a nyelvtani értelmezési szabályok következnek, feltételezve, hogy ezek segítségével ki tudta fejezni a szándékának megfelelő jogászai rendelkezést a jogalkotó. Igaz hozzátehetjük, hogy, Scalia harca a szándékkutató jogfel fogásnak azzal az erős irányzatával szemben folyik már sok éve, mely a kongresszusi jegyzőkönyvekben rögzített törvényhozási viták szövege alapján igyekszik megállapítani a törvényhozási szándékot, és a bírói gyakorlatban ez sok torzuláshoz és manipuláláshoz vezetett. Ezzel szemben állva vetette el a szándékkutatást, és korlátozta ezt kizárólag a törvényszövegekre. Ám az európai országok joggyakorlatában több helyen formalizáltan kialakult magyar törvényi indokolásoknak megfelelő hivatalos kísérszöveg, mely a törvényhozó szándékát és akaratát a törvényszövegen túl is jelzi. Igaz, hogy ez nem megy át a törvényhozási vitában azon a részletesebb vizsgálati és sűrű módosítási mechanizmuson, mint a törvényi szöveg egyes rendelkezései, de a törvényt elfogadó többség szándékát azért jelzi a törvény egészét illetően és egyes rendelkezései tekintetében is. Ténylegesen ezt is az előkészítő minisztériumok törvényszerkesztő apparátusa fogalmazza meg, mint a törvénytervezetek rendelkezéseinek szövegét is, és a törvényhozási többség minisztériumi vezetés posztjait kézbentartó vezetői ellenőrzik a hivatalos indokolások szövegét is. Igaz, hogy azután e felett nem folyik vita a törvényhozásban a képviselők között. Így megítélésem szerint, ha nem is éri el a törvények hivatalos indokolásának ereje a törvényi szövegét, de a jogértelmezésbe be lehet vonni ezeket. A kérdés csak az lehet, hogy mikor, és milyen erővel lehet ezeket bevonni a törvényi rendelkezések értelmezésébe.

Az elsőre válasz az lehet, hogy csak ha nyitottság, vagy homályosság merül fel az alkalmazott rendelkezés szövegébe, léphet az indokolás szövegének segítségével. Nyilvánvaló értelem és egyértelmű szabályozás léte esetén nem lehet bevonni az indokolás szövegét, és egy ebben található jogalkotói motívumra, általános szóhasználatra hivatkozva más értelmezést adni a rendelkezésnek. A másik kérdés – amennyiben szabályozási nyitottság léte igazolja a hivatalos indokolás se-

gítségének bevonását –, hogy milyen fokig távolodhat el az ebből adható értelmezés a rendelkezés szövegétől? A válasz a hivatalos indokolás törvényszöveghez viszonyított státusából kiindulva adható meg. Ez csak egy kisegítő szöveg, minden hivatalossága ellenére, és a törvényszöveg nyilvánvaló értelme jelenti azt a keretet, melynek mértékéig segítséget adhat az indokolás az értelmezésben. Csak olyan bírói ítélet hozható az egyes esetre a törvényszöveget alkalmazva, mely nem áll szemben a törvényszöveg nyilvánvaló értelmével. Az indokolással nem lehet „überelni” a törvényt.

2. *A jogi szöveg dogmatikai szempont általi „überelése”.* Láttuk, hogy Scalia a jogi rendelkezés szövegén túl nem is érinti a jogdogmatika normatív támpontjai szerinti esetleges jogértelmezést, és csak a kibővített kontextuális értelmezésbe vonja be az egyes jogszabályokon túli jogértelmezés összefüggéseit. Ez azonban kevés még az Egyesült Államokban is – az angol-amerikai jog kontinentális jughoz képest szegényesebb jogdogmatikai rétege ellenére –, hisz a magánjogban és a büntetőjogban az angolhoz viszonyítva itt is feszebb jogdogmatikai összefüggésrendszert építettek ki, és sokszor a szövegen túli jogdogmatikai értelmezés döntheti csak el, hogy például az adott esetben az egyik büntető tényállás kísérlete, vagy inkább egy másik befejezett alakja forog fenn, ugyanígy, hogy a bűnelkövetői körön belül az egyik tettesnek, vagy inkább bűnszolgának, esetleg felbujtónak minősíthető-e, és még lehetne sorolni a magánjogi eseteknél is ezeket szövegen túli jogdogmatikai szempontokat.³⁴ Ezek tehát hiányoznak Scaliánál, és ez hiányt, a jogi valóság szűkítését jelenti nála. Ám másik oldalról felmerül, hogy mikor és milyen fokig léphet be a jogi rendelkezés szövege mellé a jogdogmatikai értelmezés? A jog rendszerűsége megítélésem szerint azt teszi követelménnyé, hogy ha egy kifejezés dogmatikai összefüggést tartalmaz az adott ország jogtudományának uralkodó véleménye szerint, akkor ezt a kifejezést az általános nyelvtani értelemtől mindig ezzel gazdagítva kell értelmezni. Itt tehát nem kell „homályosság”, „kétértelműség” az általános nyelvhasználat szempontjából, hanem a jogdogmatikai kifejezés léte automatikusan involválja a jogdogmatikai értelmezés belépését, és az annak fényében való szövegértelmezést. Ám ez a jogdogmatikai értelmezés nem mehet el addig, hogy erre tekintettel a vonatkozó jogi rendelkezés szövegének a nyilvánvaló értelmét megsértsék, és extenzíven felhasználva a dogmatika útmutatásait lényegében félretolják a törvényi rendelkezés szövegét, és a dogmatikai elemzésből dedukáljanak egy tel-

33 A törvényi indokolások európai elterjedtségéhez lásd: *Varga Csaba*: A törvényhozás felelős tudatossága. A miniszteri indoklás rendszerének elvi kérdései. Állam és Jogtudomány. 1977.1. 68–99.

34 A jogdogmatika-történeti elemzésekhez és az összehasonlításhoz a kontinentális európai illetve az angol-amerikai jog között e téren lásd korábbi tanulmányaimat: *Pokol Béla*: Büntetőjogdogmatika-történeti elemzések. Jogelméleti Szemle 2007/3. sz.; illetve *Pokol Béla*: Magánjogdogmatika-történeti elemzések. In: *Szabó Miklós* (szerk.): Jogdogmatika és jogelmélet. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2008. 290–315.

jesen új rendelkezést. Főként a magánjogászok körében van erre hajlam, mint az osztrák Walter Wilburg 1950-ben leírta – a jog „mozgó rendszerét” propagálva –, hogy tulajdonképpen a jogdogmatikai elvek konstellációjából konkretizálva a bíró mindig a teljes szabályozást is létre tudná hozni az adott eset eldöntésénél, és nem is kellene e szabályszerű konkrétummal szabályozó törvényhozás.³⁵ Egy demokratikus politikai rendszerben ez megengedhetetlenül a jogtudósok alá rendelné a jogot, és ez elfogadhatatlan. A jog rendelkezés szövegrétegét tehát kiegészítheti a jogdogmatikai értelmezés, de ez a szöveg nyilvánvaló értelmével nem mehet szembe. Ha dogmatikai ellentmondást tartalmaz a szöveg nyilvánvaló értelme, azt a törvényhozónak kell a joggyakorlat jelzései alapján módosítani, és nem a bírónak a jogtudósok ajánlásai alapján.

3. *A felsőbbbírósági konkretizáló gyakorlat viszonya a konkretizált jogi szöveghez.* A Scaliánál fel sem merül a törvényi rendelkezések korábbi felsőbbbírósági gyakorlata alapján való értelmezés, a bírák mindig a pusztán törvényi rendelkezéssel állnak szemben, melyhez kötve vannak, és a nyelvtani alapú kánonokkal mindig önmaguk találják meg az esetre vonatkozó konkrét értelmet, de nem a korábbi felsőbbbírósági gyakorlat által a szöveghez adott, további normatív iránymutatások segítségével. A kontinentális európai jogrendszerekben azonban ez már csak azért sem lehetséges, mert itt a jog – szemben az angol-amerikai joggal – sokkal absztraktabb szinten rögzített, sokszor egész jogágakat átfogó kódexekben (büntető törvénykönyv, polgári törvénykönyv stb.), és itt a jogi rendelkezések szövege sokkal általánosabb módon adja meg a normatív támpontokat a bírónak az esetek eldöntéséhez, mint ahogy az az USA törvényeinél bevett. Konkretizáló felsőbbbírósági gyakorlat nélkül az általános szintű törvényi rendelkezések keretei között a legelterjedtebb bírói döntések születhetnének egy országon belül úgy, hogy azok még mind belül maradnának a törvényi rendelkezések keretein. Ez elviselhetetlen volna, így az 1800-as évektől a kodifikációk elterjedésének menetében fokozatosan kialakult az összes kontinentális országban, hogy az absztrakt törvénykönyvi rendelkezéseket az esetek folyamatos eldöntése során felsőbbbíróságok, különösen a legfelsőbb bíróságok konkretizáló iránymutatásokkal látják el, és a későbbi bírászkodásban az absztrakt törvényhelyet már ezzel a konkretizálással együtt használják az ítélezésük során.

Kérdésként merül azonban fel, hogy miként viszonyuljanak ezek a konkretizáló, felsőbbbírósági normatív támpontok a jogi szöveghez: mikor léphetnek be, il-

letve mi a viszonyuk a szöveg nyilvánvaló értelmével kapcsolatban? A „mikor léphetnek be?” kérdésre a jogelméleti szintű normatív válasz – a bíró törvényhez kötöttség melletti függetlenségének elvét alapul véve – az lehet, hogy csak ha a törvényi rendelkezés szövegében szabályozási nyitottságot észlel a bíróság, és több lehetséges ítélet is alátámasztható lenne a rendelkezés keretén belül maradván, lehetséges egy felső-, vagy legfelsőbb bíróság számára, hogy normatív jelleggel a jövőre tekintettel kötelező értelmezési iránymutatást adjon az adott törvényhelyhez. Ha azonban ilyen nincs, és a szöveg egyértelműen megadja a döntés irányát, akkor nem megengedett, hogy az egyértelmű szabályozást a bíróság dogmatikai vagy más szempont odavonásával, a normatívák „feldúsításával” megmássa. A második kérdésre – hogy mi lehet a viszonyuk ezeknek a konkretizáló felsőbbbírósági gyakorlatoknak a konkretizált jogi szöveg nyilvánvaló értelméhez – csak az lehet a válasz, hogy a konkretizálásban adott normatív támpont nem sértheti meg az alapul fekvő jogi rendelkezés szövegének nyilvánvaló értelmét. Az nem konkretizálás lenne, hanem törvényt sértés, jogsértés. A fenti, Scaliától előbb ismertetett, szigorúbb textualista kánonokra figyelve – a modern politikai és jogrendszerek demokráciára és demokratikus törvényhozásra épülését a szem előtt tartva – azt lehet mondani általános normatív jelleggel a jogértelmezést illetően, hogy ezt a nyilvánvaló értelmet lehetőleg szélesen kell érteni. Azon nyelvnek az általánosan bevett nyelvtani szabályait, mely nyelven a törvényt fogalmazták – és azokat a konkretizált jogi nyelvi értelmezési szabályokat, melyeket például Scalia is összegzett az előbbi felsorolásokban – a bírónak fel kell használni a törvényi rendelkezések értelmezésénél, és csak ott van vége a nyilvánvaló értelemnek, ahol ezek segítségével is a többirányú ítélet lehetősége fennmarad.

4. *A jogi szöveg alkotmányos alapjogok általi átformálásának határa.* Itt ugyanaz lehet az általános értelmezési támpont, hogy a jogi rendelkezések szövegét csak annyiban és addig lehet a bírónak az alkotmányos alapjogok és általában az alkotmány fényében „alkotmánykonform” módon értelmezni, hogy az a szöveg nyilvánvaló értelmével ne álljon szembe. Csak a nyilvánvaló értelem által adott keret többértelműségének eltüntetésében adhat ez segítséget a bírónak, és e kereten belül lehet felhasználni az alkotmánykonform értelmezés normatív iránymutatását arra, hogy több lehetséges döntés közül az alkotmánynak leginkább megfelelő irányban jöjjön létre az ítélet. Itt azonban kivételt jelentenek az alkotmánybírák – azokban az

35 Walter Wilburg: Entwicklung eines beweglichen Systems im bürgerlichen Rechts. Graz, Kienreich Verlag, 1950; illetve az utóbbi években ennek továbbvitelére lásd: Bydlinski, F./Krejci, Z. (Hg): Das bewegliche System im geltenden und künftigen Recht. Wien–New York, Springer, 1989.

európai országokban, ahol ilyenek vannak –, mivel ők az alkotmány alapján megsemmisíthetik a törvényi rendelkezéseket, és így az alkotmányhoz kötöttek ugyan, de ezek felett állnak. Az alkotmánybíróságok tehát megtehetik az alkotmánykonform értelmezésre hivatkozva – ahelyett hogy megsemmisítenék a teljes törvényi rendelkezést –, hogy az alkotmány egy rendelkezéséből folyó követelményt beillesztik a törvényhely szövegébe, és előírhatják, hogy ettől kezdve

az adott törvényhelyet mindig csak ezzel az alkotmányos követelménnyel együtt lehet alkalmazni a bírásoknak. A rendes, ítélező bíróságok számára ezzel tulajdonképpen a törvényi rendelkezés átalakul, az alkotmánybíróság által adott követelmény szövegével kibővül, és ettől kezdve ehhez válnak kötötté. Önmagukban azonban – az alkotmánykonform értelmezésre hivatkozva – nem módosíthatják az alkalmazott jogi rendelkezés szövegének nyilvánvaló értelmét.

TANULMÁNY

A fogyasztók megtévesztése a védjegyjogban

✎ Gödölle István szabadalmi ügyvivő; Gödölle, Kékes, Mészáros & Szabó Szabadalmi és Védjegy Iroda (Budapest)

A védjegyjogban közérdekből ki vannak zárva az oltalomból a fogyasztók megtévesztésére alkalmas jelölések. Eme fogyasztók köre tágabb a fogyasztóvédelmi jogszabályok fogyasztóinál. Beletartoznak nemcsak a magánember végfogyasztók, hanem a gazdálkodó szervek és a közületek is, azaz mindenki, aki védjegyzett árukat szerezhet be, illetve szolgáltatásokat vehet igénybe. A megtévesztésre való alkalmaság a megtévesztés lehetőségének valós fennállását jelenti az áru, illetve szolgáltatás fajtája, minősége, földrajzi származása vagy egyéb tulajdonsága tekintetében. A joggyakorlatban leginkább az árufajta és a földrajzi származás tekintetében fordul elő a megtévesztés. Ritkább az olyan jelölés, amely az áru, illetve szolgáltatás valamely minőségi jellemzője, avagy a jogosult tekintetében állít vagy sugall megtévesztő információt.

1. A védjegyoltalom feltételei

A védjegy törvény¹ (a továbbiakban: Vt.) a védjegyoltalomban részesíthető – és megfelelő bejelentés esetén részesítendő – jelölésekre vonatkozó feltételeket részben pozitív, részben negatív módon határozza meg: „A jelölést védjegyoltalomban kell részesíteni, ha a) kielégíti az 1. §-ban meghatározott követelményeket, és a 2–7. §-ok alapján nincs kizárva a védjegyoltalomból; valamint b) bejelentése megfelel az e törvényben megadott feltételeknek.”² A negatív feltétel azt jelenti, hogy a jelölés a Vt.-ben taxatív módon megadott kizáró okok egyike alapján sincs kizárva a védjegyoltalomból. A kizáró okok két csoportra oszlanak: 11 db *feltétlen* (abszolút) kizáró ok és 8 db *viszonylagos* (relatív) kizáró ok van.³ A védjegyoltalom feltételei a mai európai védjegyjogokban eléggé kazuisztikusan vannak meghatározva, összhangban az *európai védjegy jogi Irányelv*⁴ (a továbbiakban: *Irányelv*) kötelező és fakultatív rendelkezéseivel. Az egyes kizáró okok egymástól különböző kizárási jogalapot (jogcímet) képeznek, azokat a védjegybejelentési eljárás-

ban, illetve a védjegy törlése iránti eljárásban önállóan kell vizsgálni.⁵

2. A védjegyoltalomból közérdekből kizárt jelölések

A *feltétlen kizáró okok* azokat a jelöléseket zárják ki a védjegyoltalomból, amelyeknél a jelölés védjegyoltalma folytán a *közérdek* sérülne. A Vt. nem állít fel általános tilalmat a közérdekbe ütköző jelölések lajstromozására, hanem a 2. és 3. §-ban taxatív módon felsorolja azokat az eseteket, amelyeknél a védjegyoltalomhoz fűződő magánérdeknek meg kell hajolnia a közérdek előtt, azaz a bejelentett jelölést *nem lehet lajstromozni*,⁶ ha pedig az mégis lajstromozásra került, kérelemre *törölni kell* a védjegy lajstromból.⁷

A *közérdekből* következik, és egyes feltétlen kizáró okok különösen közérdekű jellegét mutatja, hogy a védjegy lajstromozása és törlése kérdésében a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (a továbbiakban: SZTNH) által hozott határozat megváltoztatását az

1 1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról.

2 Vt., 8. §

3 Vt., 2. és 3. §, illetve 4. és 5. §

4 Az Európai Parlament és a Tanács 2008/95/EK irányelve (2008. október 22.) a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről (kodifikált változat).

5 BH 1998. 478. „Máltai KESERŰ”.

6 Vt., 8. § a) pont

7 Vt., 33. § (1) bek. a) pont

ügyész, mint absztrakt közjogi jogalany,⁸ egyes kizáró okoknál akkor is kérheti, ha maga az eljárásban nem volt ügyfél,⁹ így például a fogyasztók megtévesztése esetén. Ezen kívül természetesen az ügyész is megindíthatja azokat a közérdekű védjegyeljárásokat, amelyeket bárki kezdeményezhet (*actio popularis*).¹⁰

A jelen tanulmányban az egyik feltétlen kizáró okot vesszük szemügyre; amikor a megjelölés azért nem részesülhet védjegyoltalomban, mert „az áru, illetve a szolgáltatás fajtája, minősége, földrajzi származása vagy egyéb tulajdonsága tekintetében alkalmas a fogyasztók megtévesztésére.”¹¹

3. A fogyasztók megtévesztésére alkalmas megjelölések

A Vt. preambuluma szerint a törvény egyik célja a megkülönböztetésre alkalmas árujelzők védjegyoltalmával „a fogyasztók tájékozódásának elősegítése”. A védjegyek eme alapvető feladatával nyilván nem fér össze, ha a védjegy a fogyasztókat nemcsak hogy nem orientálja, hanem még félre is vezeti. Ennek megfelelően a magyar védjegyjogban a kezdetektől fogva ki vannak zárva az olyan megjelölések, amelyek „a tényleges üzleti viszonyoknak vagy a valóságnak meg nem felelő és a fogyasztóközönségnek tévedésbe ejtésére alkalmas feliratokat vagy adatokat tartalmaznak”,¹² illetve a „megtévesztésre alkalmas” megjelölés, amely „félrevezetheti a vásárlókat”.¹³ Az Irányelv EU tagállamokra kötelező rendelkezése is előírja az olyan megjelölés védjegyoltalomból való kizárását, amely alkalmas a fogyasztók (az Irányelvben angolul: „public”) megtévesztésére, például az áru vagy szolgáltatás fajtája, minősége vagy földrajzi származása tekintetében.¹⁴

Ennél a kizáró oknál nem tényleges megtévesztésről van szó, hanem a megtévesztés lehetőségének valós fennállásáról. A kizártságot *hipotetikus* használat alapján kell meghatározni, ha a megjelölést a jogosult a bejelentés napján, illetve – ha van ennél korábbi elsőbbsége – az elsőbbség időpontjában a megadott áruk, illetve szolgáltatások tekintetében használta volna, és az a releváns fogyasztók legalább egy nem elhanyagolható részét megtévesztette volna, fennáll a fogyasztók megtévesztésére való alkalmasság.

Az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: *EU Bíróság*)

előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítéletében az Irányelv 3. cikke (1) bekezdésének g) pontját és 12. cikke (2) bekezdésének b) pontját akként értelmezte, hogy a megjelölés akkor alkalmas a fogyasztók megtévesztésére, ha a *tényleges* megtévesztés esete áll fenn, vagy elegendően komoly annak *veszélye*, hogy a fogyasztókat a megjelölés meg fogja tévesztetni.¹⁵

A fogyasztók megtévesztésére való alkalmasságnak a Vt. 3. § (1) bekezdésének b) pontja szerint az áru, illetve a szolgáltatás fajtája, minősége, földrajzi származása vagy egyéb tulajdonsága tekintetében kell fennállnia. Ez a meghatározás *szűkebb* az Irányelv fenti meghatározásánál, mivel az utóbbi a „például” kifejezés folytán teljesen általánosan zárja ki a védjegyoltalomból a fogyasztók megtévesztésére alkalmas megjelöléseket. A magyar joggyakorlat ezt a kizáró okot adott esetben az Irányelvnek megfelelően *tágabban* értelmezi. Utalunk alább a 6.4. pontban ismertetett jogesetekre.

Eme kizáró ok a „vagy egyéb tulajdonsága” kitétel miatt vonatkozhat az áru, illetve szolgáltatás *bármely tulajdonságára* (fajta, jelleg, anyag, szín, súly, minőség, mennyiség, érték, rendeltetés, előállítási vagy teljesítési jellemző), amely tulajdonság a fogyasztók számára *releváns információt* ad az árurol, illetve szolgáltatásról.

4. A fogyasztók megtévesztése és a korábbi védjeggel való összetéveszthetőség viszonya

A fogyasztók megtévesztése általában nem abban van, hogy az áru, illetve szolgáltatás kitől ered, azaz ki gyártja, forgalmazza az árut, illetve nyújtja a szolgáltatást. Ha a megjelölés az eredet tekintetében azért lehet „megtévesztő”, mert az más korábbi védjegyével, megjelölésével vagy nevével *összetéveszthető*, az a viszonylagos kizáró okok (Vt. 4–6. §) alapján van kizárva a védjegyoltalomból. Ekként tárgyalta a kérdést az 1890. évi II. törvénycikk hatálya alatt *Beck Salamon* is.¹⁶

Egy védjegybejelentést korábbi védjegyek miatt elutasító döntésben,¹⁷ melyet az 1969. évi védjegy törvény hatálya alatt hoztak, a Legfelsőbb Bíróság a megjelölést ezért tartotta kizártnak a védjegyoltalomból, mert alkalmas volt a vásárlók megtévesztésére, jölle-

8 Kúria 2/2012. sz. KMPJE jogegységi határozata.

9 Vt., 77. § (5) bek.

10 Észrevétel benyújtása védjegybejelentési ügyben (Vt. 58. §), törlési eljárás (Vt. 72. §) és megszűnés megállapítása iránti eljárás (Vt. 75. §).

11 Vt., 3. § (1) bek. b) pont.

12 1890. évi II. törvénycikk a védjegyek oltalmáról, 3. § 4. pont.

13 1969. évi IX. törvény a védjegyről, 3. § (1) bek. a) pont; 2/1970. (VII. 1.) OMFB–IM sz. együttes rendelet a védjegyekről szóló 1969. évi IX. törvény végrehajtásáról, 2. § (1) bek.

14 Irányelv, 3. cikk (1) bek. g) pont.

15 Az EU Bíróságának ítélete a C-87/97 sz. Consorzio per la Tutela del Formaggio Gorgonzola kontra Käserei Champignon Hofmeister GmbH & Co. KG, Eduard Bracharz GmbH ügyben, 41. bek.

16 *Beck Salamon*: Magyar védjegy jog. A „Polgári jog könyvtára” 19. füzet. Budapest–Karcag, A szerző kiadása, Kertész József nyomdája, 1934. 37.

17 BH 1976. 18. „CAVALLINO”.

het a megjelölésben magában, sem az árujegyzékhez való viszonyában semmi megtévesztő nem volt. A döntés véleményünk szerint helyes volt, de nem a megtévesztő jelleg miatt, hanem azért, mert a bejelentett megjelölés hasonló áruk tekintetében a hivatalból felhívott korábbi védjegyekhez az összetéveszthetőségig hasonlított. Legjobb tudomásunk szerint a joggyakorlat nem követte eme döntés indokolását.

A Vt.-ben a fogyasztók megtévesztésére való alkalmasság és más korábbi védjegyével való összetéveszthetőség egymástól *eltérő kizárási jogalapok*, amelyek nézetünk szerint adott tényállás mellett nem felcserélhetők, illetve párhuzamosan általában nem alkalmazhatók. Ezt az is mutatja, hogy míg egy védjegy törlését bárki kérheti a fogyasztók megtévesztése jogalapján (*actio popularis*), addig egy korábbi védjeggel való összetéveszthetőség jogalapján a törlést csak a korábbi védjegy *jogosultja* kérheti.¹⁸ Hasonló módon elválik egymástól védjegybejelentések esetén a fogyasztók megtévesztésére alapozott, ügyféli státuszt nem eredményező *észrevétel*, és az összetéveszthetőségen alapuló *felszólalás*,¹⁹ amely ügyféli státusszal jár. Ha az összetéveszthetőség egyben a fogyasztók megtévesztésének is minősülhetne, eme eljárásjogi rendelkezéseknek semmi értelmük sem lenne.

A két jogalap párhuzamos alkalmazása akkor lehetséges, ha van *többszörös tényállási elem*. Például egy összetett megjelölés domináns eleme azonos áruk mellett az összetéveszthetőség hasonló egy korábbi védjegyhez, és a megjelölés emellett tartalmaz olyan elemet, pl. a leíró jellegű „száraztészta” feliratot, amellyel elmenthető az árujegyzékben eltérő vagy szélesebb körű áruk, pl. „kávé”, illetve „lisztartalmú ételek” vannak megadva.

5. A „fogyasztók” védjegyjogi fogalma

A jogalap tényállása tartalmazza a „fogyasztók” kifejezést, mégpedig fontos szerepben: az ő megtévesztésükre alkalmas megjelölés nem részesülhet védjegyoltalomban. Ugyanezen „fogyasztók” tekintetében fennálló összetéveszthetőség esetében van a megjelölés egy korábbi védjegy miatt kizárva a védjegyoltal-

omból, illetve valósul meg a korábbi védjegy bitorlása.²⁰ A „fogyasztók” fogalom tehát a Vt. egyik *kulcsfogalmát* képezi, ennek ellenére a Vt.-ben nincsen meghatározva. Nem található definíció az Irányelvben sem.

A *fogyasztók* azok a természetes vagy jogi személyek, akik vagy amelyek olyan áruféleséget szoktak megvásárolni, beszerezni, amely a szóban forgó árujegyzékben szerepel, illetve olyan szolgáltatást szoktak igénybe venni. A korábbi védjegy jogszabályokban a fogyasztókra a „fogyasztókörzönség” kifejezést, az átlagos fogyasztóra a „közönséges vevő” kifejezést,²¹ illetve a „vásárlók” kifejezést²² használták. A joggyakorlatban használatos a „vásárlókörzönség” kifejezés is.

A fogyasztók védjegyjogi fogalma *nem azonos* a fogyasztóvédelmi jogszabályok és a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyv²³ (a továbbiakban: *Ptk.*), illetve az új Polgári Törvénykönyv²⁴ (a továbbiakban: *2013. évi Ptk.*) fogyasztójának többszámával. Ez a fogyasztó az önálló foglalkozásán és gazdasági tevékenységi körén kívül eső célok érdekében eljáró természetes személy, azaz a *végfogyasztó magánszemély*.²⁵

A Vt.-ben nincsen korlátozás az áru, illetve szolgáltatás fajtája tekintetében, a védjegyjog elvben bármiféle áru és szolgáltatás megkülönböztetésére alkalmas megjelölés oltalmát biztosítja.²⁶ Ezek között vannak olyanok, pl. tisztítószerek, ruházati cikkek, tejtermékek, szépségápolás, amelyek fogyasztói általában végfogyasztó magánszemélyek, de jócskán vannak olyanok is, pl. ipari vegyi termékek, radarkészülékek, atomreaktorok, hűtőtornyok, repülőgépek, piackutatás, könyvvizsgálat, amelyek fogyasztói általában vagy kizárólag gazdálkodó szervek vagy közületek.

A fogyasztókat a védjegyjogban a *fiktív* (hipotetikus) *átlagos fogyasztó* („average consumer”) reprezentálja, hasonlóan a jogban másutt is alkalmazott referencia személyekhez. Ilyen volt pl. a római jogban a gondos családapa („*diligens pater familias*”), vagy a régi magyar magánjogban a „jó gazda”. Ilyen a szabaddalmi jog szakembere,²⁷ a használati mintaoltalmi jog mesterségben járatos személye,²⁸ a formatervezési mintaoltalmi jog tájékozott használója.²⁹

A megtéveszthetőséget az árujegyzék alapján meghatározott *releváns fogyasztói kör* átlagos fogyasztójá-

18 Vt., 72. § (1) bek., illetve 72. § (2) bek.

19 Vt., 58. §., illetve 61/B. §.

20 Vt., 4. § (1) bek. b) pont, illetve Vt. 12. § (2) bek. b) pont és 27. § (1) bek.

21 1890. évi II. törvénycikk, 3. § 4. pont és 25. §.

22 2/1970. (VII. 1.) OMFB-IM sz. együttes rendelet, 2. § (2) bek.

23 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

24 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

25 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről, 2. § a) pont; 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szemben tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról, 2. § a) pont; Ptk., 685. § d) pont; 2013. évi Ptk., 8:1. § (1) bek. 3. pont. Megjegyezzük, hogy a Vt. egy helyen, a 27. § (6) bekezdésében a védjegybitorlásnál ilyen értelemben használja az egyesszámú „fogyasztó” kifejezést: „Az ellenkező bizonyításáig nem minősülnek kereskedelmi mértékűnek a fogyasztó által jóhiszeműen végzett cselekmények.”

26 Vt., 1. § (1) bek.

27 1995. évi XXXIII. törvény, 4. § (1) bek.

28 1991. évi XXXVIII. törvény, 3. § (1) bek.

29 2001. évi XLVIII. törvény, 3. § (1) bek.

nak helyzetébe belehelyezkedve, az ő feltételezett észlelése alapján kell megítélni. Ugyanez áll az összetevethetőségre és a többi kizáró okokra is, a releváns fogyasztói kör átlagos fogyasztója adott megjelölés és árujegyzék tekintetében *egységes fogalom*.

6. A megtévesztés típusai

A fogyasztók megtévesztésének különféle típusait az SZTNH, illetve a korábbi Magyar Szabadalmi Hivatal (a továbbiakban: *MSZH*) és Országos Találmányi Hivatal (a továbbiakban: *OTH*), valamint a hivatali határozat ellen benyújtott megváltoztatási kérelem alapján nemperes eljárásban első fokon eljáró Fővárosi Törvényszék, korábban Fővárosi Bíróság, másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla, valamint felülvizsgálati eljárásban eljáró Kúria, korábban Legfelsőbb Bíróság joggyakorlata alapján fogjuk tárgyalni. Az SZTNH joggyakorlatáról ismertetést nyújt az „A védjegy ügyintézés módszertana” c. hivatali elektronikus kiadvány.³⁰

Adott esetben hivatkozunk az EU Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítéleteire, amelyek értelmezései a magyar védjegyhatóságokra is kötelezőek. Az árujegyzék tekintetében megadott osztályok a Nizzai Megállapodás szerinti nemzetközi osztályozásnak³¹ felelnek meg, amely a magyar védjegyjogban is alkalmazásra kerül.³²

6.1. Megtévesztés az áru, illetve szolgáltatás fajtája tekintetében

Az áru fajtája tekintetében megtévesztő az olyan megjelölés, amely konkrétan utal valamely *áru fajtájára*, és az árujegyzékben *nem ilyen áruk* vagy *nem csak ilyen áruk* szerepelnek. Ugyanez érvényes a szolgáltatásokra is. Már az 1890. évi II. törvénycikk hatálya alatt kifogásoltak egy olyan védjegybejelentést, ahol a védjegyben a „Turul-szappan” kitétel volt feltüntetve, és a bejelentett áruk között nemcsak szappan szerepelt. Ezért volt a „[v]édjegy tulajdonos az árujegyzéknek kizárólag szappanárúkra leendő korlátozására felhívandó.”³³

Az újabb időkben a SOKOLATE szövmegjelölés meg-

tévesztőnek bizonyult a 29. osztályba tartozó étkezési olajfélések, vaj és étkezési zsírok vonatkozásában,³⁴ a „Chocolate” közönségestől eltérő írásmódú szó viszont 190013 számon lajstromozásra került a 9. osztályba tartozó hordozható távközlési eszközökre, mivel eme árukra a szót fantáziakifejezésnek tekintették. Védjegyoltalom alatt áll 131224 lajstromszámon az „alma” jelentésű APPLE megjelölés a 9. osztályba tartozó számítógépekre és egyéb árukra (jelenleg a legértékesebbnek tartott védjegyek közé tartozik). Egy német cég „Fa” megjelölése 122108 lajstromszámon állt védjegyoltalom alatt a 3. osztályba tartozó szappanok-ra.

A fenti példákban is látható, hogy valamely jelentéssel bíró *köszö* az árujegyzéktől függően vagy kizárt a védjegyoltalomból leíró jellege vagy szabadjelzés volta, illetve megtévesztő jellege miatt, vagy fantáziaszóként lajstromozható. Adott esetben a kizáró ok az árujegyzék *korlátozásával* elhárítható. A leíró jellegű megjelölések mégis lajstromozhatók, ha a használat révén megszerezték a megkülönböztető képességet.³⁵ A megtévesztő megjelölésekre ez nem áll, használat révén ezt a kizáró okot nem lehet megszüntetni. A hosszabb idő óta folytatott, tényleges megtévesztést nem okozó használat, mint ténykörülmeny figyelembe vehető a megtévesztő jelleg megítélésénél.

A TURBÓ DIÉTA SHAKE szóösszetétel a „diéta” kifejezés miatt az 5. osztály fejezetcímének megfelelő áruk tekintetében – kivéve „a diétás anyagok gyógyászati célokra” árukat – megtévesztőnek találtatott.³⁶

Nemcsak egy szó vagy felirat, hanem a megjelölés ábrája vagy alakja is lehet megtévesztő. A „Tipli Cherry likőr” feliratú színes térbeli megjelölés egy olyan rózsaszínű műanyag poharat ábrázolt, amelynek zárófedelén volt a fenti felirat, és amelynek alakja olyan volt, mint a tejföl, joghurt, illetve puding csomagolására szolgáló szokványos poharaké. A 33. osztályba tartozó „cherry likőrök” tekintetében benyújtott bejelentést az MSZH elutasította,³⁷ mivel az a fogyasztókra, különösen a *gyermek*ekre az ismert jellegzetes csomagolás miatt *megtévesztő*. Az elutasítással a Fővárosi Bíróság, a Fővárosi Ítéltábla és felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság is egyetértett.³⁸ 4:0 a gyermekek javára!

30 A védjegy ügyintézés módszertana. Első rész. II.2.4. A megtévesztésre alkalmas megjelölések. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala. Megtalálható a következő honlapon: http://sztnh.gov.hu/vedjegy/vedj_modszer/index.html. (2013.07.31.)

31 A Nizzai Osztályozást („Nice Classification”, rövidítve „NCL”) időnként felülvizsgálják és módosítják. A legutóbbi nyomtatott kiadás a Nizzai Megállapodás szerint nemzetközi osztályozás 10. kiadása. Geneva, World Intellectual Property Organization, 2011. A 2013-as elektronikus változat [„NCL (10–2013)”, amely 2013. január 1-től hatályos, megtalálható a következő honlapon: <http://web2.wipo.int/nicepub/edition-20130101/>. (2013.07.31.)

32 Vt., 52. § (3) bek.

33 Kereskedelemügyi Miniszter, 600/1904. sz. Ismertette Szász János: Védjegy jogi döntvénytár. I. kötet. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-társulat, 1911. 500. jogeset, 252.

34 Fővárosi Bíróság 1.Pk.20.962/2006/3.

35 Vt., 2. § (3) bek.

36 Fővárosi Bíróság 1.Pk.25.121/2010/3.

37 MSZH M0800936/3.

38 Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.22.157/2009/3.

6.2. Megtévesztés a földrajzi származás tekintetében

Ilyen tekintetben megtévesztő lehet maga a földrajzi név vagy olyan más megjelölés, amelynek alapján a fogyasztók valamely földrajzi helyre asszociálnak.

6.2.1. Földrajzi nevek

a) Korábbi joggyakorlat

Az 1890. évi és az 1969. évi védjegy törvény hatálya alatt a joggyakorlat meglehetősen szigorú volt; ha a megjelölés bármilyen földrajzi nevet (ország, tartomány, megye, város, helység, tájegység, hegy, folyó, tó, tenger, stb.) tartalmazott és a bejelentő lakhelye, illetve székhelye ettől eltért, a megjelölést általában megtévesztőnek minősítették. Ez a joggyakorlat tükröződik az elutasított WINFIELD,³⁹ OLD HEIDELBERG,⁴⁰ NORGE,⁴¹ HELLAS⁴² és MONTANA⁴³ jogesetekben.

Fantáziakifejezésnek tekintették az olyan ismert földrajzi megnevezéseket, ahol az adott áruk, illetve szolgáltatások tekintetében a fogyasztók egyáltalán nem gondolhattak arra, hogy a földrajzi megnevezés a származási helyet jelölne meg. Például a közismert „Montblanc” védjegy egy német cég javára 318764 nemzetközi lajstromszámon 1925 óta védjegytalálom alatt áll a 16. osztályba tartozó írószerekre, a LUXOR megjelölést 118632 számon lajstromozták a 9. osztályba tartozó villamos, optikai, elektronikus és egyéb készülékekre, valamint eszközökre egy svéd cég javára,⁴⁴ és az ANDOK megjelölés 1978-ban 120332 számon lajstromozásra került egy Amerikai Egyesült Államok-beli cég javára a 4. osztályba tartozó olajtermékek tekintetében.

A magyar fogyasztók előtt teljesen ismeretlen földrajzi nevek is lajstromozhatók voltak. A NOKIA megjelölés 126401 lajstromszámon 1987 óta védjegytalálom alatt áll a 9. és 25. osztályba tartozó áruk tekintetében, jóllehet Nokia nemcsak a mobiltelefonos óriáscég neve, hanem 1938-tól egy finn kisvárosé is. A „Chama” megjelölés a 4. osztályba tartozó olajtermékek tekintetében egy angol cég javára lajstromozásra került, mert a Ghánában és Bangladesben lévő ilyen nevű városokat és a Venezuelában lévő folyót a magyar fogyasztók nem ismerték.⁴⁵

Még az 1969. évi védjegy törvény hatálya alatt elismerték a „Togo” megjelölés⁴⁶ és a „Samoa” megjelölés⁴⁷

védjegytalalmát a 30. osztályba tartozó fagyaltok, egyéb cukrásztermékek és pékáruk tekintetében egy német cég javára. Érdekes, hogy egyik ügyben sem merült fel, hogy Togo és Samoa akkor már független államok voltak, és megnevezésük emiatt az 1969. évi IX. törvény 3. §-ának (2) bekezdése alapján minden áru és szolgáltatás tekintetében ki volt zárva a védjegytalalomból.

A földrajzi származás tekintetében fennálló megtévesztő jellegre vonatkozó hivatali kifogás adott esetben elhárítható volt az *árujegyzék korlátozásával*, amelynél megadták, hogy az áruk a megjelölés szerinti földrajzi területről származnak, illetve azzal kapcsolatosak. Egy angol jogosult javára 1982-ben 123146 számon lajstromozták a DALLAS szóvédjegyet az „Amerikai Egyesült Államokból származó cigaretták és dohánytermékek” tekintetében.

b) Újabb joggyakorlat

Az 1997. évi védjegy törvény hatálya alatt fokozatosan kialakult védjegyjogi gyakorlat *realisztikusabban* közelíti meg a megtévesztő jelleget. A földrajzi nevet – ha az nem lajstromozott földrajzi árujelző – csak akkor tekinti megtévesztőnek, ha a releváns fogyasztók tudatában a kérdéses áruval, illetve szolgáltatással kapcsolatban az adott földrajzi helyhez valamilyen *pozitív értékítélet*, elvárás kapcsolódik,⁴⁸ és a megjelölés bejelentőjének nincsen köze ahhoz a földrajzi helyhez. A joggyakorlat változásának az is oka volt, hogy megváltoztak a gyártási körülmények, a termelés világméretben nemzetközivé vált. Gyakran előfordul, hogy a védjegyjogosult a védjegyével ellátott terméket nem a székhelye szerinti országban, hanem egy másik országban gyártja vagy gyártatja. A védjegynek ezért – különösen ipari termékek esetén – egyre kevésbé van és lehet az áru földrajzi származását jelző funkciója. Erre szolgálnak a földrajzi árujelzők és a származásjelzések.

Egy *történelmi földrajzi név*nél (pl. Arrabona, Fünfkirchen) akkor jöhet egyáltalán szóba a megtévesztő jelleg, ha a név még él a köztudatban, azt a releváns fogyasztói kör jelentős része ismeri.

Megtagadták a magyarországi oltalmat egy olasz cég 30. osztályba tartozó áruk tekintetében a BROOKLYN LONG TASTE szóösszetételre vonatkozó nemzetközi lajstromozásától.⁴⁹ Néhány évvel később, 1998-ban ugyanezen olasz cég 639318 és 639453 lajst-

39 Legfelsőbb Bíróság Pkf.III.21.047/1971/5. Ismertette dr. Bogdán Sándor, Újítók Lapja. 1972. 4. sz. 31.

40 Fővárosi Bíróság 3.Pk.23.621/1971.

41 Fővárosi Bíróság 26.Pk.27.160/1972.

42 OTH 2253/688/1975.

43 Fővárosi Bíróság 3.Pk.28.130/1991/2.

44 Fővárosi Bíróság 3.Pk.25.377/1975/4.

45 Fővárosi Bíróság 27.Pk.25.938/1973.

46 Fővárosi Bíróság 3.Pk.22.368/1994/4.

47 Fővárosi Bíróság 3.Pk.20.611/1994/4.

48 Az EU Bíróságának ítélete a C-108/97. és C-109/97. sz. Windsurfing Chiemsee Produktions- und Vertriebs GmbH kontra Boots- und Segelzubehör Walter Huber és Windsurfing Chiemsee Produktions- und Vertriebs GmbH kontra Attenberger egyesített ügyben.

49 Fővárosi Bíróság 3.Pk.24.667/1992.

romszámú nemzetközi védjegyeinek – melyek a BROOKLYN LONG LASTING TASTE feliratot tartalmazták és ugyancsak a 30. osztályba tartozó árukra voltak lajstromozva – magyarországi oltalmát ideiglenes oltalommegtagadás után az MSZH mégis elismerte.

Elutasították egy angol cég által a 25. osztályba tartozó „ruházati cikkek, lábbelik, fejrevalók” áruk tekintetében benyújtott AMERICANWEAR szövmegjelölésre vonatkozó bejelentést egyrészt a megjelölés leíró jellege („amerikai viselet”) miatt, másrészt azért, mert a földrajzi származás tekintetében alkalmas a vásárlók megtévesztésére.⁵⁰

Elutasításra került egy egyiptomi bejelentő 34. osztályba tartozó nyers és feldolgozott dohány tekintetében benyújtott, a HOLLYWOOD szót is tartalmazó színes ábrás megjelölésre vonatkozó bejelentése.⁵¹ Vannak azonban olyan későbbi bejelentési nappal lajstromozott védjegyek, amelyekben ugyancsak előfordul a „Hollywood” kifejezés, jóllehet egyik védjegyjogosult sem Amerikai Egyesült Államok-beli illetőségű. Ilyenek pl. az 1998-ban lajstromozott 151347 és 153752 számú ábrás védjegyek, valamint a 2000-ben lajstromozott 159480 számú szóösszetétel védjegy.

A „HUNGARO Didact” megjelölés egy külföldi cég számára a 42. osztályba tartozó „vásárok és kiállítások tervezése, szervezése és kivitelezése, kongresszusok, ülések, előadások és szemináriumok tervezése, szervezése és kivitelezése” szolgáltatásokra nem volt lajstromozható, mivel az a „hungaro” kifejezés miatt megtévesztésre alkalmas.⁵²

Egy amerikai bejelentő javára lajstromozták a FACE STOCKHOLM szóösszetételt a 3. osztályba sorolt szappanok, illatszerek, esszenciaolajok, kozmetikai cikkek és fogkrémek tekintetében,⁵³ elismerték egy francia cég nemzetközi védjegyének magyarországi oltalmát a VICTORIA STATION szóösszetételre a 16. és 18. osztályba tartozó áruk tekintetében,⁵⁴ egy francia cég GIBALTAR védjegyének oltalmát a 25. osztályba tartozó „ruházati cikkek, lábbelik (nem ortopédiai) és fejfedők” árukra,⁵⁵ és egy spanyol cég védjegyoltalmát az INDIO AMERICANO feliratot és indiánfejet ábrázoló megjelölésre a 31. osztályba tartozó friss gyümölcsökre.⁵⁶

A védjegyjogi gyakorlatot 2004 óta befolyásolta az EU Bíróságának joggyakorlata is, amely szerint az Irányelv 3. cikk (1) bek. g) pontjának alkalmazásában akkor alkalmas a megjelölés a fogyasztók megtévesztésére, ha tényleges megtévesztés van, vagy fennáll a fogyasztók megtévesztésének kellően komoly veszélye.⁵⁷ Ehhez még az is járul, hogy az EU Bíróságának ítélkezési gyakorlata szerint az Irányelv alkalmazásánál az *átlagos fogyasztó* („average consumer”) szokásosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő, azaz nem oly könnyen megtéveszthető.⁵⁸

A Fővárosi Bíróság megváltoztatási kérelem alapján egy magyar bejelentő javára elrendelte a 11. és 35. osztályba tartozó áruk és szolgáltatások tekintetében a KORCSULA, a RAGUZA és az ISZTRIA megjelölések lajstromozását.⁵⁹

A COLUMBIA szövmegjelölés 142046 számon lajstromozásra került a 22. és 25. osztályba tartozó árukra és 172745 számon a 9., 14. és 18. osztályba tartozó árukra egy Amerika Egyesült Államok-beli cég javára, melynek székhelye az Oregon Államban lévő, a Columbia folyó mentén fekvő Portlandben van.

A védjegyek ellen törlési eljárást indítottak azon a jogalapon, hogy azok az áruk földrajzi származása tekintetében megtévesztésre alkalmasak, mivel egyrészt a védjegyekkel ellátott árukat nem a jogosult székhelye szerinti Amerikai Egyesült Államokban, hanem Sri Lankán, illetve Kínában gyártották, másrészt azért, mert a Britannica Hungarica Világenciklopédia szerint 10 földrajzi helynek van Columbia neve, többek között a dél-amerikai Kolumbia államnak, ezért a fogyasztók az áruk származása tekintetében tévedésben lehetnek. Az MSZH mindkét esetben elutasította a törlési kérelmet, a megváltoztatási kérelmeket mind a Fővárosi Bíróság, mind a Fővárosi Ítéltábla elutasította.⁶⁰

Ehhez hasonló döntés született egy másik törlési eljárásban, ahol a KECSKEMÉTI feliratú színes ábrás védjegyet nem törölték, mivel az nem vált attól megtévesztővé, hogy jogosultja átruházás folytán egy külföldi cég lett, és a védjeggyel megjelölt árukat részben már nem Kecskeméten gyártották.⁶¹ Ez a döntés összhangban van az EU Bíróságának fentebb hivatkozott előzetes döntésével, amely szerint önmagában a véd-

50 BH 1992. 310.

51 Fővárosi Bíróság 3.Pk.26.693/1998/3.

52 EBH 1999. 21. = BH 1998. 14.

53 Fővárosi Bíróság 3.Pk.23.489/1999/4.

54 Fővárosi Bíróság 3.Pk.24.387/1999/5.

55 Fővárosi Bíróság 3.Pk.20.853/2000.

56 Fővárosi Bíróság 1.Pk.24.332/2001/3.

57 A 15. jegyzetben hivatkozott ítéletet megerősítette az EU Bíróságának ítélete a C-259/04. sz. Elizabeth Florence Emanuel kontra Continental Shelf 128 Ltd ügyben, 47. bek.

58 Az EU Bíróságának ítéletei a C-210/96. sz. Gut Springenheide GmbH kontra Oberkreisdirektor des Kreises Steinfurt – AMT für Lebensmittelüberwachung ügyben, 31. bek. és a C-342/97. sz. Lloyd Schuhfabrik Meyer & Co GmbH kontra Klijsen Handel BV ügyben, 26. bek.

59 Fővárosi Bíróság 1.Pk.29.812/2004/5.; 1.Pk.29.803/2004/5.; 1.Pk.29.801/2004/5.

60 Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.25.756/2005/3. és Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.25.464/2005/3.

61 Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.602/2007/4.

jegyre vonatkozó jogosultság átruházása nem eredményezi a fogyasztók megtévesztését még akkor sem, ha védjegy valamely természetes személy nevének felel meg, aki korábban hozzájárult nevének védjegyként való használatához.⁶²

Jóllehet a COLUMBIA és a KECSKEMÉTI döntések törlési ügyekben születtek, úgy véljük azok védjegybejelentések esetén is iránymutatók lehetnek annak megítélésénél, hogy a megjelölésben szereplő földrajzi hely és a bejelentő lakhelye, illetve székhelye közötti eltérésnél fennáll-e a fogyasztók megtévesztése.

Lajstromozásra került az MSZH által észrevétel alapján történt elutasítás elleni jogorvoslati eljárásban egy magyar jogosult javára a PANNÓNIA szőmegjelölés a 29. osztályba tartozó sajt és tejtermékek árukra.⁶³

Elutasították egy angol, majd ciprusi jogosult 18. és 25. osztályba tartozó árukra kiterjedő, PME LEGEND AMERICAN CLASSIC feliratú ábrás megjelölésre vonatkozó nemzetközi védjegyének magyarországi oltalmát,⁶⁴ és egy luxemburgi cég MOSKOVS-KAYA feliratú, a 32. és 33. osztály tekintetében bejelentett színes ábrás megjelölésre vonatkozó védjegybejelentését a felirat „moszkvai” jelentése miatt.⁶⁵

Egy német bejelentő „MARK ADAM new york” feliratú ábrás nemzetközi védjegyének, amely a 14., 18. és 25. osztályba tartozó árukra vonatkozott, magyarországi oltalmát elismerték a „valamennyi áru New York Államból (Amerikai Egyesült Államok) származik” toldattal történt korlátozással, amelyet a Fővárosi Ítéltábla előtti fellebbezési eljárásban jelentettek be és igazoltak.⁶⁶ Ugyancsak elismerték a VIRGINIA megjelölésre a 29–33. osztályok tekintetében lajstromozott nemzetközi védjegy magyarországi oltalmát egy olasz cég javára, amelynek cégnevében szerepelt a „Virginia” női név.⁶⁷ Feltehetően más lett volna a döntés, ha a bejelentő a 34. osztályba tartozó dohánytermékekre kért volna védjegyoltalmat, erről ugyanis híres az Amerikai Egyesült Államok-beli Virginia Állam.

6.2.2. Országnevek

Földrajzi nevek az országnevek is, ezeknek azonban nemcsak földrajzi, hanem politikai jelentésük is van. Az 1969. évi védjegy törvény kizárta a védjegyoltalom-

ból az országneveket és azok rövidítését.⁶⁸ Ennek hatálya alatt az OTH ideiglenes oltalommegtagadó határozatot⁶⁹ adott ki egy olasz jogosult AND szóra vonatkozó, a 18., 25. és 35. osztályok tekintetében lajstromozott nemzetközi védjegye ügyében az Andorrai Hercegség Kormánya által benyújtott észrevételre, mivel az AND megjelölés megegyezett az Andorrai Hercegség betűjelével, és ezért országnév rövidítésének volt tekinthető.

Az 1997. évi védjegy törvény – amint a következő jogesetből is látható – nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely az országneveket és azok rövidítését közvetlenül kizárná a védjegyoltalomból. Elutasításra került egy Egyesült Királyság-beli cég bejelentése egy ábrás megjelölésre, amely téglalap alakú színes mezőben csupán az „Iceland” feliratot tartalmazta. A bejelentés ellen, amely a 29. és 30. osztályokba tartozó különféle élelmiszerekre és a 35. osztályba tartozó szolgáltatásokra vonatkozott, észrevételt nyújtott be az Izlandi Köztársaság Külügyminisztériuma és arra hivatkozott, hogy a megjelölés egyrészt leíró, illetve megtévesztő jellege, másrészt a Párizsi Unió Egyezmény (a továbbiakban: PUE) 6ter cikke alapján, mint állami felségjel ki van zárva a védjegyoltalomból. Az SZTNH a megjelölést az áruk és a szolgáltatások földrajzi származása tekintetében megtévesztőnek tartotta figyelemmel arra, hogy a bejelentő cég nagy-britanniai székhelyű és a megjelölés „Iceland” feliratáról a magyar fogyasztók Izlandra asszociálnak. Nem találta azonban az SZTNH alaposnak az állami felségjelek tekintetében a Vt. 3. §-a (2) bekezdésének a) pontjára való hivatkozást. A felszólaló által megjelölt, a PUE 6ter adatbázisban IS7 szám alatt szereplő izlandi felségjel egy címerből és az „Iceland” országnévből áll, ahol a címer a domináns elem. PUE 6ter cikk (1) bek. a) pontja kifejezetten nevesíti, mely jelzések állhatnak állami felségjelként oltalom alatt. E felsorolásban az országnevek nem szerepelnek, ezért azok önmagukban nem állhatnak a PUE 6ter cikkének oltalma alatt. A bejelentett ábrás megjelölés ezért nem tekinthető az IS7 számú állami felségjel címertani utánzatának.⁷⁰ Az elutasító határozat megváltoztatási kérelem hiányában jogerőre emelkedett.

Figyelemre méltó, hogy a Vt. 3. §-a (2) bekezdésének a) pontja – a hivatkozott PUE 6ter cikk (1) bekez-

62 Az EU Bíróságának ítélete a C-259/04. sz. Elizabeth Florence Emanuel kontra Continental Shelf 128 Ltd ügyben, 34. bek., 46–50. bek. és válasz az 1. kérdésre.

63 Fővárosi Bíróság 1.Pk.26.585/2008/7. Ismertette Dr. Vida Sándor: Az Európai Bíróság gyakorlatának hatása a magyar védjegyjogra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2010. 3. sz. 83–85.

64 Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.26.707/2010/3 és Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.703/2011/3. Ismertette ábrával Mikófalvi Gábor, Védjegyvilág. 2011. 1. sz. 64–66.

65 Kúria Pfv.IV.20.523/2012/3.

66 Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.26.465/2011/3.

67 Fővárosi Bíróság 1.Pk.20.563/2011/4.

68 Az 1969. évi IX. törvény 3. §-ának (2) bekezdése szerint „[n]em részesülhet védjegyoltalomban az a megjelölés sem, amely kizárólag valamely állam, hatóság, hivatalosan elismert nemzetközi- vagy államközi szervezet megnevezéséből, rövidítéséből, zászlójából, címeréből, jelvényéből vagy ezek utánzatából áll; e jelzések azonban az illetékes szerv hozzájárulásával a védjegy elemeként felhasználhatók.”

69 OTH 601925, 1994. június 13.

70 SZTNH M0803019/13.

dése folytán – államok esetében nem vonatkozik azok nevére és a név rövidítésére, de a nemzetközi kormányközi szervezeteknél igen. A Vt. 3. § (2) bek. b) pontja is csak jelvényről, jelképről és címről szól, ezekbe a név aligha érthető bele. Az országnevek lajstromozhatósága kérdésében a WIPO nemzetközi felmérést végzett és ennek alapján egy tanulmányt készített.⁷¹ A felmérés szerint számos államban eleve ki vannak zárva a védjegyjaltalomból az ilyen bejelentések. Más államokban a leíró vagy megtévesztő jelleg, a megkülönböztető képesség hiánya, avagy egyéb okból nem lajstromozhatóak.

Úgy véljük, hogy a Vt. 5. §-a (1) bekezdésének a) pontja szerint az adott állam illetékes szervének felhatalomása alapján a személyhez fűződő jog sérelme miatt is ki lehet zárva a védjegyjaltalomból egy országnév vagy annak rövidítése. Hazánk hivatalos neve az Alaptörvény⁷² szerint Magyarország, a magyar állam *sui generis* jogi személy.⁷³ A nemzetközi jog által elismert más államok is jogi személyek. Nézetünk szerint az államokat – hasonlóan az egyéb jogi személyekhez – szintén megilleti a névviseelési jog.

6.2.3. Földrajzi helyre utaló egyéb megjelölések

Az áru földrajzi származása tekintetében adott esetben megtévesztőnek minősülhet egy olyan megjelölés, amely földrajzi nevet ugyan nem tartalmaz, de a megjelölés szövege vagy ábrája valamely földrajzi helyre utal, azzal kapcsolatban van, illetve a fogyasztók arról a földrajzi névre asszociálnak.

Az 1890. évi védjegytörvény hatálya alatt a kereskedelemügyi miniszter elrendelte a ROQUEFORT SUR CHOIX feliratú, sajtokra bejegyzett ábrás védjegy törlesztését, mivel azt a védjegytulajdonos véghlesi várában (Zólyom vármegye) készített sajt megjelölésére használták, s ezért a vevőközönség megtévesztésére alkalmas adatot tartalmazott.⁷⁴ Egy másik ügyben a kereskedelemügyi miniszter megtagadta egy német cég „Andrássy” védjegyének ceruzák megjelölésére való lajstromozását a következő figyelemre méltó indoklással: „Az Andrássy név, mint Magyarország legközelebbi múltjában nagy szerepet játszott férfiaknak neve annyira közismert, hogy valamely idegen árunak ezzel a névvel való megjelölése mindenestre alkalmas a kö-

zönségnek az áru származása tekintetében való megtévesztésére, s ezt a megtévesztést egy hasonló vezeték-névvel bíró egyénnek, de sőt magának az illető közéleti férfinak beleegyező nyilatkozata nem ellensúlyozhatja.”⁷⁵

Azért idéztük e több mint 100 éves döntést, mert világos okfejtése rámutat arra, hogy egy hozzájáruló nyilatkozat (Vt. 7. §) miért nem alkalmas a megtévesztő jelleg alapján fennálló kizáró ok [Vt. 3. § (1) bek. b) pont] elhárítására. Ezzel a jogesettel a kizáró ok tekintetében teljesen analóg az alább ismertetett 2011-es „KOSSUTH” jogeset.

Az 1969. évi védjegytörvény hatálya alatt elutasításra került egy magyar bejelentőnek a GRIGORIJ RASPUTIN feliratot és hagymakupolás építményt tartalmazó megjelölésre a 33. osztályba tartozó vodka tekintetében benyújtott bejelentése.⁷⁶

A SAISON RUSSE („oroszló évszak”) francia feliratú és ezt még angolul és oroszul is tartalmazó ábrás nemzetközi védjegy francia jogosultja az MSZH által kiadott kifogásolásra a 9. osztályba tartozó hang- és képhordozókat tartalmazó árujegyzékét akként egészítette ki, hogy „valamennyi felsorolt termék orosz származású zeneszerzők vagy előadóművészek felvételével”, amely korlátozás a védjegy oltalmának magyarországi elismerését eredményezte.⁷⁷

Az 1997. évi védjegytörvény hatálya alatt megtagadták egy cseh jogosult javára a 3., 20., 43. és 44. osztályok tekintetében lajstromozott KOSSUTH feliratú ábrás nemzetközi védjegy magyarországi oltalmát a megjelölés megtévesztő jellege miatt.⁷⁸

Egy osztrák cég „Shan shi” feliratot és kínai írásjegyeket tartalmazó, a 29., 30. és 33. osztályokba tartozó áruk tekintetében lajstromozott nemzetközi védjegyének magyarországi oltalmát a földrajzi származás tekintetében fennálló megtévesztő jelleg miatt az MSZH megtagadta, majd a védjegyjogosult megváltoztatási kérelmének maga helyt adott [Vt. 46/A. § (3) bek.], és a védjegyjaltalmat elismerte.⁷⁹

Megtagadták egy holland bejelentő TSAR NIKOLAJ nemzetközi védjegyének magyarországi oltalmát, amely védjegy a 29. osztályba tartozó füstölt lazac és kaviár árukra vonatkozott.⁸⁰ A Fővárosi Bíróság nem tekintette megtévesztőnek az áruk földrajzi

71 Study on the Protection of Country Names. Document prepared by the Secretariat, SCT/29/5. Geneva, World Intellectual Property Organization, 2013. március. Megtálálható a következő honlapon: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/sct/en/sct_29/sct_29_5.pdf (2013.07.31.)

72 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), figyelembe véve annak első módosítását (2012. június 18.), második módosítását (2012. november 9.), harmadik módosítását (2012. december 21.) és negyedik módosítását (2013. március 25.).

73 Alaptörvény A), B) és C) cikk; Ptk., 28. § (1) bek.; 2013. évi Ptk., 3:405. § (1) bek.

74 Kereskedelemügyi Miniszter, 863/1906. sz. Ismertetve ábrával a 33. jegyzetben megadott műben, 453. jogeset, 229.

75 Kereskedelemügyi Miniszter, 583/1909. sz. Ismertetve a 33. jegyzetben megadott műben, 480. jogeset, 241–242. Az idézetben említett „nagy szerepet játszott férfiak” feltehetően gróf Andrássy Gyula és ifjabb gróf Andrássy Gyula politikusok. A „hasonló vezeték-névvel bíró egyén” gróf Andrássy Géza volt.

76 Fővárosi Bíróság 3.Pk.23.762/1994/3.

77 MSZH 631.247/FKL, 1997. május 29.

78 SZTNH A992504, 2011. március 28.

79 MSZH A811524/5, 2005. szeptember 21.

80 Fővárosi Bíróság 3.Pk.20.115/2006/5.

származása tekintetében egy magyar bejelentő által a 29. osztályba sorolt tej és tejtermékekre, különösen fehér krémsajtokra bejelentett SOLE ZORBA feliratú ábrás megjelölést, bár az Nikosz Kazantzakis regényhőseként ismert Zorba folytán felidézheti Görögországot.⁸¹

Hasonlóképpen nem tartotta megtévesztőnek a Fővárosi Bíróság egy magyar bejelentő MAGYAR BRYNDZA feliratú színes ábrás megjelölését a 29. osztályba tartozó „Magyarország területén előállított bryndza típusú tejtermékek, különösen bryndza típusú sajtttermékek” tekintetében, mivel a „bryndza” szó nem földrajzi árujelző, hanem egy sajtféleség neve.⁸² Ez abból is kitűnik, hogy a „Bryndza Podhalanska” eredetmegjelölés („PDO”) egy lengyel jogosult, a „Slovenská bryndza” földrajzi jelzés („PGI”) pedig egy szlovák jogosult javára van az Európai Bizottságnál sajtok tekintetében lajstromozva.⁸³

Egy Oroszországra utaló megjelölés végül is nem bizonyult megtévesztőnek. Egy svájci cég nemzetközi védjegyoltalmat szerzett a KALASCHNIKOW megjelölésre a 32., 33. és 42. osztályban, amely szó M. Ty. Kalasnyikov neves orosz haditechnikai tervezőmérnök családnévének német átírása. Az oltalmat 1996-ban Magyarországon a megtévesztő jelleg miatt elutasították. Ugyanazon bejelentő ugyanarra a szóra a 32. osztályba tartozó áruk tekintetében 2007-ben újabb nemzetközi bejelentést nyújtott be, melyet az SZTNH a megtévesztő jelleg miatt újra elutasított. Megváltoztatási kérelemre a Fővárosi Bíróság megállapította, hogy a megjelölés gépfegyverekkel kapcsolatban közismert, de ahhoz sörök és alkoholmentes italok tekintetében a fogyasztókban semmiféle pozitív értékítélet nem kapcsolódik, ezért nem áll fenn a megtévesztés veszélye.⁸⁴

Eme ügy is mutatja, hogy a védjegyjogban egy korábbi elutasító határozatnak olyan értelemben *nincsen prejudikáló hatása*, hogy ugyanazt a megjelölést ugyanazon árukra, illetve szolgáltatásokra ne lehetne újra bejelenteni. A viszonylagos kizáró okokat képező korábbi jogok – és adott esetben a feltétlen kizáró okok is – *dinamikus jellegűek*; keletkeznek, változnak, elmúlnak, mint az élet.

A JELZIN szómegjelölésre vodka tekintetében egy francia jogosult javára lajstromozott nemzetközi védjegy magyarországi oltalmát az SZTNH elutasította a földrajzi származás tekintetében fennálló megtévesztő jelleg miatt. A Fővárosi Törvényszék azonban úgy ítélte meg, hogy – még ha ismerik is a mai fogyasztók

néhai B. Ny. Jelcin orosz politikus nevét – a megjelölés és az orosz vodka között túl „távoli” a kapcsolat, ezért nem látta akadályát a magyarországi oltalom elismerésének.⁸⁵ „Holtakról jót, vagy semmit” – mondja a közmondás.

6.3. *Megtévesztés minőség vagy más tulajdonság tekintetében*

Megtagadták a magyarországi oltalmat a PATRONOS szómegjelölésre az 5. osztályba tartozó „gyógyszerek, gyógyhatású készítmények emberi használatra” áruk tekintetében lajstromozott nemzetközi védjegynél, mivel a megjelölés figyelembe veendő magyar jelentése valamely termék kiszerezésére, csomagolási formájára utal, és ez az adott, nem patronos kiszerezésű áruk tekintetében megtévesztő.⁸⁶

Nem eredményezi azonban a fogyasztók megtévesztését az olyan valótlan tartalmú megjelölés, pl. a 157361 lajstromszámú védjegy SZÁÁÁRNYAKAT AD jelmondata, vagy kétes igazságtartalmú megjelölés, pl. a 190984 lajstromszámú védjegy „Egyen halat karcsú marad” jelmondatú ábrája, melyet a fogyasztók *nem tekinthetnek* az árura, illetve szolgáltatásra vonatkozó *valós információnak*.

6.3.1. *Játékkaszinó esetek*

Az 1969. évi védjegytvörvény hatálya alatt egy magyar bejelentő LAS VEGAS CASINO megjelölését a 41. osztályba tartozó „nevelés és szórakoztatás” szolgáltatásokra elutasította mind az OTH, mind a Fővárosi Bíróság a megtévesztő jelleg miatt. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság végzését és az OTH határozatát hatályon kívül helyezte, és az OTH-t új eljárásra utasította. Végzésében megállapította, hogy a földrajzi utalás ebben az esetben elsősorban a szolgáltatás mibenlétére vonatkozik, és nem a játékkaszinót üzemeltető cég székhelyét jelöli, valamint, hogy „a megjelölés a szolgáltatás származását illetően sem megtévesztő ... ugyanis a kérelmező nem valamely tárgyasult formában megjelenő árut forgalmaz, hanem szerencsejáték-szolgáltatást nyújt”.⁸⁷ Az OTH az új eljárásban a megjelölést 145595 számon lajstromozta.

A következő két figyelemre méltó jogesetben a megjelölés a *földrajzi származás* mellett a szolgáltatás *minősége* tekintetében is megtévesztőnek bizonyult. Egy magyar bejelentő a 35., 41., 42. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében bejelentett „Monte Carlo Elektronikus Casino” szóösszetételre és „Monte Carlo BUDAPEST” színes ábrás megjelölésre vonat-

81 Fővárosi Bíróság 3.Pk.26.782/2009/2.

82 Fővárosi Bíróság 1.Pk.21.709/2010/3.

83 Bryndza Podhalanska PL/PDO/0005/0450; Slovenská bryndza SK/PGI/0005/0427.

84 SZTNH A946603/11; Fővárosi Bíróság 1.Pk.20.409/2010/3.

85 Fővárosi Törvényszék 1.Pk.24.920/2012/3.

86 Fővárosi Ítéletábrla 8.Pkf.28.020/2010/3.

87 BH 1997. 338.

kozó védjegybejelentései ellen a CASINO DE MONTE-CARLO nemzetközi védjegy – amely Magyarországon nem állt oltalom alatt – jogosultja lépett fel védjegyének közismertsége alapján, és arra is hivatkozott, hogy a megjelölések mind a szolgáltatások földrajzi származása, mind azok minősége tekintetében megtévesztők. Az MSZH a szóösszetétel bejelentést elutasította, a döntéssel a Fővárosi Bíróság⁸⁸ és a Fővárosi Ítéltábla⁸⁹ egyetértett. A színes ábrás megjelölés is elutasításra került, a bíróságok lényegében egyező indokolással utasították el a megváltoztatási kérelmet.⁹⁰

Megemlítjük, hogy a „Monte Carlo” domináns feliratú ábrás védjegy 187578 lajstromszámon a 34. osztályba tartozó dohányárúkra lajstromozásra került egy japán cég javára, nyilván azért, mert a Monacói Hercegség nem dohánytermelésről vagy dohányiparról híres.

Érdemes összevetni ezt a két „Monte Carlo” jogesetet a korábbi LAS VEGAS CASINO jogesettel. Míg a korábbi ügyben a megjelölés egy olyan amerikai város nevét tartalmazta, amely általában a kaszinóiról híres, az utóbbi két ügyben a megjelölés egy konkrét világhírű, mondhatni patinás kaszinóra utalt. Ennek folytán a korábbi ügyben fel lehetett tételezni, hogy az átlagos fogyasztónak általában a szerencsejátékok jutnak az eszébe, az utóbbi két ügyben azonban sokkal valószínűbb, hogy a fogyasztóban a szolgáltatásokkal kapcsolatban konkrét téves képzet alakul ki.

6.4. Megtévesztés egyéb tekintetben

Lehetnek olyan esetek, amikor a megjelölés valakire vagy valamire nézve megtévesztő tartalma miatt minősül megtévesztőnek, például nem a valóságnak megfelelően tünteti fel a bejelentő, illetve védjegyjogosult *alapítási évét*, avagy egy címkén a termék által elnyert *díjakat, kitüntetések*et. Ilyen esetek az 1890. évi védjegy törvény hatálya alatt is voltak.⁹¹

Egy védjegybejelentés ügyében észrevételt nyújtottak be többek között azon az alapon, hogy az ábrás megjelölés „SINCE 1900” felirata miatt megtéveszti a fogyasztókat az árujegyzékben szereplő élelmiszeripari termékek tekintetében, mert azok már nem az akkori receptúrák szerint készülnek. Az MSZH és az eljárt bíróságok megállapították, hogy a felirat nem az árujegyzékben szereplő valamely árura, hanem a meg-

jelölésben név szerint feltüntetett gazdasági társaságra vonatkozik, amelynek jogelődjei nem vitatottan több mint száz éve folyamatosan működnek.⁹²

6.4.1. A Rothschildok esete

A megtévesztésnek egy ritka és tanulságos esete fordult elő a következő jogesetben. Egy védjegy törlése iránti eljárásban, amelyet Eric de Rothschild franciaországi lakos indított meg 1997. szeptember 15-én, többek között a Rothschild család nevéhez és címeréhez fűződő jogának megsértése miatt, az MSZH törölte a „Rothschild” feliratot és egy címet – amelyben oroszlan és unikornis által közrefogott, négy mezőre osztott pajzs alatt „*Concordia Integritas Industria*” jelmondat van – tartalmazó ábrás védjegyet, amely néhány osztály kivételével az összes 1–42. osztályban lajstromozva volt.⁹³ Megállapította, hogy a megjelölés alkalmas a fogyasztók megtévesztésére, mivel a védjegy ábrázolt címer és jelmondat két heraldikai szakértő szakvéleménye szerint heraldikailag azonos a báró Rothschild bankár család címerével.⁹⁴ A törlést a „jogszállásba ütközés” jogcímén is kimondták a Vt. 3. § (1) bek. a) pontjának az ügyben alkalmazandó korábbi szövege alapján, mert a védjegy ábrázolt címer folytán a megjelölés ütközött az 1947. évi IV. törvénycikk 3. § (2) bekezdésének rendelkezésébe, amely tiltja a nemesi címerek használatát.⁹⁵

A Fővárosi Bíróság – egyetértve az MSZH határozatával – végzésének indoklásában kifejtette, hogy a Rothschild név, illetve az ahhoz kapcsolt címerábrázolt azt a téves képzetet keltheti a fogyasztókban, hogy az árujelző a közismert történelmi Rothschild családhoz kapcsolódik. A Fővárosi Bíróság nem fogadta el védjegyjogosult előadását, amely szerint a védjegyben szereplő címer esztétikai elem, az nem jelent nemesi címer használatot. Úgy foglalt állást, hogy az 1947. évi IV. törvénycikk teljes körűen, a kereskedelmi célú használatra is kiterjedően tiltja a nemesi címerek használatát. Nem látta megállapíthatónak a névjogi sérelmet, mivel a védjegyjogosult kft. cégnevének vezérszava és tulajdonosának családi neve Rothschild, a „címerhez fűződő jog” pedig álláspontja szerint az 1947. évi IV. törvénycikk alapján nem része a személyhez fűződő jognak. A Fővárosi Bíróságnak a védjegyjogosult megváltoztatási kérelmét elutasító végzése fellebbezés hiányában jogerőre emelkedett.⁹⁶

88 Fővárosi Bíróság 3.Pk.21.607/2009/3.

89 Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.25.011/2010/3.

90 Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.25.017/2010/3.

91 Nagy Sándor–Szarka István: A magyar védjegy törvények magyarázata. A magyar királyi kereskedelemügyi miniszter és a bíróságok gyakorlatának feldolgozásával. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia, 1910. 36.

92 Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.25.652/2009/5. „Kecskeméti Konzervgyár Rt.”

93 MSZH M9303944/6.

94 Frederic Morton: A Rothschildok. Egy család története. Budapest, Corvina, 2002. 45–47.

95 Az egyes címek és rangok megszüntetéséről szóló 1947. évi IV. törvénycikk 3. §-ának (2) bekezdése szerint „[n]emesi előnévnek, nemesi címernek és jelvénynek, vagy a nemesi nemzetségi származásra utaló kifejezésnek (de genere...) használata tilos”.

96 Fővárosi Bíróság 1.Pk.29.759/2001/6. Azóta a Szent István körúton és a Teréz körúton működött címeres Rothschild élelmiszer-árúházak megszűntek.

Túlmenne a jelen tanulmány keretein annak taglása, hogy a Vt. 15. § (1) bek. a) pontja az adott esetben – figyelemmel arra, hogy a védjegyoltalom korlátai csak az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban lévő használatra vonatkoznak – tényleg kizárta-e a névjogi sérelmet, és a névviselési, illetve a címerhez fűződő jog tekintetében figyelembe vétetett-e a magyar nemzetközi magánjognak a külföldi állampolgárok személyhez fűződő jogaira és névviselésére vonatkozó előírása,⁹⁷ továbbá az, hogy az 1947. évi IV. törvénycikk fenti tiltó rendelkezése alkalmazható-e ilyen tág értelemben a más általi használatra is.

A véleményünk szerint helyes törlési döntés – a Rothschild család címere utánzásának jóhiszeműséget kizáró tényállása miatt – a rosszhiszemű védjegybejelentés⁹⁸ feltétlen kizáró okon is alapulhatott volna.⁹⁹ Szóba jöhetett volna továbbá tisztességtelen piaci magatartást tiltó jogszabályba való ütközés¹⁰⁰ jogcíme is, összhangban a PUE 6quinquies (B) cikk utolsó mondatának rendelkezésével, amely szerint az Unió országai érvényteleníthetik azokat a lajstromozásokat, amelyek a PUE 10bis cikke szerint a tisztességtelen verseny tényállását valószínűsítik meg.¹⁰¹

Mivel a megjelölés használatának jogszabályba ütközése a Vt. 3. § (1) bekezdése a) pontjának 2002. január 1-től hatályos módosított szövege szerint önmagában nem képez kizáró okot, úgy véljük, hogy egy nemesi címet vagy annak címertani utánzatát ábrázoló megjelölés ma már pusztán az 1947. évi IV. törvénycikk használati tilalma miatt nem kerülne elutasításra, illetve egy ilyen védjegy nem lenne törölhető.¹⁰²

A védjegylajstromban számos, főképp italok tekintetében lajstromozott olyan védjegy található, amely főnemesi nevet, illetve címet tartalmaz. Ezek egy részének bejelentési napja 2002. január 1-nél korábbi. Ez azt mutatja, hogy általában már akkor sem utasították el az ilyen megjelölésű bejelentéseket az 1947. évi IV. törvénycikkre hivatkozva.¹⁰³ Vannak olyan hasonló jellegű védjegyek, ahol a bejelentés napja 2002. január 1-nél későbbi.¹⁰⁴

6.4.2. Kitérő az 1947. évi IV. törvénycikk tilalmaira

Felvethető a kérdés, hogy egyáltalán szükség van-e az 1947. évi IV. törvénycikk használati tilalmainak további fenntartására. A törvénycikk egy másik rendelkezése szerint „[t]ilos olyan címzést használni, amely a jelen törvénnyel megszüntetett rangra vagy rangjelző címre (méltóságra) utal (főméltóságú, nagyméltóságú, kegyelmes, méltóságos, tekintetes, nemzeti, stb.).”¹⁰⁵ Ezt a tilalmat ma már szinte humorosnak is tekinthetjük; miért ne címezhetné valaki a barátjának írt levelét „tekintetes” megszólítással.

A tilalmak olyan történelmi helyzetben születtek, amikor a szovjet megszállás támogatásával hatalmon lévőek jelszava „a múltat végképp eltörölni” volt, és ebbe Magyarország történelmi múltja is beletartozott. A magyar történelemről az akkori politika által alkotott kép jól reprezentálja az 1946-os köztársasági induló első versszaka.¹⁰⁶ Eme egyoldalú történelemszemlélet meghaladottnak tekinthető. Nézetünk szerint nincs alapos indok arra, hogy azok a személyek, akiknek felmenőjük valaha – általában nem érdemtelenül – nemesi vagy főnemesi rangot, illetve címet kapott, azt címként magánéletükben és nyilvánosan ne használhassák.

Más demokratikus berendezkedésű európai országokban, pl. Angliában, Franciaországban és Németországban nincs tiltva a nemesi előnév vagy címer használata, amihez előjogok már nem kapcsolódnak. 1990 óta egyébként hazánkban is számos esetben használnak nemesi és főnemesi címet, előnevet és címet, illetve „vitéz” címet magánélettel kapcsolatos közleményekben. Elegendő csak a lapok halálozási rovatát, a gyászjelentéseket vagy az újabb utcai emléktáblákat megnézni. A védjegylajstromban található, fent említett itálvédjegyeket is feltehetően használják. Nincsen tudomásunk arról, hogy ezeket a használatokat szankcionálták volna.

6.4.3. A Gresham Palota esete

A fenti Rothschild ügyben a megjelölés megtévesztő jellege egy híres családdal, a következő ügyben pedig

97 1979. évi 13. törvényerejű rendelet 10. §-a és 11. §-ának (1) bekezdése szerint ezekre az ember személyes joga irányadó, amely annak az államnak a joga, amelynek állampolgára.

98 Vt., 3. § (1) bek. c) pont.

99 Gödölle István: Rosszhiszeműség a védjegyjogban. Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület Közleményei. 43. sz., 2002. 119–120.

100 Az 1996. évi LVII. törvény 2. §-a, amelynek feltétel a versenytársi minőség.

101 G.H.C. Bodenhausen: Guide to the Application of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property as Revised at Stockholm in 1967. Geneva, United International Bureaux for the Protection of Intellectual Property (BIRPI), 1968. 107–119.

102 Gödölle István: A védjegy jog átmeneti rendelkezései: célszerűség és alkotmányosság történelmi fényben. Jogtudományi Közlöny. 2005. 5. sz. 225–233.

103 Például a 160713 lajstromszámú „Gróf Károlyi” védjegy, a 173150 lajstromszámú GRÓF ESTERHÁZY védjegy, a 172805 lajstromszámú GRÓF NAGYREDEI ábrás védjegy és a 167061 lajstromszámú DOMAINE GRÓF ZICHY ábrás védjegy.

104 Például a 175900 lajstromszámú BARON BORNEMISSZA TOKAJI ábrás védjegy, a 191324 lajstromszámú „Gróf Simontsits” ábrás védjegy, a 192749 lajstromszámú GRÓF GRASSALKOVICH védjegy, a 194041 lajstromszámú „Gróf Széchenyi Pálinka” védjegy, a 196831 lajstromszámú „Baron von Twickel” védjegy, a 199241 lajstromszámú GRÓF BUTLER védjegy és a 207489 lajstromszámú BARÓ HARRUCKERN GYULAI PÁLINKAMANUFAKTURA KFT. feliratú ábrás védjegy.

105 1947. évi IV. törvénycikk, 3. § (3) bek.

106 „Elnyomás, szolgassor, / Ez volt a rend ezer évig. / Senyvedt a nép legjobb ereje. / Űriszék, dézsma, bot, / Nem látta, hajh, sose végét. / Hullt a pór, hullt a gyereke, / Dologtalané volt az ország.”

egy híres épülettel kapcsolatos, amely épület a nem kevésbé híres Thomas Gresham¹⁰⁷ nevét viseli.

Egy törlési eljárásban az MSZH az 1997-ben bejelentett GRESHAM KFT védjegy árujegyzékét a 35. osztályba tartozó „reklámozás és ügyletek” és a 42. osztályba tartozó „luxusszállodai szolgáltatások” törlesztésével korlátozta. A megjelölést lajstromoztatásra bejelentő Gresham Kft. tulajdonosa és ügyvezetője egyben ügyvezetője volt egy olyan cégnek, amely bérleti joggal rendelkezett a Budapesten lévő Gresham Palota néven ismert szecessziós épületben.¹⁰⁸ Az ingatlan bérelőinek bérleti jogviszonya 1995-ben megszűnt, és a privatizált épületben a beruházói jogokat 1998-ban megszerző rt. luxusszállodát alakított ki.¹⁰⁹ A védjegyjogosult jelentős összeg ellenében felajánlotta az rt.-nek a védjegy átruházását, illetve arra vonatkozó hasznosítási jog engedélyezését, amit utóbbi nem fogadott el. A védjegyjogosult által megindított védjegybitorlási per miatt az rt. kérelmezte a védjegy törlését. A kérelemnek az MSZH a fenti korlátozással részben helyt adott, mégpedig egyrészt a *rosszhiszemű védjegybejelentés* jogalapján, másrészt azért, mert más helyen a közismert palota nevével megegyező megjelöléssel folytatott luxusszállodai szolgáltatás a fogyasztókat *megettéveszthetné*. Az MSZH határozatával a jogorvoslati eljárásban a Fővárosi Ítéltábla mindkét jogalap tekintetében egyetértett, a felülvizsgálati kérelmet a Legfelsőbb Bíróság elutasította.¹¹⁰

6.4.4. Katonai és politikai hírességek

A következő jogesetnél a megettévesztő jelleg egy jelentős múltú magyar katonai intézménnyel kapcsolatos. Elutasításra került észrevétel után egy magyar kft. bejelentő „HTI Haditechnikai Intézet” megjelölésre vonatkozó védjegybejelentése, amelynek árujegyzéke a 35., 41. és 42. osztályba tartozó szolgáltatásokat tartalmazott, mivel a magyar fogyasztók a megjelölésről a

honvédséggel kapcsolatos állami intézményre gondolnak.¹¹¹

A védjegyjog néha a politika világába is elkalandozik. Egy friss ügy a történelmi nevet szerzett *lengyel társadalmi szervezettel*, a „Solidarnosc” Független Önkormányzó Szakszervezettel kapcsolatos. Egy magyar társadalmi szervezet védjegyvoltalmat szerzett a különleges írásmódú „Szolidaritás” feliratot és a feliratból kinyúló zászlót tartalmazó ábrás megjelölésre a 41. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében.¹¹² Az ábrás megjelölés eléggé hasonlít a „Solidarnosc” Szakszervezet SOLIDARNOSC feliratú zászlós emblémájára, amelyet Jerzy Janiszewski grafikusművész tervezett, és amelynek kizárólagos használatára a „Solidarnosc” Szakszervezet jogosult.¹¹³ Az ügy folyamatban van. Védjegyjogi érdeklődéssel várjuk, mik lesznek a fejlemények, és – ha az ügy hatósági útra telődne – milyen döntés fog születni.

7. Epilógus

Mint láttuk, azok a megjelölések, amelyek a fogyasztókat megettéveszthetik, ki vannak zárva a védjegyvoltalomból. Ha egy megjelölés azért nem lajstromozható, mert leíró jellegű, azt a jogosult attól még használhatja. A mai magyar jogban semmiféle áru tekintetében sincs olyan előírás, hogy egy megjelölés használatának feltétele lenne a védjegykénti lajstromozás.¹¹⁴ A *megettévesztő jellegű megjelölésnél más a helyzet*. Az ilyen megjelölés tényleges használatát egyrészt a fogyasztóvédelmi jogszabályok, másrészt a tisztességtelen piaci magatartást tiltó rendelkezések *tiltják és szankcionálják*. Ezért a megjelölés megettévesztő jellege miatt elutasított védjegybejelentés jogosultjának a tényleges piaci használathoz tanácsos más nem megettévesztő megjelölést választania. A jó választás aztán a lajstromozás felé is utat nyithat.

107 Sir Thomas Gresham (1519–1579) angol kereskedő, bankár és politikus, aki 1565-ben megalapította a londoni tőzsdét (Royal Exchange). Az épületet 1907-ben az angol The Gresham Life Assurance Society biztosítótársaság építtette Quittner Zsigmond és Vágó József tervei szerint.

108 Mányai Csaba–Szelke László: A Gresham világa. Budapest, Heti Válasz Kiadó, 2003.

109 Four Seasons Hotel Gresham Palace Budapest.

110 BH+ 2008.6.267. Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.22.255/2006/4.

111 Fővárosi Ítéltábla 8.Pkf.25.814/2012/3.

112 207982 lajstromszámú védjegy.

113 Pert fontolgat az embléma alkotója. Magyar Nemzet. 2013. július 27. 2.

114 A régi jogban volt ilyen. Az 1890. évi II. törvénycikk 6. §-ának felhatalmazása alapján lett kibocsátva a kereskedelmiügyi miniszter 34.973/1895. sz. rendelete a kaszák, sarlók és szalmavágóknak kötelezőleg védjeggyel leendő megjelölése tárgyában. Ismertette a 33. jegyzetben megadott műben, 287–289.

SZEMLE

FÁZSI LÁSZLÓ

tanácselnök

Nyíregyházi Törvényszék
(Nyíregyháza)

FEDOR ANETT

bíróági titkár

Nyíregyházi Törvényszék
(Nyíregyháza)

STÁL JÓZSEF

járásbíró

Nyíregyházi Járásbíróság
(Nyíregyháza)

A jog erejének biztonsága

Megjegyzések Elek Balázs
monográfiájához*

I.

A jogerő kérdése

Azt még elfogadhatónak tartjuk, ha egy újságíró az előzetes letartóztatás tárgyában hozott határozat jogerejének a kérdését is belekeveri az erről szóló tudósításába; az viszont már kifejezetten zavaró, ha ugyanez a bírósági sajtószóvivő tájékoztatójában fordul elő, az pedig kifejezetten aggasztó, amikor olyan bírósági határozatra vezetett *záradék* formájában találkozunk a jogerőre emelkedés megállapításával, amelynek esetében ennek deklarálása nem csak szükségtelen, hanem félrevezető is. Ehhez képest mindegyik eset előfordulására bőven találhatunk példákat, a sajtóban éppúgy, mint saját házunk táján, ami elég világosan jelzi, hogy nincs minden rendben a jogerő

mibenlétének vagy ha úgy tetszik: jelentőségének megítélését illetően.¹ Ez mindenképpen indokolja a kérdés behatóbb vizsgálatát, már csak azért is, mert sok fogódzót nem találunk a jelenkori jogirodal-munkban. Ezért a büntetőjog művelői számára jelentős eseménynek tartjuk „A jogerő a büntetőeljá-rásban” című monográfia megjelenését, miután Elek Balázs e munkájának értékelésével kapcsolatban a közhelyszerűvé koptatott hiány-pótló jelző használatát valóban elengedhetetlennek tekintjük, hiszen a jogerő kérdésének ilyen ki-merítő részletességű tematikus fel-dolgozásával a jogelmélet mindez-idáig adósa volt a gyakorlatnak, amelynek problémáival korábban csak Kardos Sándor és Háger Tamás foglalkozott.²

II.

Az összefüggések rendszere

Egy monográfia jelentőségének valódi fokmérőjét azonban természetesen *nem a témája, hanem* a tárgyával foglalkozó szakemberek általi *használhatósága* jelenti, ami nagymértékben a feldolgozás módszerén és a kutatási eredmények rendszerezésén múlik. Ezért tartjuk fontosnak annak áttekintését, hogy Elek Balázs milyen megköze-lítésben vizsgálja a büntetőeljá-rásban érvényesülő jogerő kérdéseit. Ilyen tekintetben azt állapíthatjuk meg, hogy a szerző a kutatása tár-gyát képező jogintézmény minden számba vehető összefüggésére fi-

gyelemmel volt, s ennek eredmé-nyét a téma iránt érdeklődő jogal-kalmazó számára is jól használható tematika szerint ismerteti, amely-nek során a *következő nagyobb téma-köröket* érinti: 1. az igazság és a jog-erő összefüggése; 2. a jogerő meg-határozása; 3. a részjogerő; 4. a jog-erő stádiumai; 5. az ügydöntő ha-tározatok jogerejének hatásai; 6. a határozatok jogerőre emelkedésé-nek időpontja; 7. a záradék; 8. a jog-erő feloldása.

E tematika keretei között a szak-májának elméleti kérdései iránt is fogékony jogász számára a könyv legizgalmasabb részét vélemé-nyünk szerint az *igazság és a jogerő* összefüggéseivel foglalkozó fejeze-te képezi, amelynek problematiká-ját a szerző meglehetősen tág kon-textusban vizsgálja, anélkül, hogy szem elől tévesztené kutatásának tárgyát, hiszen a jogerő intézmé-nye az igazságszolgáltatástól elvo-natkoztatva csupán egy értelmez-hetetlen fogalmat jelentene, ami-ből magától értetődően következik a filozofikus tartalma ellenére sem megkerülhető „igazság” kérdése-nek viszonyítási pontként való meghatározása. Ennek figyelmen kívül hagyása ugyanis meggyőző-désünk szerint éppen a jog lényegé-nek szem elől tévesztését jelentene, aminek a jelentőségén mit sem változtat a jogászai gondolkodás fo-galomrendszerének esetleges kifor-atlansága.³

Ennek tükrében különösen ér-dekfelesztő a bírói meggyőződés és az igazság viszonyáról olvasni, mi-vel Sascha Ziemann szerint az anya-gi igazság megismerésekor a bünte-

1 Ezt többek között az is jelzi, hogy a Debreceni Ítéltábla büntető fellebbezési tanácsai is ellentétes gyakorlatot folytatnak pl. a perújítási indítványt elutasító elsőfokú végzést helybenhagyó határozatuk jogerőre emelkedésének tanúsítása terén. Ld. pl. Bkf. II. 619/2012/2. és Bkf. III. 875/2012/2. számú határozatok, amelyek közül csak az utóbbira vezetett záradékot a táblabíróság tanácselnöke.

2 Kardos Sándor–Háger Tamás: A bírói határozatok végrehajthatósága, a határozat jogerősítő záradékkal való ellátása. Debreceni Jogi Műhely 2011. április, 1–11.

3 Ld. pl. Lamm Vanda–Peschka Vilmos [főszerk.]: Jogi Lexikon. KJK-KERSZÖV, Budapest, 1999. 292.

tőeljárás során csupán a bíró szubjektív bizonyosságáról van szó.⁴

Már csak ezért is megkülönböztett figyelmet érdemel a szerző álláspontja szerint pszichológiai tényezők alapján⁵ kialakuló *belső meggyőződés* *zsinórmértékkénti* elfogadásának a kérdése, annak megjegyzése mellett, hogy a magunk részéről szívesen olvastuk volna a szerző saját álláspontjának kifejtését is a bírói meggyőződésre alapozott ítéletalkotás hatályos szabályozásának megítélését illetően. Tapasztalataink szerint napjaink ítélkezési gyakorlatában ugyanis a közvetlen bírói bizonyítás háttérbe szorulásának tendenciája figyelhető meg; ez szükségszerűen csökkenti a bírói meggyőződést hitelesítő pszichológiai tényezők jelentőségét, amire a továbbiakban a szerző is utal azon álláspontjának kifejtésekor, miszerint „a különböző gyorsító törvény-csomagok egyre nagyobb teret engedtek annak, hogy a bíróság eljárása a büntetőeljárás központi szerepéből ismét a nyomozási szakasz egyszerűsített megismétlése, formális ellenőrzése legyen”.⁶ Ez ugyanis önmagában véve is arra mutat, hogy a *belső meggyőződés* kialakulásának kívánalma a gyakorlatban kevésbé érvényesülhet, s szerepét paradox módon a nyomozás eredményével kapcsolatos kételyek hiánya veszi át a bírói gondolkodásban, vagyis egyet kell értenünk a szerző álláspontjával abban, hogy csupán látszólagos „különbség van a bírói ítélet bizonyossági szintjében a common law és a kontinentális jogrendszerű országok között”.⁷

Legalább ilyen izgalmas felvetéseket olvashatunk a monográfiának a *ténykérdésben való fellebbezés* problematikájával foglalkozó következő

részében is, amelynek a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény [Be.] 75. § (1) bekezdésében foglalt szabály értelmezésére vonatkozó megállapításai a gyakorló jogász számára sem lehetnek közömbösek. A szerző álláspontja szerint ugyanis „a büntetőeljárásról szóló törvénynek azon rendelkezése, hogy »ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására«, részben nem ment át a bírói gyakorlatba, részben ellentétes jogértelmezést eredményezett. A szabály alkalmazása esetén eleve lehet tudni, hogy a törvényesen megállapított tényállás sem megalapozott nem lesz, de a valóságot sem fogja tartalmazni, mégis jogerőre emelkedhet”.⁸ [Ezért is értekezhetett *Ernst Beiling* már 1928-ban a jogerő „*kétségtelenül botrányos*” hatásáról, mert szerinte ezáltal olyan döntések is véglegessé válnak, amelyek ténybeli vagy jogi tekintetben tévesek avagy nem meritik ki az eljárás tárgyát.⁹]

Ennek bekövetkezése szélsőséges esetben kétségtelenül előfordulhat a szóban forgó bizonyítási szabály következetes alkalmazása esetén, amennyiben a konkrét ügyben eljáró ügyész nem tud felnőni a feladathoz. Ezért csupán az a kérdés, hogy melyik eset jelent nagyobb veszélyt a jogbiztonságra: az, amikor a bűnöző a felületes vádképviselő eredményeként elkerüli a felelősségre vonást vagy az, ha ennek megelőzése érdekében a tisztességes eljárás követelményét figyelmen kívül hagyó bíró az ügyési szerepet is magára vállalja? Számunkra e kérdés megválaszolása magától értetődik, miután a jogbiztonság érvényesülését a bíró függetlenségének és

elfogulatlanságának megkérdőjelezhetőségénél inkább veszélyeztető helyzetet nem tudunk elképzelni. Ezen álláspontunk megvilágítása céljából talán nem érdektelen idézni a Be. 75. §-ának (1) bekezdését módosító 2006. évi LI. törvény miniszteri indoklásából, amely szerint: „A bíróság nem nyomoz. Független és pártatlan szerv, melynek feladata a bizonyítékok szabad értékelése és az ügy érdemét illetően a jogszabályoknak megfelelő, igazságos döntés meghozatala. A *tisztességes eljárás alapkövetelményének alapfeltétele* a vádlói és az igazságszolgáltatási funkció szétválasztása. (...) A váddal való rendelkezésből fakadó eljárási feladatok teljesítése vagy elmulasztása kizárólag a vádló (rendszerint a közzádló, az ügyész hivatásbeli) felelőssége. (...) Az állami büntetőigény érvényesítése az ügyész alkotmányos kötelezettsége és ennek a szakmai, hivatásbeli mulasztásból eredő elenyészésének kockázatát is az ügyész viseli. A kockázat csökkentéséhez fűződő érdek semmiképpen nem lehet erősebb, mint a tisztességes eljáráshoz való jog érvényesítése. Ez utóbbinak viszont alapvető feltétele az eljárásbeli funkciók tiszta elkülönítése.”¹⁰

Ez utóbbi követelmény azonban sajnos napjainkig sem valósult meg, miután az Elek Balázs által is felhívott *kollégiumi vélemény* szerint „a hivatkozott szabály nem azt jelenti, hogy a bíróság a vádló indítványa hiányában terhelő bizonyítékot nem szerezhet be, illetve bizonyítékot nem vizsgálhat meg, hanem csupán azt, hogy erre nem köteles. Ebből pedig az fakad, hogy erre nem is kötelezhető, tőle nem számon kérhető.”¹¹ A bírót azon-

4 Ziemann, Sascha: Ist Rechtskraft noch zeitgemäß? Zur Unflexibilität des Rechtssystems bei der Durchführung von Strafverfahren. 8. Forrás: http://www.jura.uni-frankfurt.de/ifikur1/neumann/Lehrstuhlteam/Ziemann/publikationen/ziemann_rectskraft_ARSP-B103.pdf [2012. november 5.]

5 Elek: i. m. 51.

6 Elek: i. m. 54.

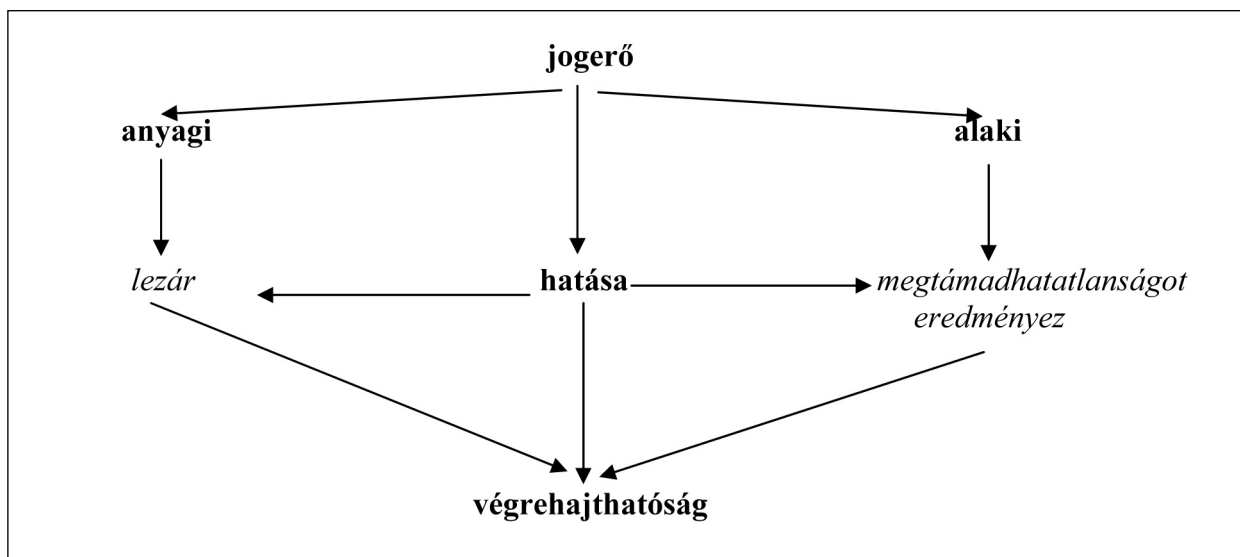
7 Elek: i. m. 51.

8 Elek: i. m. 55.

9 Beiling, Ernst: Deutsches Reichsstrafprozeßrecht. In: Ziemann: i. m. 1.

10 37. §-hoz fűzött miniszteri indokolás.

11 1/2007. BKv. In: Elek: i. m. 57.

ban ez a vélemény sem igyekszik korlátozni a vádat alátámasztó bizonyíték hivatalból történő megszerzésében, vagyis a „vádpártoló” bizonyítás lefolytatásában, aminek a lehetősége nem csupán az alapelvi szinten megfelelően elhatárolt eljárási funkciók összemosódása miatt tekinthető aggályosnak, hanem azért is, mert a hatályos szabályozásból következően a bűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonása ma nem csupán az ügyész aktivitásán, hanem a bíró szerepfelfogásán is múlhat. Ám a különböző ügyeiben tapasztalható eltérő bírói attitűd számonkérésére senkinek sincs lehetősége, ami akár a diszkriminatív jogalkalmazás kérdését is felvetheti; a jogalkalmazásnak a jogbiztonság érvényesüléséhez – az Alkotmánybíróság álláspontja szerint – elengedhetetlen kiszámíthatóságáról¹² pedig bizonyosan nem beszélhetünk.

Ennek tükrében pedig manapság a bizonyítási teher értelmezésének gyakorlati érvényesülése terén jogbiztonságról aligha beszélhetünk. Annál is inkább, mert: „A Be. 351. §-ának az elsőfokú ítélet megalapozatlanságához vezető okokat felsoroló (2) bekezdése [...] a megalapozatlanság mikénti értékelése tekin-

tetében semmilyen mérlegelést nem tesz lehetővé a másodfokú bíróság számára. Legfeljebb elgondolkodhat azon, hogy az elsőfokú bíróság részéről ügyési indítvány hiányában fel nem vett bizonyítás nyilvánvaló megalapozatlanságot eredményező elmulasztásának értékelésekor a Be. melyik rendelkezését kell szem előtt tartania. Azt, amelyik erre irányuló kötelezettség előírása helyett legalább igyekszik motiválni a jogalkalmazót a valóság feltárására; vagy pedig azt, amelyik az ügyész szakmai igényességére bízna a bizonyítás kereteinek meghatározását. De végül úgy dönthet, ahogy jónak látja, s gyakorlatilag bármilyen döntést hoz is, azt nehezen lehet támadni.”¹³

A vázolt probléma lényegét tehát a szerző álláspontjától eltérően alapvetően nem az anyagi igazság sérelmét hordozó ítélet jogerőre emelkedésében, hanem a bírói önkény lehetőségét is magában rejtő következtelen szabályozásban látjuk, mivel meggyőződésünk szerint a büntető igazságszolgáltatás gyakorlása során e tevékenység célja semmilyen körülmények között sem szentesítheti az önkényes megoldások alkalmazását, amely-

nek veszélyére előzőleg a szerző is felhívja a figyelmünket.¹⁴

III.

A gyakorlat igénye

A jogerő mibenlétének megítélése, illetve a jogerőre emelkedés megállapítása terén tapasztalható meglehetősen kaotikus gyakorlat ismeretében azonban a jogalkalmazót, különösképpen a bírót, elsősorban az érdekelheti, hogy milyen válaszokat kap a jogintézmény meghatározása körében felmerülő kérdéseire, miután a materiális vagy processzuális igazság dilemmáján szükségképpen túl kell lépnie ahhoz, hogy egyáltalán ítélni tudjon, mivel a jogalkotó egyértelmű állásfoglalásának hiányában ezt a problémát kénytelen a rutinja alapján megoldani. Ezzel szemben megítélésünk szerint Elek Balázs munkájának ismeretében a jövőben senkinek nem okozhat gondot annak eldöntése, hogy mikor kell a büntetőügyekben hozott határozatok jogerőre emelkedését megállapítani.

A szerző ugyanis bő terjedelemben foglalkozik a jogerő kérdésének meghatározásával – hiszen ha-

¹² 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

¹³ Fázsi László: A bizonyítási teher értelmezésének gyakorlati kérdései bírói szemmel. Magyar Jog 2009. 1. 23.

¹⁴ Elek: i. m. 52.

zánkban is érvényes, hogy a büntetőeljárás jogerő intézménye nem nyer kifejezett törvényi szabályozást¹⁵ –, amelynek legjelentősebb hozadékát a gyakorló jogász számára az *anyagi és az alaki jogerő kérdésének tisztázása* jelentheti, mivel a Legfelsőbb Bíróság iránymutató jelentőségű 1/2007. BKv. számú kollegiumi véleményében kifejtett álláspont tükrében ennek az ítélkezési gyakorlatra is kiható jelentősége van. Ennek kapcsán érdemes magát a szerzőt idézni, aki szerint: „Abban nem lehet vita, hogy az alaki jogerő az eljárás jog intézménye. Vitatott csak az anyagi jogerő lehet, attól függően is, hogy mit értünk alatta. Amennyiben abból indulunk ki, hogy az ítélet egy új jogviszonyt hoz létre az állam és az elítélt között, akkor anyagi jogi intézménynek tekinthetjük. Erre az álláspontra juthatunk akkor is, ha a zároló hatás következményeire szűkítjük annak értelmét. Valójában azonban az újabb eljárás tilalma, mint újabb büntetőeljárás lefolytatását megakadályozó ok, egyértelműen a büntetőeljárás intézménye, így az anyagi jogerőben egyaránt van eljárási és anyagi jogi hatás is.”¹⁶ Ennek megfelelően az anyagi és az alaki jogerő összefüggéseinek sémája a szerző megközelítése alapján, az ábrán látható.

Emellett azonban a szerző foglalkozik még az abszolút és a relatív alaki jogerő, valamint az egyszerűsített és a bővített, illetőleg a feltételes és a feltétel nélküli jogerő kérdésével is, ami plasztikusan jelzi a jogerő problémájának komplexitását, amelynek ismerete jelentős mértékben elősegítheti a „hályogkovácsszerű” jogászkodás veszélyeinek elkerülését. Kiemelendő-

nek tartjuk továbbá a *ne bis in idem* elvének a jogerő hatásainak keretei között található részletes elemzését, amelynek a jogalkalmazási gyakorlatra is kiható jelentősége pl. a Legfelsőbb Bíróság 6/2009. BJE számú jogegységi határozatának¹⁷ tükrében a gyakorló jogászok számára sem lehet kérdéses, amivel a folytatólágosság és a *tettazonosság* kérdéskörében foglalkozik részletesen a szerző.¹⁸

A büntetőeljárás törvényt a napi feladatok elvégzésének sokszor nyomasztó terhével együtt alkalmazni kényszerülő gyakorló jogász számára azonban az elméleti tisztánlátás mellett természetszerűleg nem kevésbé fontos annak egyszerű eldönthetősége sem, hogy a határozat *mikor emelkedik jogerőre*, illetőleg milyen határozatokat kell az ennek bekövetkezését tanúsító záradékkal ellátni, a részjogerővel kapcsolatos elképzelések esetlegességéről már nem is szólva. Tapasztalataink szerint ugyanis még a jogerő mint az *ügydöntő határozat végrehajthatóságát biztosítani hivatott jogintézmény* és a jogerőre emelkedés időpontjának kérdése közötti összefüggés megítélése sem egyértelmű a gyakorlatban. A látszólag egyszerű kérdések összetettségét jelzi, hogy a szerző 6. oldalán keresztül foglalkozik a záradékolás problémájával, az eltérő gyakorlati megoldások, illetőleg álláspontok ismertetésével, valamint az ennek körében felhozható érvek és ellenérvek bemutatásával, amelynek során rámutat az ellentétes jogértelmezés alapját képező törvényi rendelkezések következetlenségeire is. Ezek elemzésének eredményeként jut a szerző a bevezetőben említett problémát érintően arra a megállapításra, hogy: „Ha jogerőt

állapítanánk meg, a kényszerintézkedésről szóló határozat jogereje kizárná az újabb döntést és eljárást a kényszerintézkedésről, így az félrevezető is lehet.”¹⁹

A gyakorlati problémák további konkrét eseteként felhozhatjuk a *kötőerő* kérdését is, hiszen a téves ügyészi tájékoztatást követően benyújtott vádindítványt elutasító elsőfokú végzést helybenhagyó határozatában a másodfokú bíróság pl. arra mutatott rá, hogy „a vádindítványt nem teszi törvényessé az sem, hogy a pótmagánvádlót az ügyészségi határozatban tévesen tájékoztatták. Az ügyészségi határozat nem köti a bíróságot, nincs kötőereje, ügyészi jogkörben megváltoztatható.”²⁰ Ezért emeljük ki a kötőerő és a jogerő kapcsolatának elemzését: ennek ismeretében a kötőerő fogalmilag pontatlan használata is elkerülhető lehet a jövőben a bíróságok részéről, aminek a viszonylag ritka előfordulása sem csökkentheti a törvénykezőtől mindenkor elvárható precizitás jelentőségét. A Legfelsőbb Bíróság például a törvényesség érdekében lefolytatott jogorvoslati eljárás eredményeként meghozott egyik határozatának indokolásában kifejtette, hogy „álláspontja szerint az elsőfokú bíróság büntetés végrehajthatóságának kizártságát megállapító határozatához nem fűződik alaki és anyagi kötőerő”.²¹ Az anyagi kötőerő kérdésnek felmerülésével azonban más határozatban is találkozhatunk.²²

Legalább ilyen hasznos lehet a gyakorló jogászoknak Elek Balázs könyvének az ügydöntő határozatok *indokolásának bizonyító erejével* foglalkozó része, mivel a városi bíróságok ítélkezési gyakorlatában

15 Ld. Ziemann: i. m. 2.

16 Elek: i. m. 88–89.

17 „Amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírált, határozata e bűncselekmény tekintetében res iudicata-t eredményez. A Be. 6. § (3) bekezdésének d) pontjára figyelemmel nincs helye újabb vádemelésnek olyan részselekmény miatt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, de nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét. Ebben az esetben a Be. 408. § (1) bekezdésének a/2. pontja alapján perújításnak lehet helye.”

18 Elek: i. m. 153–157.

19 Elek: i. m. 235.

20 Bírósági Határozatok 2007. 7. 503. jogeset.

21 Legf. Bír. Bt. II. 846/2008. EBH 2008. 1855. Megjelent: Legfelsőbb Bíróság Határozatainak Hivatalos Gyűjteménye 2008/2.

22 Ld. EBH 2004. 1016. III.

nemegyszer találkozhatunk más ügyben hozott ítéletek bizonyítási eszközként történő felhasználásával. A szerző ennek kapcsán kifejtett álláspontja szerint a jogerős ügydöntő határozat bizonyító ereje nem azonosítható a valódiságának funkciójával.²³ Elek egyetért Farkas József azon álláspontjával, amelynek értelmében ellentétben állna „a törvényesség követelményével olyan elmélet elfogadása, amely a valódiság fikcióját látná a jogerő lényegében”.²⁴ Ugyanakkor a saját véleményének lényege az, hogy „a rendelkező részben és – egyes kivételektől eltekintve – az indokolásban foglaltakat egyaránt igaznak kell elfogadni mindaddig, amíg a bíróság ezt rendkívüli perorvoslat eredményeként meg nem változtatja.”²⁵

A szerző ezen álláspontjának elméleti megalapozottságát a magunk részéről sem tartjuk vitathatónak, ezért csupán azt kívánjuk megjegyezni, hogy abból megítélésünk szerint *semmi esetre sem következik* az indokolás más ügyben bizonyítási eszközöként való felhasználásának lehetősége. Ez ugyanis meggyőződésünk szerint ellentétben állna a Be. 75. §-ának (1) bekezdésében meghatározott azon követelménnyel, amely szerint a bizonyítás során a tényállás valóságának megfelelő tisztázására kell törekedni, miután ennek a kíváncságnak a valódiság funkciójával nem rendelkező ügydöntő határozat bizonyítási eszközként való felhasználásának megengedése aligha fel lehetne meg, már csak azért sem, mert ellenkező esetben a bírónak az a mérlegelési lehetősége is elveszne, amely egyébként a saját

döntését hitelesítő szakmai és morális felelősségét megalapozhatja.²⁶

Ennek kapcsán utalunk a német szövetségi bíróság azon határozatára, amellyel a kölni bíróság 2004. december 14-én meghozott ítéletének felmentő rendelkezését lényegében azért helyezte hatályon kívül, mert az elsőfokú bíróság a bizonyítékok értékelése körében átfogóan hivatkozott ugyanezen bíróság gazdasági büntetőkamarájának 2004. május 13-án kelt 543 oldal terjedelmű ítéletére, miután a másodfokú határozat indokolása szerint minden büntető ítéletnek önmagából kiindulva érthetőnek kell lennie. A bíróság szerint az *ítéleti megállapításokat és értékeléseket hivatkozásokkal nem lehet helyettesíteni*, mert ebben az esetben hiányzik tényjogi szempontból a jogorvoslati bíróság általi felülvizsgálat lehetősége; egy korábban meghozott saját ítéletre hivatkozással sem lehet helyettesíteni a szükséges ítéleti megállapításokat.²⁷ Ezért úgy véljük, hogy az ún. rendelkező közokiratok bizonyító erejének megítélését illetően kialakult ítélkezési gyakorlatot változtatlanul irányadónak kell tekintenünk.²⁸ Más kérdés az, hogy „az intellektuális közokirat-hamisítás szempontjából a rendelkező és bizonyító közokiratok megkülönböztetésének önmagában nincs ügydöntő jelentősége”.²⁹

A probléma felvetését azért is érdekesnek tartjuk, mert a szerző könyvének további részében külön fejezetet szentel a jogerő feloldásának, kitérve a Király Tibor által bevezetett „lappangó semmisség” fogalmára: ennek értelmében „a semmis ítéletben már nem is a büntetőhatalom gyakorlása ölt

testet”.³⁰ Ehhez képest meggyőzően még ma is szakmai vitát válthat ki annak az egyszerű összefüggésnek a kérdése, hogy abszolút szabálysértés megvalósulása esetén a tényállás megalapozottságának vizsgálatára a másodfokú bíróságnak nincs [nem lehet] törvényes lehetősége, így ebben a kérdésben álláspontjának kifejtésére sem kerülhet sor a hatályon kívül helyező határozatának indokolásában. Ennek tükrében a jogerő feloldásának a szerző által összefoglalt jogirodalmi aspektusai megítélésünk szerint minden gyakorló jogász számára legalább olyan jól használható ismeretekkel szolgálnak, mint a tételes törvényi rendelkezések tükrében végigvezetett eseteinek részletes elemzése.

Ezek közül külön is kiemelendőnek tartjuk az *összefüggő ok címén történő jogerőfeloldás* kérdéskörének feldolgozását, amelynek eredményeként a szerző könnyen áttekinthető okfejtés eredményeként teszi nyilvánvalóvá annak a kérdésnek az eldöntését, hogy a fellebbezéssel nem érintett terhelt – aki a Be. 349. §-ának szóhasználatával ellentétben ilyenkor már nem vádlott, hanem elítélt – tekintetében milyen esetben kerülhet sor a vele szemben már jogerős ítélet hatályon kívül helyezésére.

Az viszont hiányérzetet kelt bennünk, hogy a jogerő feloldása körében a *felülvizsgálat* intézményét is érintő szerző lényegileg csupán annak megjegyzésére szorítkozik, hogy ebben az esetben „a jogerő feloldását nem minden, hanem csak a törvényben meghatározott anyagi és eljárási szabálysértések eredményezhetik”,³¹ miután a 2006. évi

23 Elek: i. m. 139.

24 Farkas József: A jogerő a magyar polgári peres eljárásban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 14.

25 Elek: i. m. 140.

26 Gondoljunk a „móri-ügyre”, amellyel az új bizonyítékra alapított perújítás bírói gyakorlatának vizsgálata körében találkozhatunk a könyvben.

27 <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&sid=644240aee3e2e3c685a2a9ae6c1633e6&nr=35069&pos=18&anz=84> (2013. január 4.).

28 Ld. pl. az 1/2004. BJE számú jogegységi határozat indokolásának III. pontjában foglaltakat. Bírósági Határozatok 2004. 7. 492.

29 Uo. 493.

30 Király Tibor: A büntetőhatalom korlátai. A Magyar Tudományos Akadémián 1988. április 29-én elhangzott székfoglaló előadás. In: Elek: i. m. 239.

31 Elek: i. m. 271–272.

LI. törvénnyel ezek közé iktatott indokolási kötelezettség abszolút eljárási szabálysértéssé minősítése³² tapasztalataink szerint messze nem az Elek Balázs által kiemelt jelentőségű tényezőnek tekintett jogbiztonság érdekét³³ szolgálja. Ezért tartjuk „sajnálatosnak, hogy a jogalkotó a 2006. június 30. napjáig a jogalkalmazót megbízhatóan eligazító abszolút hatályon kívül helyezési okok tradicionálisan kialakult rendszerét az általa is nehezen körvonalazható indokokra hivatkozással megváltoztatta. Ez a módosítás ugyanis a jogintézmény koherenciájának a feláldozásán túl meglehetősen jogbizonytalansághoz vezető gyakorlati következményekkel is járhat”,³⁴ tehát közvetlenül befolyásolhatja a monográfia tulajdonképpeni tárgyát képező jogbiztonság gyakorlati érvényesülését, amire meggyőződésünk szerint a hatályos szabályozás módosításáig nem lehet elégszer felhívni a figyelmet.

IV. A jogerő jelentősége

Megítélésünk szerint csupán néhány felvetésünk is jelzi, hogy mennyire szerteágazó problémakör feldolgozására vállalkozott a téma hazai és külföldi szakirodalmát, valamint a bírói gyakorlatot is kiválóan ismerő Elek Balázs, amikor a 608. §-ból álló Be. által tematikus módon mindössze 2 §-ban szabályozott jogintézmény minden szóba jöhető összefüggését vizsgálat tárgyává tette. Ennek – a mellékleteivel együtt 313 oldal terjedelemben közreadott – eredményét a büntető igazságszolgáltatás rendszerében egymásra épülő funkciókat betöltő jogalkalmazókként a büntetőjog minden olyan művelője számára beható tanulmányozásra ajánljuk, akinek fontos a jogszabályok egységes alkalmazásától is függő jogbiztonság erősödése, amiről a jog szankció általi kikényszerí-

ríthetőségében megnyilvánuló erejének tisztelete nélkül aligha beszélhetünk. Ezt persze hatékonyan elősegíthetné az is, ha Elek Balázs munkájának ismeretében a jogalkotó is a jelentőségének megfelelően szabályozná a jogerőt a büntetőeljárásban,³⁵ amelyre praktikus példával a svájci büntető perrendtartás szolgálhat számunkra.³⁶ A szakmai indikáció jogszabályi formát öltéséig természetesen még hosszú út vezethet, aminek a megvalósulását nyilván más tényezők is befolyásolhatják, vagyis pillanatnyilag Elek Balázs javaslatainak célba érésében sem lehetünk biztosak; abban viszont igen, hogy a jogalkalmazás még ennek hiányában is profitálni fog a szerző munkájából. Elek Balázs művének elolvasása után akár azon is elgondolkodhatunk, hogy mennyiben van létjogosultsága annak az írói megközelítésnek, amely szerint: „A dolgok formái adják a törvény erejét.”³⁷

32 Be. 373. § (1) bekezdésének III. pontja.

33 Elek: i. m. 272.

34 Fázi László: Megjegyzések az indokolási kötelezettség megsértésének következményeit érintő törvénymódosításhoz. Bűnügyi Szemle 2009. 2. 80.

35 Ezáltal kiküszöbölhető lenne pl. az olyan visszas helyzet előfordulása, hogy az igazságügyi szakértők díjazásáról szóló 3/1986. (II. 21.) IM rendelet 9. §-ának (2) bekezdése szerint „a határozat jogerőre emelkedését a szakértői díj utalványozásánál tanúsítani kell”, amelynek előírása a Be. 105. §-ának (7) bekezdésében foglaltakra figyelemmel ellentétes a 347. §-ának (3) bekezdésével az ilyen határozat elleni fellebbezés halasztó hatályának hiányában, aminek a problematikáját a szerző általánosságban érinti. Ld. Elek: i. m. 191.

36 437. § Az ítéletek és egyéb eljárást elintéző döntések, amelyekkel szemben e törvény szerint jogorvoslatnak van helye, jogerőre emelkednek, ha: a) a jogorvoslati határidő kihasználatlanul lejárt, b) a jogorvoslatról lemondanak vagy visszavonják, c) a fellebbezési fok a jogorvoslatot elutasítja. 438. § A büntetőhatóság, amelyik a döntést meghozta, a jogerő beállását feltünteti az ügyiratban vagy az ítéletben. Ha a résztvevővel közölték, hogy jogorvoslatot jelentettek be, akkor vele az ítélet jogerejét is közölni kell. Ha vitatott a jogerő beállta, akkor arról az a hatóság dönt, amelyik a döntést meghozta. A jogerőről történő döntés ellen panasznak van helye. Forrás: <http://www.admin.ch/ch/d/ff/2007/6977.pdf> (2013. január 4.)

37 Chrichton, Michael: Élesben. Aquila Könyvkiadó, 2007. 94.

JOGIRODALOM–JOGÉLET

NYAKAS LEVENTE

intézetvezető

Médiatanács Médiatudományi Intézete
(Budapest)

**Koltay András:
Freedom of Speech –
The Unreachable Mirage
című monográfiájáról***

Kétség kívül nehéz, de legalábbis pikáns helyzet az, amikor egy magyar szerző jórészt magyar műveiből válogatott, de angol nyelven kiadott kötetéről vár recenziót a szerkesztő a recenzenstől. Különösen igaz ez esetünkben, hiszen a recenzió annak a magyar szűkebb szakmai olvasóközönségnek szól, amely vélhetően jól ismeri Koltay András szólás- és sajtószabadság területén eddig kifejtett munkásságát.

Ha viszont abból a szemszögből tekintünk a *Freedom of Speech – The Unreachable Mirage* című tanulmánykötetre, hogy az egy több, mint egy évtizedes igen termékeny írói tevékenységnek (közel másfél száz publikáció) az eredménye, melynek része egy, a szólásszabadság alapvonalával foglalkozó nagy-monográfia is (értsd: A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban), akkor azt mondhatjuk, hogy már éppen ideje volt, hogy megjelenjen a szerzőtől egy angol nyelvű monográfia. A 2013 nyarán a CompLex kiadó gondozásában – annak médiatudományi sorozatában – megjelentetett kötet tizenhét angol nyelvű tanulmányt foglal magában az elmúlt tizenkét év bő terméséből. A kötet tematikája szerint három főbb részre osztható.

Az első részbe a szólásszabadság és

sajtószabadság alapvető elméleti kérdéseivel foglalkozó hat tanulmány került. Az alapkérdéseket boncolgató írások közé (úgy mint: a 'szólás'- és sajtószabadság fogalma, a szólásszabadság igazolása) a válogatás során valószínűsíthetően tudatosan kerültek be olyan problémákkal foglalkozó tanulmányok, melyekre talán a szólás- és sajtószabadságot kutató magyar tudományos gondolkodás nem helyezett akkora hangsúlyt az utóbbi két évtizedben, mint maga a szerző, holott ezek a gondolatok a nemzetközi – különösen az angolszász – szakirodalomban jelen vannak. Ezen utóbbi kategóriába sorolható például a kötet harmadik írása, mely tárgya szerint a szólás- és sajtószabadság közötti különbségeket elemzi részletesen, illetve az azt követő tanulmány, mely szoros összefüggést mutatva az előbb említett cikkel azt vizsgálja, hogy kiket is illetnek meg a nevezett szabadságjogok (*To Whom do Freedom of Speech and Freedom of the Press Belong*).

A pontos és alapos fogalmi tisztázás, valamint a differenciálás vizsgálatának elemei Koltay írásainak, melyek nem öncélúak. A nevezett szabadságjogok és alanyaik közötti határvonalak kijelölése ugyanis hozzásegít ahhoz, hogy megértsük az ezekkel kapcsolatos vitákban elfoglalt álláspontok kiindulópontjait, mozgatórugóit, illetve azok gyakorlati konzekvenciáit, például a médiára vonatkozó szabályozói magatartást, és annak eredményét, magát a médiaszabályozást.

A képzeletbeli első fejezet záró tanulmánya (*Freedom of Speech: Unreachable Mirage*) egyben a kötet címadó írása is, melyben esszenciálisan fedezhetők fel Koltay általános írói törekvései. Ebben a szerző

a szólásszabadság két nagy (amerikai és európai) koncepciójának összehasonlítására tesz kísérletet, azaz hasonlóan jár el, mint például a nyitó tanulmányban, az ún. igazolási teóriák esetében (*Justifications for Freedom of Speech*). A fejezet szerkesztésében általunk felfedezni vélt szerzői szándékot talán úgy formulázhatnánk: a cél az, hogy a magyar és az európai jogi gondolkodásban kevésbé honos, kevésbé bevett, de létező elgondolások is bekerüljenek a szólás- és sajtószabadságról folytatott tudományos diskurzusba. Itt különösképpen az amerikai joggyakorlat és tudományos gondolkodás azon eredményeire kell gondolnunk, melyek kevésbé váltak ismertté és elismertté az említett tudományos életben, annak ellenére, hogy azok nagyon is európaiak.

Mindkét írás angolszász józansággal zárul. A címadó írás Simon Lee professzort segítségül hívva 'fosztja meg' a szólás szabadságát minden pozitív érték-előítélettől, és helyezi egy tárgyilagosabb közegbe azzal, hogy inkább annak tanulmányozására, megértésére helyezi a hangsúlyt, valamint felhívja a figyelmet a szólásszabadság mibenlétével kapcsolatos döntések nehézségére, hiszen azok mindig egyben értékek közötti választást jelentenek. Ezek a gondolatok, illetve ebből következően az, hogy a szólásszabadság lényegét az arról folytatott vita állandósága, le nem zártsága adja, mint írói/kutatói hitvallás köszönnék vissza aztán a kötet, és talán bátran mondhatjuk, a szerző valamennyi munkájában.

A könyv második részében a szólás- és sajtószabadság legtipikusabb, legaktuálisabb problémáit fejtegető tanulmányokkal találkoz-

* András Koltay: *Freedom of Speech – The Unreachable Mirage*. CompLex, Budapest, 2013. 295.

hatunk, mint például a közszereplők bírálhatósága, a gyűlöletbeszéd, a 'vörös csillag', az istenkáromlás, a közerkölcs vagy éppen a holokauszttagadás megítélése. Az írások közös jellemzője, hogy az amerikai legfelső bírósági és európai strasbourgi joggyakorlatot figyelembe vevő összehasonlító jogi szemléletben íródtak, sőt, nemzeti szabályozások és joggyakorlatok is tárgyalásra kerülnek bizonyos írásokban.

Ebben a tekintetben az egyik legteljesebb munka a válaszadás jogával kapcsolatos problémákat tárgyalja (*The Right of Reply in an European Comparative Perspective*), és noha mindezt európai perspektívából szemléli a szerző, ennek ellenére röviden kitér az amerikai szemléletre is, ahol ez a jogintézmény – végső soron – nem nyert polgárjogot. A tanulmány érdekessége, hogy a megvizsgált nemzetközi jogi dokumentumok és uniós nemzeti szabályozások alapján megpróbálja körvonalazni a válaszadás jogának egy európai modelljét. Más szempontból izgalmasak a gyűlöletbeszéddel (*Restriction of Hate Speech and the Clear and Present Danger Principle*), valamint a közszereplők bírálhatóságával (*Around the world with Sullivan*) foglalkozó írások. Mindkét összehasonlító jogi írás arra a kérdéskörre fókuszál, hogy egy eredendően amerikai gyökerű, a véleménynyilvánítás szabadságát érintő korlátozás, megoldás miként jelent meg a magyar jogrendszerben. Az írások megvizsgálják az elméleti alapokat, valamint az amerikai joggyakorlatot, de emellett például a közszereplőkkel szembeni véleménynyilvánítás problémáját tárgyaló tanulmány azt is áttekinti, hogy miként vert gyökeret a *New York Times v. Sullivan* ügy az egész angolszász jogrendszerben. A második rész írásai közül érdemes kiemelni a 'vörös csillag' szimbólummal foglalkozó tanulmányt (*The Red Star in Europe*). A szerző a strasbourgi *Vajnai ügy* érvelését illeti kritikával, és mutat rá az emberi jogi bíróság joggyakorlatának következtetlenségére. Az ügy tárgyalása külön-

nösen érdekesnek tekinthető nem magyar szemszögből, hiszen bemutatja azt, hogy a 'vörös csillag' mint szimbólum alapvetően kulturális kérdés, mást jelent egy nyugat-, egy a közép-kelet-európai, és ezen belül pedig egy magyar számára.

A kötet virtuális értelemben vett *harmadik fejezete* olyan írásokat tartalmaz, melyek nehezen helyezhetők el az említett szerkezetben, hiszen lazábban kapcsolódnak a szorosán vett szólásszabadság kérdésköréhez. A legtávolabb talán a strasbourgi bíróság *Lautsi döntéseit* tárgyaló és kritizáló tanulmány (*Europe and the Sign of the Crucifix*) esik a kötet címében megfogalmazott témától, bár egy helyütt vizsgálja az 'állam szólásszabadságának' kérdését. Az írás alapvetően a vallásszabadság, az állam ideológiai semlegességének kérdéskörét járja körbe az említett ügy kapcsán és érdekes következtetésekre jut, melyből kettőt mindenképpen érdemes megosztani. Az egyik a szekularizmusssal kapcsolatban alapítja meg, hogy nem igazán létezik egy olyan elfogadott egységes európai fogalom, amelyre az egyes európai fórumok döntéseiket magától értetődő biztossággal alapozhatnák.

Ezt a gondolatot azért fontos kiemelni, mert az összehasonlító szemléletnek köszönhetően a szólásszabadsággal közvetlenül foglalkozó tanulmányok esetében is sokszor kerül elő az az alapvető kérdés, hogy a közös európai joggyakorlat, jog- és egyéb normaanyag ténylegesen közvetítenek-e egy olyan kétség kívül egyértelmű és homogén európai jogrendet, mely univerzális megoldást kínál a kultúrájukban, hagyományaikban egymástól különböző európai államokban felmerülő hasonló esetekre. A kérdésfeltevés igen aktuális, hiszen éppen az utóbbi időben jelentkezett ez a probléma a gyakorlatban, gondolhatunk itt akár a nemzeti médiaszabályozások és az európai normák közötti – feltételezett, illetve valós – konfliktusokra, vagy az Európai Bizottság média-

szabadság és médiapluralizmus területén kifejtett eddigi tevékenységére, valamint jövőbeni terveire.

Visszatérve a Lautsi ügy tanulságaihoz, hasonló következtetésre juthatunk a szólásszabadság terén, mint a szerző a szekularizmus vonatkozásában: az állam semlegessége nem jelenti azt, hogy a döntései nem fejeznek ki értéktartalmat, hiszen maguk a vitában elfogadott álláspontok is valamilyen érték-szemléleten alapulnak. Azaz – csakúgy, mint a Vajnai ügygel kapcsolatban – a szerző többek között arra a következtetésre jut, hogy a hagyomány és a történelem (a kultúra) jelentős mértékben befolyásolja a nemzeti szabályozást, az állami döntést, de ez nem biztos, hogy ellentmond az európai értékrendnek, hiszen jelen esetben például a kereszténység maga is egy közös európai érték, az európai kultúra inherens értéke.

Hasonló következtetésre jut a magyar szólásszabadság történeti áttekintésére vállalkozó írás is [*Twenty Years of Freedom of Speech in Hungary (1989-2009)*]. A tanulmány összegzően tekinti át a kötet második részében érintett témaköröket a magyar alkotmánybíráskodáson keresztül, bemutatva azt is, hogy a taláros testület által kialakított értelmezési gyakorlat mögött milyen nemzetközi hatások állnak. Az írás záró gondolatai a szólásszabadság jelenlegi állapotáról szólnak, melyben a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a szólás- és sajtószabadság egyben kulturális jelenség is. Azaz nem beszélhetünk egységes, univerzális koncepciókról, nincsenek jól körülrajzolható határai, és nem határozható meg egy olyan feltételrendszer, mely mellett mindenhol ugyanúgy működőképesek e szabadságjogok.

Egy sajtószabadsággal foglalkozó gyűjteményes monográfiával kapcsolatban hiányérzetünk lenne, ha az nem tartalmazna egy olyan írást, melyben a szerző kifejti az európai médiarendszer sarokkövének számító közszolgálati médiaszolgáltatással kapcsolatos nézeteit. Koltay közszolgálat fogalmát boncolgató

írásában (*Notion of Public Service Media*) a közszolgálatiáshoz társított főbb jellemzők áttekintésével próbálja megvilágítani a közmédiá identitásválságának főbb okait, és ezek tükrében keresi a kiutat. A szerző szerint a közszolgálat csak egy megújuló szerepfelfogással tud boldogulni a digitális világban. Fő szerepét az értékek és a sokszínűség megőrzésében látja, mellyel kapcsolatban eszünkbe juthat a brit közszolgálati intézmény megújulását hirdető 2006-os ún. Közérték dokumentum, melyben az intézmény vezetői a BBC jövőjét egy digitális tartalmakat birtokló kincsestárhoz hasonlították, melyhez a hozzáférést a társadalom valamennyi tagja számára biztosítani kell. A kötet zárótanulmánya egy amerikai jogtudós,

Owen M. Fiss magyarul kiadásra kerülő könyvének (*Liberalism Divided: Freedom of Speech and the Many Uses of State Power*) utószavaként íródott (megjelenése 2013 végén várható a CompLex kiadó gondozásában). Az írás Fiss szólásszabadsággal kapcsolatos nézeteit, valamint annak kritikáit foglalja össze. Koltay rámutat arra, hogy Fiss munkásságának fogadtatása az USA-ban nem igen fér össze a szólásszabadságról alkotott fősodorba tartozó nézetekkel, ugyanakkor felfedezhetjük azt, hogy gondolatai, felkínált megoldásai jellegzetesen európaiak.

Tekintettel arra, hogy a tanulmány a kötet utolsó darabját képezi, valamint figyelembe véve a fent említett szerzői törekvéseket, az

írásnak olyan üzenete is lehet számunkra, hogy a szólás és a sajtó szabadságával összefüggésben kialakított európai gondolkodás semmiben nem rosszabb vagy értéktelenebb, mint az Atlanti-óceán másik partján ugyanebben a tárgyban született gondolatok.

Ha pedig a monográfia fő üzenetét kutatjuk, akkor könnyen félrevezethet minket a kötet alcímében megjelenő minősítés: a szólásszabadság egy „elérhetetlen délibáb”. A hasonlat – az összeválogatott művek összességére tekintve – számunkra azt fejezi ki, hogy aki a szólás- és sajtószabadság kutatására adja a fejét, az ne számítson egyértelmű válaszokra, hanem inkább egy folyamatos küzdelemre, mely újabb érdekesítő kérdésekhez vezet.

JOGIRODALOM–JOGÉLET

MOHAI ÁGOSTON
egyetemi adjunktus
Pécsi Tudományegyetem
(Pécs)

Az Európai Unió joga a gyakorlatban*

„Amióta létrehoztuk ezeket az intézményeket, Európa, amit a gyermekeinkre szeretnénk hagyni, elkezdett élő valósággá válni.”

Jean Monnet az ESZAK Közgyűlésének egyik első ülésén fogalmazta meg fenti gondolatát.¹ Egyúttal azonban arra is utalt ezen az ülésen, hogy a közös szupranacionális intézményeket erősíteni és fejleszteni kell. Az Európai Unió jogával – részben e folyamatos fejlesztésnek is köszönhetően – fokozottan nehéz lépést tartani: az immáron huszonnyolc államot tömörítő nemzetek feletti közösség kapcsán a szerződés módosítások és a csatlakozások folytán bekövetkező primer jogi és intézményi változások mellett a hatalmas mennyiségű szekunder uniós jogra, az Európai Unió Bíróságának megkerülhetetlen joggyakorlatára, és az egyes nemzeti jogrendszerek és az uniós jog közötti kapcsolatrendszerre (beleértve az uniós eredetű kötelezettségek tagállamok joga általi végrehajtását) egyaránt tekintettel kell lennie a kutatónak és a jogalkalmazónak is. *Blutman László* „Az Európai Unió joga a gyakorlatban” című monográfiájának második, átdolgozott kiadásában az első kiadás *alapvető szerkezetét és sajátosságait megtartva*, de azt némileg to-

vábbgondolva és kibővítve elemzi az uniós jogot az első kiadásban is megfigyelhető gyakorlatias szemlélettel, feldolgozva a korábbi kiadás óta bekövetkezett fejleményeket, változásokat is.

1. Az első kiadáshoz képest mintegy öt szerzői ívvel hosszabb mű immár *tizenöt fejezetre* tagolva tárgyalja az uniós jog- és intézményrendszert. A kézirat lezárása 2013. július 1-én történt, így Blutman László számos új fejleményt elsőként dolgoz fel tudományos igényvel monografikus keretek között: egyebek mellett tárgyalja Horvátország uniós csatlakozását és az ebből következő szervezeti változásokat; elemzi a komitológia új rendszerét (amely a vonatkozó szekunder norma hiányában az eredeti kiadásban még nem képezhetett részletes vizsgálat tárgyát); illetve az Uniónak az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez való csatlakozása folyamatának állását, immáron a szerződés tervezet szövegének ismeretében.

A bevezetőként szolgáló *első fejezet* megalapozza a későbbi részek megértéséhez szükséges ismereteket: az integráció történetének rövid és lényegre törő ismertetése mellett az Unió alapértékeivel, céljaival, az uniós jogrend alapvető sajátosságaival, valamint Magyarország és az EU kapcsolatával foglalkozik, érintve a derogációk és az állandó eltérések (opt-out klauzula) kérdést is.

A *második fejezetben* az uniós intézményrendszert és az uniós bírósági szervezeti kereteit ismerheti meg az olvasó. Ahogy a szerző maga is utal rá, e fejezet bármelyik

alpontjáról önállóan is monográfiát lehetne írni, nem egyszerű tehát megtalálni az ideális „kifejtési mélységet”: a mű azonban jó arányérzékkel ad számot az uniós intézmények működéséről, hatásköreiről, fokozott figyelmet fordítva az uniós bíróságra. A fejezet szót Magyarország uniós intézményekben történő kormányzati képviseléséről is.

Az átdolgozás eredményeként önálló fejezetté vált az uniós hatáskörök és a főbb együttműködési területek vizsgálata: a *harmadik fejezet* az EU hatásköri rendszerének elemzése mellett tájékoztat az egyes szakpolitikákról, uniós tevékenységi területekről. A gazdasági és monetáris unió elemzése kapcsán szerző áttekinti a 2008-as gazdasági válságból eredő kihívásokra adott uniós válaszokat: a „hatos csomagot”, az európai szemeszt, az Euró Plusz Paktumot, a Költségvetési Paktumot és a „kettős csomagot”, kitérve a kapcsolódó uniós pénzügyi támogatási rendszerre is. A szabadságon, biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség tárgyalása során kiemelt figyelem irányul különösen a menekültügyre (a megjegyzések között érintve a megkerülhetetlen M.S.S. kontra Belgium illetve az N.S. és társai ügyeket²), az idegenrendészetre és a polgári ügyekben való együttműködésre.

A *negyedik fejezet* az uniós jogi aktusok megalkotása kapcsán egyfelől a jogalkotási eljárásokat tárgyalja (a vonatkozó esetjogi vívmányokat is beleértve), másfelől elemzi az ún. nem jogalkotási eljárásokat és a komitológia új rendszerét. Foglalkozik az uniós jogi

* *Blutman László*: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. Második, átdolgozott kiadás. HVG-Orac, 2013. 799.

¹ *Jean Monnet*: Emlékiratok. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola, 2004. 417.

² M.S.S. v. Belgium and Greece [Application no. 30696/09]; C-411/10. sz. N. S. kontra Secretary of State for the Home Department és C-493/10. sz. M.E és mások kontra Refugee Applications Commissioner és Minister for Justice, Equality and Law Reform egyesített ügyek [Bíróság 2011. december 21-i ítélete, EBHT-ban még nem közzétéve].

aktusok jogalapjának megválasztásával, és az ebből adott esetben következő (gyakorlatilag hatásköri vitát is jelentő) jogvitákkal, valamint az uniós jogalkotási hatáskörök gyakorlására vonatkozó elvekkel (a szubsidiaritással és az arányossággal).

Az ötödik fejezet az uniós jogszabályok és az egyéb uniós jogi aktusok jogi természetével, szerkezetével, és hatályával foglalkozik. A primer és a szekunder jogforrások – és az uniós bírói fórumok határozatai – mellett a szerző kitér a nemzetközi jog különböző forrásainak az uniós jogrendben elfoglalt helyére és státuszára, e kérdés elemzésekor is kiemelten támaszkodva az Európai Bíróság joggyakorlatából következő elvekre. E fejezetben kapott helyt a jogharmonizációs tevékenység elemzése, ahol a szerző a korábbi kiadáshoz képest részletesebben magyarázza a jogharmonizációt, a jogközelítést és a jogegységesítés viszonyát.

A hatodik fejezet az uniós jogi aktusok bírói felülvizsgálatával foglalkozik, összefüggéseiben ismertetve a megsemmisítési eljárás, az érvénytelenség kérdésében kezdeményezett előzetes döntéshozatal és az érvénytelenségi kifogás rendszerét, rámutatva arra, hogy a hármas rendszer bizonyos ellentmondásokat is hordoz, amelyeket az Európai Bíróság igyekezett feloldani a TWD-Textilwerke-ügyben³ hozott ítéletében. A megsemmisítés iránti per vonatkozásában a kialakuló európai bírói gyakorlat alapján értelmezi a szerző a magánszemélyek keresetindítási jogának problémáját, beleértve a „rendeleti jellegű jogi aktusok” bizonytalan fogalmának vizsgálatát is.

Az uniós jognak a tagállamok belső jogában történő érvényesülése, alkalmazása az uniós jog egyik – ha nem a – legnagyobb jelentősé-

gű kérdése. A hetedik fejezetben a közvetlen hatály és az alkalmazási elsőbbség elvét gyakorlatias szempontból vizsgálja a szerző, az elsőbbséghez kapcsolódó magyar gyakorlatról is áttekintést adva. Nem marad el a közvetlen (és közvetett) hatály, valamint a közvetlen alkalmazhatóság összefüggéseinek magyarázata sem.

2. A fent említett kérdésekhez szorosan kapcsolódik az uniós jogon alapuló igényeknek a belső jogban történő érvényesítése, amelyet a nyolcadik fejezet tárgyal, hangsúlyozva, hogy alapvetően a tagállami bíróságokon múlik, hogy sikerül-e hatékony jogvédelmet, jogérvényesítést biztosítani a magánszemélyek számára az őket az uniós jog alapján megillető jogok tekintetében. A szerző összeveti többek között az eljárások egyenértékűségének elvét és az uniós jog hatékony érvényesülésének elvét, illetve azt, hogy ezen elvek hogyan hatnak ki a belső jogalkalmazásra.

Ahhoz, hogy az uniós jog hatékonyan érvényesüljön a tagállamokban, e jog egységes értelmezésére és alkalmazására van szükség, amelynek biztosításában kiemelt szerep jut az előzetes döntéshozatali eljárásnak: a második kiadásban éppen ezért önálló gondolati egységként (kilencedik fejezet) szerepel az előzetes döntéshozatali eljárás. Blutman László elemzi a bíróságok előzetes döntéshozatal kezdeményezésére vonatkozó jogának alakulását is a Cartesio-ügy⁴ fényében, ahol az Európai Bíróság a mintegy fél évszázada fenntartott álláspontját módosította az előzetes döntéshozatal kezdeményező tagállami bírósági végzések fellebbezhetősége kapcsán.

3. A tizedik fejezet a tagállamok által az uniós jog megsértése miatt

viselt felelősség kérdését járja körül mind a kötelezettségszegési eljárás két változata, mind a Franco-vich-doktrína érvényesülésének problémája szemszögéből.

Szintén új önálló fejezet tárgyalja az Európai Unió szerződéses, ill. szerződésen kívüli felelősségét (tizenedik fejezet). E körben nehezen feloldható problémát jelenthet egy olyan helyzet, amelyben az Unió és a tagállam kártérítési felelőssége együttesen (párhuzamosan) merül fel, mivel a kárt szenvedett magánfél nem tudja azonos helyen perelni a két szereplőt.

Az uniós jogban is kiemelkedő jelentőségű kérdés az alapjogok védelme. E terület az utóbbi időben folyamatosan mozgásban van, tekintettel egyfelől arra, hogy az Unió saját alapjogi katalógusát – az Alapjogi Chartát – a Lisszaboni Szerződés a szerződésekkel azonos jogi kötőerővel ruházta fel, másfelől pedig arra, hogy az Unió csatlakozni készül az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez (EJEE). A tizenkettedik fejezet az alapjogvédelem kialakulásától napjainkig vizsgálja a folyamatot, és elemzi a jelenlegi helyzetet az EJEE-hez történő csatlakozásról szóló szerződés tervezetének és a legújabb esetjogi vívmányoknak (pl. a Melloni-ügy⁵ ítéletében foglaltaknak) a tükrében. E fejezetben tér ki a szerző az egyenlőség (egyenlő bánásmód) elvének érvényesülésére, vizsgálva egyebek mellett a Mangold⁶- és a Küçükdeveci-ügyet⁷ is.

4. A monográfia második kiadásában Blutman László két önálló fejezetre osztva dolgozza fel az uniós polgárság, illetve a személyek szabad mozgása témakörét. Az uniós polgárság kapcsán a státus jellegének és a belőle eredő jogoknak az elemzése során az Európai Bíróság releváns gyakorlatának

3 C-188/92. sz. TWD Textilwerke Deggendorf GmbH kontra Németország [EBHT 1994., I-00833.].

4 C-210/06. sz. Cartesio Oktató és Szolgáltató Bt. ügy [EBHT 2008., I-09641.].

5 C-399/11. sz. Stefano Melloni kontra Ministerio Fiscal ügy [a Bíróság 2013. február 26-i ítélete, EBHT-ban még nem közzétéve].

6 C-144/04. sz. Werner Mangold kontra Rüdiger Helm ügy [EBHT 2005., I-9981.].

7 C-555/07. sz. Seda Küçükdeveci kontra Swedex GmbH & Co. KG ügy [EBHT 2010., I-0365.].

legújabb elemeit is tárgyalja a szerző, értelmezve például a Garcia Avello⁸ és a Zambrano⁹ ítéletek kölcsönhatását (*tizenharmadik fejezet*). A személyek szabad mozgása körében az előző kiadáshoz képest bővebben vizsgálja a szerző a családtagok jogait, különös tekintettel a nem uniós polgár családtagokat megillető tartózkodási jogra a Zambrano-ügyben¹⁰ kialakított (és többek között a Dereci-ügyben¹¹ alkalmazott) sajátos teszt fényében.

5. A *tizenötödik fejezetben* végül a szerző a belső piac jogát teszi vizsgálat tárgyává, sorra véve a belső piac általános jellemzőit és az egyes alapszabadságokat, a korábbi kiadáshoz képest nagyobb terjedelemben elemezve egyebek mellett az áru fogalmát és az áruforgalmat korlátozó intézkedéseket igazoló kimentési okokat. Bővebben fejti ki a gazdasági alapszabadságok és a határon átnyúló elem kérdését, és elemzi egyes gazdasági alapszabadságok alapjogi szempontú korláto-

zása kapcsán kialakult bírósági gyakorlat fejleményeit (így például a Schmidberger-, a Laval- és a Viking Line-ügyekben született ítéleteket¹²).

A tizenöt tematikus fejezet mellett a könyv tartalmazza a hivatkozott bírósági határozatok jegyzékét, irodalomjegyzéket és egy név- és tárgymutatót is.

Blutman László monográfiájának átdolgozott kiadásában is óriási mennyiségű, immár közel ezer ítéletet dolgoz fel az Európai Bíróság esetjogából, a mű egyik nagy érdeme, hogy az esetek feldolgozása minden esetben az éppen vizsgálat tárgyát képező kérdés tárgyalásának integráns részeként jelenik meg, a szerző értelmezi, magyarázza és kontextusba is helyezi a Bíróság joggyakorlatából származó vívmányokat.

A mű áttekinthetőségét és könnyebb használatát – akárcsak az első kiadás esetében – elősegíti annak átgondolt és logikus struktúrája. A „főszövegtől” elkülönülten

jelennek meg a szó szerint idézett részletek a releváns ítéletekből, az egyes gondolati egységek végén olvasható, apróbb betűvel szedett megjegyzések pedig további gondolkodásra és elmélyedésre sarkallják az olvasót. Rendkívül hasznosak az egyes összetettebb témaköröket összefoglaló-áttekintő táblázatok.

„Az Európai Unió joga a gyakorlatban” című monográfia második, átdolgozott kiadása arra vállalkozik, hogy *rendszerezett ismereteket* adjon az Európai Unió intézményeiről és jogáról, méghozzá nem statikus módon. A logikus struktúra, a számtalan jól kiválasztott jogeset alapos magyarázata, és az elgondolkodtató megjegyzések mind hozzásegítik az olvasót ahhoz, hogy élő rendszerként, működésben lássa az uniós jog komplex rendszerét és összefüggéseit – a mű ezért kutatók, oktatók, hallgatók és gyakorlati szakemberek számára egyaránt kiváló iránytű az uniós jogban való eligazodáshoz.

8 C-142/08. sz. Carlos Garcia Avello kontra Belgium ügy [EBHT 2003., I-11613.].

9 C-34/09. sz. Gerardo Ruiz Zambrano kontra Office national de l'emploi ügy [EBHT 2011., I-1177.].

10 Ibid.

11 C-256/11. sz. M. Dereci *et al* kontra Bundesministerium für Inneres ügy [EBHT 2011., I-11315. o.].

12 C-112/00. sz. Eugen Schmidberger kontra Ausztria ügy [EBHT 2003., I-5659.]; C-341/05. sz. Laval un Partneri Ltd kontra Svenska Byggnadsarbetareförbundet ügy [EBHT 2007., I-11767.]; C-438/05. sz. International Transport Workers Federation és társa kontra Viking Line ABP és társa ügy [EBHT 2007., I-10779.].

JOGIRODALOM–JOGÉLET

DEÁK ZOLTÁN

alügyész

Kecskeméti Járási Ügyészség

(Kecskemét)

PhD-hallgató

Szegedi Tudományegyetem

(Szeged)

Könyvbemutató Kecskeméten – Híres magyar perbeszédék*

„Miért nincsenek beszédgyűjteményeink?” – tette föl a kérdést Kölcsy Ferenc már az első reformországgyűlés évében.

Kölcsy beszédgyűjtemények alatt nemcsak a közéletet tudatosan és egyenesen alakító mintaszó-
noklatok gyűjteményére vagy tan-
könyvére gondolt, hanem a „polgá-
ri vagy törvényszéki tárgyat érdek-
lő oratori művekre” is. Azt kíván-
ta, „bár az ékesszólás ne csak a ka-
tedrán tétetnék stúdium tárgyává!
[Hiszen] az orátornak természetes
szükségei közé tartozik a populari-
tás; az a nemes popularitás, mely-
nek célja nem annyira a sokaság-
hoz leereszkedni, mint azt észre-
vétlenül magához felemelni; nem
leketlen mindennapiság által a so-
kaság előtt érthetővé lenni, sőt an-
nak értelmét bizonyos mesteri
könnyűség s a gondolatok tisztasá-
ga által felvilágosítani”.

A szónoki beszéd tehát Kölcsy
szerint a közönség gondolati és er-
kölcsei felemelésének eszköze,
melynek „ki kell a hallgatót kapni
a hidegség köréből, s egy más mele-
gebb s egyszersmind nemesebb
körbe általvinni; úgy mindazonál-

tal, hogy ezen kör (...) a mindenna-
pi élet szükségei s részvételei közt
maradjon”.¹

Baj, hogy az ilyen beszédgyűjte-
ményeket majd’ kétszáz évvel Köl-
csy után is még keresni kell. Ezért
is örömteli a Tóth Mihály egyetemi
tanár szerkesztésében és a Dialóg
Campus Kiadó gondozásában ké-
szült gyűjteményes kötet megjele-
nése, mely az elmúlt negyed évszá-
zad tizenhárom jelentős perbe-
szédét (vád- és védőbeszédet
egyaránt) teszi közzé.

Manapság a recenziók közhely-
szerű megállapítása, hogy a mű hé-
zagpótló. Nos, a Tóth Mihály szer-
kesztette könyv valóban érdemes is
erre a jelzőre: hazánk jogi könyvki-
adásában ugyanis félévszázaddal
ezelőtt jelent meg utoljára perbe-
szédgyűjtemény.²

A „Híres magyar perbeszédék –
A közelmúlt nevezetes vád- és vé-
dőbeszédei” című könyv a Magyar
Jogászegylet Bács-Kiskun Megyei
Szervezete által rendezett össze-
vetelen került bemutatásra a Kec-
skeméti Járási Ügyészség tanácsster-
mében 2013. május 29-én.

Legyünk őszinték: manapság
nem jellemző, hogy egy vidéken
megtartott könyvbemutatóra tíz-ti-
zenöt személynél többen legyenek
kíváncsiak. A járási ügyészség ter-
me mégis zsúfolásig megtelt érde-
klődőkkel, a bírói, ügyési és ügyvé-
di hivatásrendek képviselőivel. Ez
három okra vezethető vissza: egy-
résről a szervezők érdeme, akik a
kötet bemutatója köré lényegében
egy miniatűr tudományos konfe-
renciát is szerveztek; másrésről a
könyv megálmodójának és szer-
kesztőjének személye volt ilyen

vonzó, hiszen Tóth Mihály a jelen-
kori magyar büntetőjog-tudomány
egyik vezéregyénisége, nem melles-
leg kitűnő szónok, akit hallgatni,
tudásának és egyéniségének kisu-
gárzását megtapasztalni minden
büntetőjogász számára élmény;
harmadrészt pedig – természetesen
– maga a könyv, mely izgalmas és
elmélyült intellektuális kalandra
invitál a törvényszéki beszéd
sokszínű világába.

A könyvbemutatón megjelent
nagy számú érdeklődőt Bodóczy
László ny. megyei bírósági elnök, a
jogász egyesület megyei szervezetének
elnöke köszöntötte, elismeréssel
szólva az esemény és a kötet megje-
lenésének jelentőségéről. Ezt köve-
tően Nánási László PhD Bács-Kis-
kun megyei főügyész tartott tudomá-
nyos alaposságú előadást a per-
beszédkiadványok megjelenésének és
ívének magyarországi történetéről.
A perbeszédkiadványok e jogtörté-
neti dimenziójának feltárásával az
előadó segített megérteni a tör-
vényszéki beszéd hazai eredetét
és – tények és összefüggések láncolatán keresztül – szemléletesen
mutatta be azok fejlődését, értékes
ismeretanyaggal gyarapítva ezzel a
magyar igazságügyi retorika múlt-
ját értékelő hallgatók jogi kultúrá-
ját.

Tóth Mihály felszólalásában a mű
keletkezésének háttéranyagát és a
kiadása mellett szóló érveit ismer-
tette a résztvevőkkel. Tóth profesz-
sor széles körben végezte el több-
éves gyűjtőmunkáját, még ha a vá-
logatás szempontjait esetenként
korlátozta is az „élet sötét oldalá-
nak krónikái”, a perbeszéd szö-
vegét rögzítő dokumentumok kor-

* Tóth Mihály (szerk.) Híres magyar perbeszédék – A közelmúlt nevezetes vád- és védőbeszédei (Bevezető tanulmányokkal). Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs 2013. 368.

1 Kölcsy Ferenc: Egyházi beszéd, 1825. Forrás: www.mek.oszk.hu/06300/06367/html/01htm#183. Letöltés: 2013. szeptember 2.

2 A perbeszédkiadványok magyarországi történetéről ld. Nánási László: Perbeszédkiadványok Magyarországon (1879–2013). In: Magyar Jog (megjelenés alatt).

látozott beszerezhetősége. A gyűjteményben „kisebb mozaikdarabokat nagy ívű freskók követnek”, melyeket a szerkesztő elsősorban a közelmúlt ismertté, hírhedtté vált bűnügyeiből válogatott. Így helyet kapott a kötetben – több más mellett – Z. János „pártfinanszírozási ügyében”, illetve az Ybl Bank vezetőinek bűnügyében elhangzott vádbeszéd, T. Márta és társai „sikerdíjas ügyének” néhány perbeszéde, feleleveníti a mű a kecskeméti maffiapert, az „évszázad bűnügyét”, a mára már fogalommal lett szépművészeti múzeumi festménylopást, illetve a tragikus, mégis kriminalisztika-történeti jelentőségű móri mészárlás körülményeit.

A kötetben helyet kapott ügyészi, illetve ügyvédi perbeszéddek előtt elhelyezett magyarázatokkal a szerkesztő arra is gondosan ügyelt, hogy az olvasó ne csupán a vegytiszta szónoki beszédet, hanem annak hátterét, társadalmi-jogi közegét, illetve – a perbeszéd után az ügyben hozott ítélet rövid összefoglalásával – eredményét is megismerhesse.

Tóth Mihály szerint a kötetben publikált törvényszéki beszédek közös jellemzője, hogy egyaránt rendelkeznek a hagyományos szónoki beszéd és a szakszerű, korrekt végindítvány erőnyeivel, melyeket olvasva lehetőségünk nyílik elődeink és pályatársaink bölcsességét megismerni, egymás teljesítményét megérteni és becsülni. A kötetnek nem titkolt célja még a manapság a közvéleményben uralkodó, sajtó által gerjesztett egyoldalúság és előítéletesség ellenében igazabb képet festeni az igazságszolgáltatás lövészárkaiban nap, mint nap szolgálatot teljesítő ügyészek és védők tevékenységéről.

A kötet külön is kiemelt igénylő érdeme, hogy – első részében, bevezetésként – elméleti írásokat közöl az ügyvédi, ügyészi szakma elmúlt évtizedeinek meghatározó alakjai, Friedrich Lajos, Julis Mihály, Szitás Benedek, Szalóky László és Tóth Mihály tollából, melyek elsősorban a perbeszéd felépítéséről, kidolgozásáról és elő-

adásáról értekeznek. A kötet tehát nemcsak megismertet az elmúlt időszak egyes nevezetes büntetőeljárásaiban elhangzott vád- és védőbeszéddekkel, hanem – elmélet és gyakorlat egységéből közelítve – komplex ismereteket kínál a törvényszéki szónoklásban elmélyülni vágyó olvasónak. Azt talán külön hangsúlyoznom sem kell, milyen értékes segítséget nyújt ezzel e könyv és szerkesztője a gyakorló jogászai pályája elején álló ügyészeknek és ügyvédek egyaránt.

A könyvbemutató szervezői szem előtt tartották, hogy a büntetőbíró-sági eljárás kontradiktórius, így egy tapasztalt ügyészt kértek fel a kötetben helyet kapott vádbeszéddek, míg egy gyakorlott ügyvédet a védőbeszéddek rövid ismertetésére. A vádbeszéddek *Gyugyi Csilla*, a Pest Megyei Főügyészség mb. csoportvezető ügyésze méltatta, aki kiemelte, hogy a mindennapok sodrásában a joggyakorlat bizony könnyen sematikusá válhat, ezért is fontos és ösztönző az olyan vádbeszéddek közreadása és a szakmai társadalommal való megismertetése, melyeket orátorai (például Bócz Endre, Friedrich Lajos vagy Tóth Mihály) tudománnyal, szép magyar nyelvvel, és nem utolsósorban a szakma szeretetétől áthatva, lélekkel készítették.

A könyvbemutató záróakkordjaként *Móritz Balázs*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának óraadója, ügyvéd tartott rövid és tartalmas előadást a védőbeszédokről, melyben elsősorban arra a két kérdésre kereste a választ, hogy 1) milyen a jó védőbeszéd; 2) lehet-e még a védőbeszéd befolyásolni a bírót. Nos, az előadó szerint a jó védőbeszéd mind a problémafelvetést, mind a tényállást illetően pontos, érvelése logikus és ésszerű, s nem utolsósorban spontán, nem kell egy adott forgatókönyvhöz ragaszkodnia, hiszen a vádbeszéd után hangzik el, azzal kell vitába szállnia. S hogy befolyással bírhat-e a jó védőbeszéd a bírói döntésre, az előadó megítélése szerint egyértelműen igen, ahogyan azt a kötetben

szereplő több védőbeszéd is jól példázza (például Bánáti János védőbeszéde T. M. sikerdíjas ügyében).

Megjegyzem, tanulságos, hogy az egyébként is rendkívül gazdag kínálatú perbeszédgyűjtemény összeállításakor Tóth Mihály figyelemmel volt arra is, hogy egy-egy olyan vád-, illetve védőbeszédet közöljön, melyek *ugyanabban* a bűnügyben hangzottak el. Így megismerheti az olvasó Friedrich Lajos vádbeszédét, mely a rendőrgyilkossággal vádolt S. Lajos és társai sorozatgyilkossági ügyében hangzott el 1980-ban, majd Orosz Balázs ugyanezen ügy II. r. vádlottja, Gy. József védelmében elmondott szónoklatát. A két törvényszéki szónokot az a szomorú tény is összeköti, hogy egyikük sincs már az élők sorában, így a kötet lehetővé teszi, hogy az őket már csak hírből ismerő és tisztelő ifjabb jogász-nemzedék számára tudások és tapasztalatuk tárházának legalább egy kis szelete elérhetővé váljon.

Emléküket őrizve e helyütt is idézzük fel a kötetben közölt perbeszédek egy-egy *részlet* erejéig.

(Friedrich Lajos) „Előljáróban hadd idézzek egy rövid levélből, amely Gy. K. földije, 12 ceglédi család írt a Fővárosi Főügyészhez:

„Mély felháborodást váltott ki az ország lakosságában, hogy Gy. K. rendőrt brutálisan meggyilkolták. De bízunk a jó rendőri munkában, és a lakosság jó szándékú támogatásában, hogy eredményre vezet az a sok fáradságos munka, mely folyt a tettesek kézre kerítésére. De sikerült! E gonosztevőkre nincs kegyelem, legsúlyosabb büntetést kér az ország népe!”

Hasonló levelek tucatjaira, telefonhívások százaira hivatkozhatnék annak példázására, hogy ez az általános közhangulat.

Természetesen a közvélemény direkt módon nem határozhatja meg egy ítélet tartalmát. De ha a jog, a társadalmi rendeltetését igazán be akarja tölteni, akkor ezeket a társadalmi szintű gondokat fel kell oldania. Pontosabban fogalmazva: ebben az ügyben hozott ítéletnek határozott választ kell ad-

nia a közvéleményt felkavaró kérdésekre. Olyan választ, amelyből egyértelműen kiderül, hogy Magyarországon nem hagyjuk meg-szerveződni az alvilágot, nem engedjük elszabadulni az erőszak poklát (...)"³

(Orosz Balázs) „Amikor felszólásomat megelőzően a bíróság folyosóján irataimat rendeztettem, elment mellettem a tárgyalóterem közönsége köréből valaki, aki gúnyos megjegyzést tett védői működéssel kapcsolatban. Ebben az ügyben a védőkkel szemben nem ez volt az ellenszenv első megnyilvánulása, és ez is indokolja, hogy mielőtt perbeszédem érdemi részére rátérnék, néhány általános érvényű megjegyzést tegyek (...)"

Minden civilizált állam, így a mi államunk törvénye is biztosítja a vádlottnak azt a jogát, hogy védő segítségét vegye igénybe. (...) Az ügy, amely miatt a büntetőeljárást a vádlottal szemben folytatják, a védőnek nem személyes ügye. A védő nem ért, és soha nem érthet egyet az elkövetett bűncselekménnyel. Gy. vádlott védelmét kívánom szolgálni. Ebben az ügyben, ahol rendőrt öltek meg, a nyomo-

zás törvényességéhez nyomatékos közérdek fűződik. Ezért a magam részéről is le kell szögezmem, hogy a nyomozás során Gy. vádlott törvényes védekezéshez fűződő érdekei maradéktalanul érvényesültek, a nyomozási eljárás teljes egészében aggálytalan, és mindvégig törvényes volt. Azzal összefüggésben pedig, hogy rendőrt öltek meg, a következőkre kívánok rámutatni: ennek a bűncselekménynek a társadalomra való rendkívüli veszélyességét az adja meg, hogy *rendőrt is megöltek*. A rendőr megölése pedig valamennyiünk ellen irányul, mert a normatív rendet sérti. Ezt Gy. vádlott tudja, ezzel a váddal néz farkasszemet (...)"⁴

Láthatjuk, a vád- és a védőbeszéd is *a törvényszéki beszéd klasszikus típusa*. Rövid és célrátörő bevezetéssel kezdődik, mellyel a szónok érdeklődést kelt, és igyekszik elnyerni a hallgatóság rokonszenvét. A kötetből teljes terjedelmében megismerhető mindkét beszéd érdeme a higgadt okfejtés, a komolyság, mind Friderich Lajos, mind Orosz Balázs szónoklatának meggyőző erejét megítélésem szerint éppen az adta, hogy nem a szenve-

délyekre, hanem a józanészre kívántak hatni, logikusan, világosan érvelve. Az a büntetőeljárás természetéből adódik, hogy sikert csak az egyik beszéd érhetett el (már ha sikernek önmagában csak a bírói döntést tekintjük): Gy. Józsefet, mint többszörös visszaesőt a bíróság halálra ítélte.

A magyar büntető-jogtudomány hajdani kiváló alakja, a pesti egyetem néhai professzora, *Vuchetich Mátyás* a védő tisztéről értekezve 1819-ben többek között azt szabta a büntető ügyekben való feladatuk: „minden védőről álljon: ne sokfélet, de fajsúlyosat mondjon.”⁵

Vuchetich megállapítását megítélésem szerint a büntetőper minden szereplőjének, így nemcsak a védőnek, hanem a vádbeszédet tartó ügyésznek is érdemes megszívlelnie. S ahhoz, hogy megtudjuk, mi számít *fajsúlyosnak* egy bírósági beszédben, nem kell mást tennünk, mint fellapoznunk a „Híres magyar perbeszéddek” című kötetet, s elmélyednünk abban. Illetve, az olvasáson túl még valamit tegyünk: gondolkodjunk. Véleményem szerint elsősorban erre tanít Tóth Mihály kötete.

3 Tóth M. (szerk.): i. m. 73.

4 Tóth M. (szerk.): i. m. 253–254.

5 *Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere II. könyv – Gyakorlati büntetőjog*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 2007., 226. (Fordította: Király Tibor.)

Summary

PÉTER GÁRDOS:
New and Renewed Rules on
Specific Contracts in the New
Hungarian Civil Code

The rules of the new Hungarian Civil Code on specific contracts were governed by two main factors. The legislator intended to restore the sophisticated terminology and the system of the first half of the 20th Century in order to provide a coherent contractual regime. It was further the intention to regulate new contracts currently not regulated by the Civil Code that are commonly used on the market and that have a clear economic content, provided that such regulation helps and does not hinder innovation.

BÉLA POKOL:
The Role of the Legal
Text in the Interpretation

Based on the book of Antonin Scalia the grammatical interpretation principles in the judicial decision are analysed. There are 19 interpretation canons which can help the judges through the process of the decision making and these canons are based on the grammatical rules. In the study some exaggerations of the textualist legal theory are analyzed too.

ISTVÁN GÖDÖLLE:
Deception of Consumers
in Trademark Law

Signs liable to deceive consumers as to the nature, quality, geographical origin or other characteristics of the goods or services shall not be granted trademark protection. The concept of „consumers” in the trademark law is broader than the „consumers” in the law of consumer protection. In the paper the Hungarian case law concerning deception with respect to nature, geographical origin and quality is outlined. Some particular cases („Rothschild”, „Gresham”) are also discussed where the signs were misleading as to the origin of the goods or services.

Zusammenfassung

PÉTER GÁRDOS:
Neue und erneuerte Vertragstypen
im neuen ungarischen ZGB

Die Regeln der einzelnen Vertragstypen des neuen ungarischen BGB wurden durch zwei Hauptfaktoren bestimmt. Der Gesetzgeber beabsichtigt, die Terminologie und das System der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts wiederherzustellen, um eine kohärente Vertragsregime zu bieten. Es war weiter die Absicht, neue Vertragstypen, die üblicherweise auf dem Markt verwendet werden, aber derzeit nicht von der BGB geregelt sind zu kodifizieren, sofern die einen eindeutigen wirtschaftlichen Gehalt haben und die Regelung hilft und nicht behindert Innovation.

BÉLA POKOL:
Die Rolle der Rechtstexte
in der Rechtsauslegung

Aufgrund der neuesten Buch von Antonin Scalia werden die grammatischen Regeln der Rechtsauslegung in der Schrift analysiert. Es gibt neunzehn grammatische Auslegungsregeln, welche die Behauptung des Sinnes des Rechtstexts helfen kann und der Rechtsanwender darf die anderen Rechtsauslegungsmethoden in Anspruch nehmen, wenn sich diese Auslegungsregeln als ungenügend erwiesen haben. Die Studie analysiert die Übertreibungen der textualistischen Rechtsauffassung auch.

ISTVÁN GÖDÖLLE:
Täuschung des Publikums
im Markenrecht

Marken, die geeignet sind, das Publikum über die Art, die Beschaffenheit, die geographische Herkunft oder sonstige Eigenschaften der Ware oder Dienstleistung zu täuschen, sind von der Eintragung ausgeschlossen. Der Begriff „Publikum” ist im Markenrecht breiter als der Begriff „Verbraucher” im Verbraucherschutzrecht. Die Studie beschäftigt sich mit der ungarischen Rechtsprechung hinsichtlich der Täuschung über Art, geographische Herkunft und Qualität. Auch sind einige Entscheidungen („Rothschild”, „Gresham”) diskutiert, gemäß welchen sich die Marke als täuschend über die Herkunft der Ware oder Dienstleistung erwies.